

SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA

RAZRED ZA ZGODOVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
CLASSIS I: HISTORIA ET SOCIOLOGIA

SEKCIJA ZA ARHEOLOGIJO
SECTIO ARCHAEOLOGICA

ARHEOLOŠKI VESTNIK

ACTA ARCHAEOLOGICA

IX—X/1

LJUBLJANA

1958—1959

102469

ARHEOLOŠKI VESTNIK — ACTA ARCHAEOLOGICA

Glasilo Arheološke sekcije

Uredili:

dr. Srečko Brodar, dr. Josip Korošec,
dr. France Stelè, dr. Božo Škerlj

Odgovorni urednik:

dr. Srečko Brodar

Za tujejezične povzetke odgovorni urednik: dr. Matevž Šmalc

Tiskala Triglavska tiskarna v Ljubljani

102469

102469/1962

Arheološki vestnik izhaja štirikrat na leto. Rokopisi morajo biti pisani s strojem s presledkom med vrstami. Risbe izdelane v tušu. Na slikah in risbah mora biti podana vsebina. Povzetek naj obsega do 1/10 vsebine članka

Redakcija: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Arheološka sekcija
Poštni predal 323, Ljubljana, Jugoslavija

SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA

RAZRED ZA ZGODOVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
CLASSIS I: HISTORIA ET SOCIOLOGIA

SEKCIJA ZA ARHEOLOGIJO
SECTIO ARCHAEOLOGICA

ARHEOLOŠKI VESTNIK

ACTA ARCHAEOLOGICA

IX—X/1

LJUBLJANA

1958—1959

VSEBINA — CONTENTS

Razprave — Treatises: J. Korošec, Miniaturne steklenice v neolitu Jugoslavije (Vases en miniature ressemblant aux flacons dans la période néolithique). — P. Petru, Okvirna časovna in tipološka klasifikacija gradiva iz južne nekropole v Bobovku pri Kranju (Zeitliche und typologische Rahmenklassifikation des Materials aus der südlichen Nekropole in Bobovk bei Kranj). — J. Sláma, K vprašanju kavri polžev v slovanskih najdbah (A propos du problème des cauris parmi les fouilles slaves).

Poročila — Reports: P. Petru-V. Kolšek, Nove rimske najdbe v okolici Vitanja (Neue römische Funde in der Umgebung von Vitanje). — A. Smodič, Dve rimski keramični peči iz Ptuja (Zwei keramische Öfen aus Ptuj). — B. Marušič, Tri poznoantične najdbe iz Istre (Scoperte archeologiche dell'età tardo-romana in Istria).

Knjižna in druga poročila — Book and other reviews: V. Korošec, Reallexikon der Assyriologie. — J. Korošec, Richard Pittioni, Urzeitlicher Bergbau auf Kupfererz und Spurenanalyse. — J. Korošec, B. Benedík-F. Vlček-C. Ambros, Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku. — J. Korošec, Slovenská archeológia V-2. — J. Korošec, Rad Vojvodjanskih muzeja 4. — T. Bregant, S. Pahič, Drugo žarno grobišče v Rušah.

MINIATURNE STEKLENICE V NEOLITU JUGOSLAVIJE

JOSIP KOROŠEC

Pri raziskovanjih v Vinči so bile že pred prvo svetovno vojno, a tudi kasneje najdene miniaturne posodice v obliki steklenic, toda posebne vrste, katerim je Vasić posvetil svojo pozornost in jih uvrstil med kozmetične posode. Glede na svojo povezavo vinčanske kulture z Grško jih je tudi imenoval aribalose.¹ (Sl. 1.) Posodice so v svojem spodnjem delu bolj konične oblike, medtem ko se zgornji zožuje v izredno dolg, cilindričen, ozek vrat. Odprtina je zgoraj zaprta z nekoliko razširjeno ploščico. Na največjem obsegu, ki ima, gledan od zgoraj, obliko sfernega četverkotnika, so diametralno razporejena štiri ušesca, preluknjana vertikalno, katerim so analogna štiri vertikalno preluknjana ušesca na samem ustju. Ustje je navadno ravno tako izdelano v obliki sfernega četverkotnika. Odprtina na ploščici in žlebiček skozi vrat sta zelo ozka, komaj 2,5 do 3,0 mm v premeru. Šele na koncu vratu se razširi notranji prostor. Višina takšnih steklenic je bila od 6,8 do 6,4 cm. So pa tudi primeri, ki so nekoliko večji. Ušesca imajo včasih tudi obliko sumarnih živalskih glav.² (Sl. 1 a.)

Že v sami Vinči imamo tudi primere stekleničic, ki se razlikujejo od te recimo osnovne oblike. Vasić omenja eno takšno obliko, ki se razlikuje le po neznatnem detajlu.³ (Sl. 1 b.) Na ustju so pri njej le tri ušesca, medtem ko so na trebuhu štiri. Čeprav so ušesca na trebuhu in ušesca na ustju, ki leže navpično nad prvimi, služila istemu namenu, t. j. za vrvice, da bi se posodica mogla obesiti, predstavlja imenovani primer le verjetno sumarno delo, ne pa nekako posebnost. Popolnoma drug primer je z neko stekleničico, ki je bila ravno tako najdena v Vinči. Ta je bila izdelana tako, da sta največji obseg in ustje imela obliko sfernega trikotnika.⁴ Toda tudi ta primer predstavlja le oblikovno zanimivost, medtem ko je sicer drugače istega značaja kakor ostali.

Miniaturnih posodic te vrste je najdeno relativno neznatno število, vsega le nekaj primerov. Zanimivo je pa vendar, da čeprav predstavljajo v Vinči domače delo in so zglašeni na sij, se po obliki vendar popolnoma

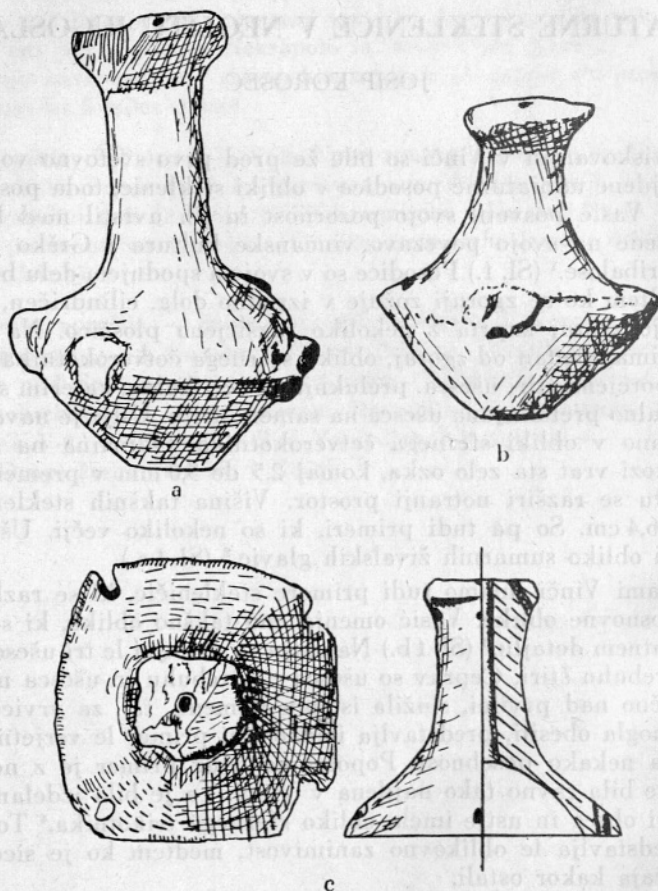
¹ Vasić, Preistoriska Vinča I, 69 sl., sl. 120—122. — V Narodnem muzeju v Beogradu je še en primer stekleničice, žal brez podatkov o najdišču. Verjetno bo pripadal Vinči, če ne, pa vinčanski kulturi. Podatek mi je dala g. Draga Garašanin, za kar se ji najlepše zahvaljujem.

² Vasić, Vinča I, 120.

³ L. c., sl. 122.

⁴ L. c., 70.

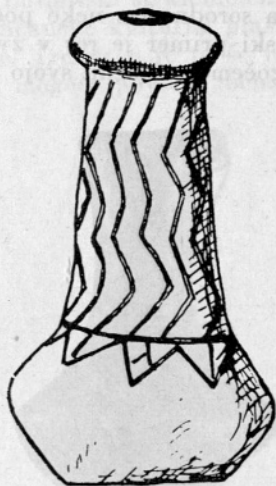
razlikujejo od drugih posod. Četudi so namreč navadno miniaturne posodice ponazarjale posode večjih dimenzij, t. j. posode, ki so služile ali vsakdanji rabi ali tudi kultnim namenom, miniaturne stekleničice nimajo za sedaj vzor v Vinči v navadnih oblikah posod. Tako lahko trdimo, da ne predstavljajo miniaturnih predmetov v pravem pomenu besede, temveč so to normalne posodice, ki so se uporabljale v neke posebne namene.

Sl. 1. Vinča (po Vasiću)

Nemogoče je oblikovno povezovati naše steklenice z nekaterimi drugimi keramičnimi predmeti v Vinči, čeprav je funkcija nekaterih bila tudi ista. Tak primer bi bil s trinožnimi cilindričnimi posodicami, ki imajo ustje ravno tako zaprto z majhno, na sredi preluknjano ploščico.⁵ Malo je verjetno, da bi naše primere mogli povezovati z neko steklenico iz Vinče, s katero pa obstajajo stične točke.⁶ Predvsem bi stratigrafsko ta bila dokaj starejša od naših stekleničic. Poleg tega se ne ujema posebno niti oblika, ne glede na to, da ta steklenica nima niti enega ušesca. Da bi se naše

stekleničice razvile iz omenjene steklenice v sami Vinči, je toliko manj verjetno, ker je to doslej edinstvena steklenica v Vinči. Vasić navaja na enem mestu, da so naše stekleničice vplivale tudi na izdelavo posod večjih dimenzij, ki so bile zaprte s štirioglato ploščo z večjo ali manjšo odprtino na sredi in katerih fragmenti so se našli na globini 7,8 in 6,2 m.⁷ Vprašanje je, ali so takšne posode res bile vsaj sorodne našim stekleničicam. Vsekakor bo posode, ki jih omenja Vasić in katerih je najdeno v Vinči samo nekaj fragmentov, potrebno povezati z neko drugo vrsto posod, ki niso v vinčanskem kulturnem krogu. Nedvomno je, da so se naše stekleničice praktično

Sl. 2. Butmir (po Fiali-Hoernesu)

uporabljale. Njihova oblika in dalje sledovi rdeče barve okoli odprtine na ustju ter okoli ušesc so Vasiću dali pobudo, da jih je uvrstil med kozmetične posode, v katerih naj bi se hranilo nekakšno kozmetično sredstvo rdeče barve.⁸ Vendar pa ni potrebno, da bi rdeča barva na zunanji strani posode, od katere so se ohranili sledovi, že pomenila, da je tudi vsebina posodice bila rdeča. Ti sledovi bodo prej ostanki barvanja posodic z rdečo barvo, kakor je primer tudi z mnogimi drugimi posodicami in keramičnimi objekti ne samo v vinčanski kulturi, temveč tudi drugod. Namen in resnična uporaba stekleničic je pa še vedno nejasna. Popolnoma ne moremo odvreči niti Vasićeve domneve tako zaradi oblike na eni strani ter res izredno male vsebine na drugi strani, kakor tudi zaradi izredno ozkega žleba skozi vrat. Ni izključeno, da so takšne stekleničice služile tudi kultnim namenom. Danes na ta vprašanja ne moremo odgovoriti. Tudi izvor teh stekleničic je nejasen. V Vinči se pojavljajo kasneje in so časovno zelo kratek čas v uporabi. Najdene so bile le okoli 6 m globine vinčanske kulturne plasti

⁵ Vinča II, 166, sl. 354, 355.

⁶ Vinča I, 54, sl. 106.

⁷ Vinča IV, 61.

⁸ Vinča I, 70.

(6,2, 6,0, 5,8, 5,4 m). Seveda je to današnje stanje, ki se pa lahko tudi še spremeni.

Ni mi namen skušati raztolmačiti izvor in namen teh stekleničic, ki je vsekakor zelo zanimiv. Tu želim podati le njih razširjenost v Jugoslaviji proti zahodu, ker z ene strani lahko predstavljajo dokument ekspanzije vinčanske kulture, na drugi strani pa tudi sprejem takšnih predmetov od drugih kulturnih skupin, s katerimi je vinčanska prišla v stik in se je mogoče tudi mešala. Vendar je pa ta posodica prodrla tudi v kraje, kamor vinčanska skupina ni prodrla, čeprav so njeni nosilci bili pravzaprav tisti, ki so jo posredovali drugim.

Že Vasić se sklicuje na sorodnost z neko posodico, ki je bila najdena v Butmiru.⁹ (Sl. 2.) Butmirski primer je res v zvezi z vinčanskimi stekleničicami, vendar je v mnogočem spremenil svojo obliko. Vrat je sicer ozek,

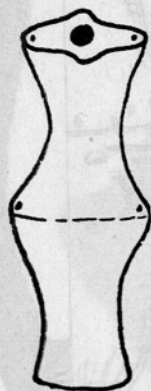
Sl. 3. Tuzla

toda zgornji del ni zaprt s ploščico. Spodnji del je ravno tako spremenjen v čisto četrtasto, bipiramidalno obliko. Posodica nima ušesc ne na ustju ne na največji periferiji. Po obliki je ta stekleničica tuja butmirski kulturni skupini, čeprav predstavlja domače delo. Podobno so tudi vinčanske stekleničice tuje vinčanskemu kulturnemu inventarju. Ni dvoma, da je butmirski primer nastal pod vplivom vinčanskih stekleničic. Po vsej priliki je do vpliva te vrste keramičnih izdelkov prišlo s prodorom vinčanske kulturne skupine v Bosno, kar vidimo danes tako po najdbah v tuzlanskem bazenu, kakor tudi po najdbah v okolici Travnika.¹⁰ Ravno v Tuzli vin-

⁹ L. c., 70, sl. 123. — Fiala-Hoernes, Die neolithische Station von Butmir II, T. VI, 7. — Hoernes, Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa, 1925, 281 (kljub temu, da je vedno predstavljena ena in ista posodica, je vendar originalen primer v Butmir II po obliki nekoliko drugačen kakor pa primer, ki ga objavlja Hoernes v Urgeschichte in Vasić v Vinči I, ki ga je povzel po Hoernesu. Slike so tu preveč idealizirane in nesorazmerno predstavljene).

¹⁰ Korošec, Lengyelska skupina v Bosni, Sremu in Slavoniji (Arheološki vestnik 1957). — Benac-Sergejevski-Mazalić, Kulturna istorija Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1955, 15 sl. — Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo 1957, 5 sl.

čanska kulturna skupina ni zastopana le po karakterističnih najdbah te skupine, temveč se je tu našla tudi stekleničica.¹¹ (Sl. 3.) Razlikuje pa se nekoliko od onih, najdenih v Vinči. Največja periferija in ustje ne predstavljata sfernega četverokotnika, temveč krog, ki je pretrgan le na mestu, kjer sta dve ušesci. Obe ušesci sta na isti strani tako na največji periferiji kakor na ustju. Tako predstavlja tuzlanska stekleničica novo varianto, ki je pa kljub temu obdržala vse svoje lastnosti. Ako poleg tega omenim še, da je posodica tehnično izdelana povsem na isti način kakor vinčanske in da je zglajena na sij, je jasno, da predstavlja le nov detajl. Časovno bi pripadala isti dobi kakor tudi ostale vinčanske. Po vsej priliki ne bo velike časovne razlike niti pri butmirski stekleničici. Ta je mogla nastati nekako v času med 6 in 5 m vinčanske kulturne plasti. Mogoče je pa tudi, da je nastala nekoliko kasneje. Trenutno je to še nekoliko težko ugotoviti, ker niti tuzlanski primer ni mogoče povsem točno kronološko opredeliti.

Sl. 4. Kormadin (po Šeperu)

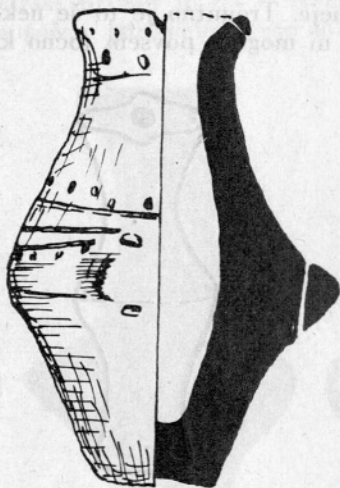
Vinčanska in butmirska kulturna skupina pa nista edini, ki uporabljati takšno vrsto posodic. V veliko večji meri jih nahajamo v slavonsko-sremski ter v skupini, ki se širi v zahodni Hrvatski in Sloveniji. Stekleničice v teh skupinah so pa že precej spremenjene, čeprav kaže velik del osnovno staro obliko. Časovno bo pa med temi in vinčanskimi precejšnja razlika.

Zanimiv primer stekleničice, ki je zgubila že skoraj popolnoma svojo osnovno obliko, je najden v Kormadinu v Sremu.¹² (Sl. 4.) Medtem ko je pri njej največja periferija okrogla, je na ustju štirioglata ploščica. Tako na največji periferiji kakor na ustju sta po dve ušesci. Sama posodica nima več oblike steklenice, temveč je bikonična, pri čemer sta tako zgornji kakor spodnji del na sredi nekoliko usločena. Čeprav je ta stekleničica zelo različna od vinčanskih primerov, ni dvoma, da so ravno vinčanske stekleničice služile kot pravzor. Glede na obliko pa vendar ne moremo soditi, da bi vinčanske stekleničice služile kot direkten vzor. Prej bodo to tisti primeri

¹¹ Sliko mi je dal na razpolago kolega Janez Puš, kustos muzeja, za kar se mu zahvaljujem.

¹² Arheološki vestnik 1952, 56, sl. 6.

stekleničic, ki jih nahajamo bolj na zahodu. Zanimivo je, da je najdišče v Kormadinu v resnici lokaliteta vinčanske kulturne skupine ter jo danes ne moremo v nekem časovnem obdobju vstaviti niti v slavonsko-sremsko niti v lengyelsko skupino. Res pa je, da imamo le gradivo iz nesistematičnih raziskavanj, tako da je kronološke podatke mogoče črpati le s pomočjo tipologije.¹³ Tipološki momenti pa kažejo, da dosedanje gradivo pripada že mlajši vinčanski fazi. Poleg tega so z njo pomešani tudi predmeti še iz mlajših obdobj (badenska ali pecelska skupina). Tako je tudi ta stekleničica in njena oblika v Kormadinu razumljiva. Ako domnevamo, da je prišla po slavonsko-sremski skupini oziroma iz zahodnega dela Jugoslavije, kjer so takšne stekleničice v zelo kasni fazi, potem bi stekleničico iz

Sl. 5. Cerje-Tužno

Kormadina mogli postaviti časovno že pod konec lengyelske skupine. Ni izključeno, da se bo na Kormadinu našla tudi kakšna faza kasnejše slavonsko-sremske skupine, kamor bo potem sodil tudi naš objekt.

Stekleničice, najdene na zahodu Jugoslavije, moremo povezati v eno skupino. Znane so n. pr. iz Cerja-Tužno pri Varaždinu, kjer jih najdemo v večjem številu fragmentov.¹⁴ Tudi te nimajo več obliko steklenice, temveč so bikonične, podobno kakor ona iz Kormadina. (Sl. 5, 6.) Navadno je ustje okroglo, kakor tudi največja periferija, na kateri so dva ali štiri aplicirana ušesca. Odprtina na ploščici, ki zapira ustje kakor tudi žleb skozi vrat, so veliko širši kakor pri stekleničicah iz vinčanske kulturne skupine. Primeri iz Cerja-Tužno so poleg tega tudi še pogostoma ornamentirani. Ako gledamo stekleničice tega najdišča in z ostalih najdišč na zahodnem delu Jugoslavije, vidimo, da so zaradi ločnega zoževanja spodnjega dela, ki je sicer karakteristično za kulturno skupino s konca neolita v tem delu Jugoslavije

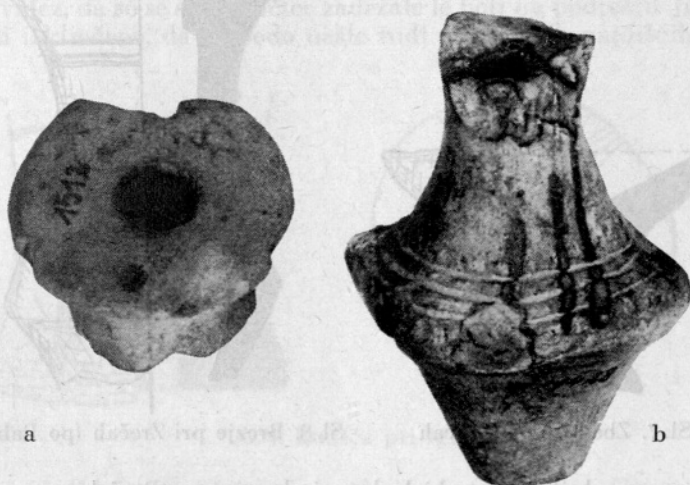
¹³ L. c., 25 sl.

¹⁴ Peristil 1954, 140, sl. 10. — Neobjavljeno gradivo mi je dal na razpolago kolega g. Vuković Stjepan, za kar se mu zahvaljujem.

tudi na vseh drugih posodah, popolnoma prilagojene tukajšnji kulturi. Ta vtis veča tudi ornamentika, ki je v duhu tukajšnje skupine.

Razlikovati bi mogli dva tipa, predvsem glede na način, kako je narejen vrat. Prvi tip (sl. 6a) ima dokaj visok ozek vrat in ozek navpični žleb skozi vrat. Drugi tip (sl. 6b, 5) ima vrat relativno nizek, ki se takoj pod ploščico, ki zapira usta, razširi, tako da tu sploh nimamo tistega, za vinčansko skupino tako karakterističnega podolžnega žleba skozi vrat.

V isto skupino lahko damo tudi primer, ki je bil najden v Brezju pri Zrečah na Štajerskem.¹⁵ (Sl. 8.) Ta stekleničica se sicer nekoliko razlikuje od primerov, ki so najdeni v Cerje-Tužno pri Varaždinu. Razlika je v tem, da je zgornja površina na ustju nekoliko lijakasta. Po fragmentu vidimo, da vrat ne predstavlja več poseben del, skozi katerega je speljan ozek

Sl. 6. Cerje-Tužno

žleb, temveč da se posodica že takoj pri vrhu pod ploščico širi ter skupaj s spodnjim delom predstavlja celoto. Isti primer je tudi z nekaterimi stekleničicami, ki se danes nahajajo v muzeju v Varaždinu in ki so najdeni po vsej priliki v Cerje-Tužno (2. skupina). Tudi stekleničica iz Brezja pri Zrečah je imela štiri ušesca na ustju ter na največji periferiji. Bila je bikonične oblike z nekoliko usločenim spodnjim in zgornjim delom. Bila je tudi ornamentirana.

Poleg te oblike so najdeni tudi nekateri fragmenti, ki so popolnoma identični s prvo skupino stekleničic iz Cerje-Tužno.¹⁶ Po obliki se ti še najbolj približujejo tistim, ki so bili najdeni v Vinči in njeni kulturni skupini. Niso pa bili ornamentirani, kolikor jih je danes znanih. Tudi v Zbelovem pri Zrečah imamo nekaj takšnih fragmentov. (Sl. 7.) So isti

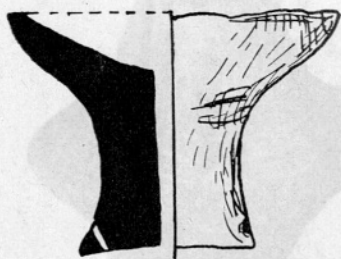
¹⁵ Arheološki vestnik 1956, 233, T. I, 2.

¹⁶ Gradivo doslej neobjavljeno. Gradivo mi je ljubeznivo dal na razpolago kolega Stanko Pahič, kustos muzeja, za kar se mu najlepše zahvaljujem.

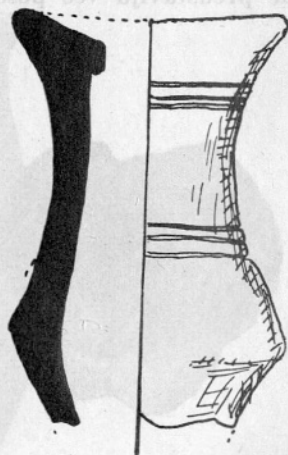
kakor iz Cerja-Tužno z ozkim vratom, bikonične oblike ter ožjim navpičnim žlebičem skozi vrat. Imeli so na ustju po dve ušesci. Verjetno so bila podobna tudi na največji periferiji, a žal niso ohranjena.

Naslednja lokaliteta, kjer so se takšne stekleničice uporabljale v Sloveniji, je Drulovka pri Kranju. Žal imamo samo neznatne fragmente, ki dajo le soditi na uporabo stekleničic.

Vsa najdišča na zahodnem delu Jugoslavije je danes mogoče že dokaj dobro datirati. Spadajo namreč v isti kulturni krog kakor Ajdovska jama pri Nemški vasi ter še neka najdišča.¹⁷ Glede na tipološke detajle med njimi ne bo niti velike časovne razlike. Spadajo pa vse na konec neolita. Glede na najnovejše najdbe v Drulovki pri Kranju, ki so potrdile tudi datacijo

Sl. 7. Zbelovo pri Zrečah

Sl. 8. Brezje pri Zrečah (po Pahiču)

predmetov, sorodnih slavonski kulturni skupini na Ptujskem gradu,¹⁸ bodo posamezne popolnoma kasne faze naše kulturne skupine paralelne prvim fazam kulture, katerim pripada tudi kultura Ljubljanskega barja. Poleg drugih momentov bi to potrjeval tudi fragment stekleničice, najden med že znanim gradivom z Iga na Ljubljanskem barju.¹⁹ (Sl. 9.) Žal je ohranjen le vrat stekleničice, na temelju katerega je pač mogoče sklepati, da je bila podobna ostalim primerom iz okolice Varaždina in Zreč. Vendar moramo dopustiti tudi možnost, da se je mogla razlikovati od prejšnjih. Zgornji del, ustje je bilo zaprto s ploščico, na kateri sta dve odprtini. Na robu ustja ni bilo nobenega ušesca. Razlika obstaja tudi v tem, da so ostale stekleničice bile veliko bolj masivne, medtem ko naš primer z Ljubljanskega barja ni tak. Pri njem je bil ves vrat votel. Ornametika je dokaj sumarna.

Izven Jugoslavije mi je doslej znana stekleničica iz Görgeteg (kom. Somogy), ki se pa glede na obliko zelo razlikuje od naših. To je amforica bolj kroglaste oblike, zaprta s ploščico z odprtino na sredi. Na največji

¹⁷ Razprave III, Ljubljana 1953, 45 sl. — Arheološki vestnik 1956, 3 sl.

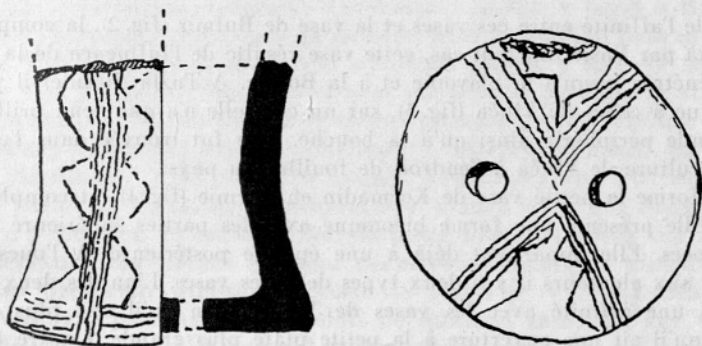
¹⁸ Korošec, Predzgodovinska naselbina na Ptujskem gradu, Ljubljana 1951.

¹⁹ Arheološki vestnik 1950, 25, sl. 9.

periferiji so tri ušesca. Analognih na ustju pa ni. Ta primer glede na ornamentiko in druge posameznosti pripada linearni keramiki.²⁰

Ako kronološko postavimo naše stekleničice, vidimo, da so najstarejše one, ki so bile najdene v Vinči in v vinčanski kulturni skupini. Po vsej verjetnosti sledi tem butmirska stekleničica, ki je nastala pod vinčanskim vplivom. Nato moremo suponirati takšne primere v sremsko-slavonski kulturni skupini, kakor tudi v lengyelski. Žal jih danes še ne poznamo, razen one v Kormadinu. Na konec neolita spadajo stekleničice iz Cerja-Tužno in Slovenije. Kronološko zadnja te vrste bo stekleničica iz Ljubljanskega barja.

Nejasno je, od kod je vinčanska kultura to obliko sprejela. Posredovala jo je dalje s svojim prodorom v Slavonijo in Bosno butmirski skupini, ter potom slavonsko-sremske zah. delu Jugoslavije. Noben primer mi doslej ni znan, ki bi se mogel pripisati badenski ali pecelski skupini. Poleg tega je danes videz, da so se stekleničice zadržale le bolj na področju Jugoslavije, čeprav ni izključeno, da se bodo našle tudi na ogrskih najdiščih. Za to bi

Sl. 9. Kolišča pri Igu

govoril morda že omenjeni primer amforice iz Görgetega. Obstaja pa med našimi primeri in temi iz Ogrske precejšnja časovna razlika. Naše s področja zahodne Jugoslavije, t. j. okolice Varaždina in Slovenije, spadajo že v konec neolita, medtem ko pripada ogrski primer linearni keramiki. Glede na nekatere momente bi pa mogoče bilo linearno keramiko južno od Blatnega jezera datirati tudi nekoliko kasneje. Tako bi eventualno mogel biti neki stik med vinčansko in linearno keramiko. Ni pa izključeno, da je takšna oblika ali boljše način zapiranja zgornje površine bil neodvisno uporabljen tako v linearni kakor v vinčanski kulturi, predvsem zato, ker se vinčanske ne javljajo na začetku kulture, temveč šele mnogo kasneje na prelomu proti najmlajši fazi.

Uporaba te vrste posodice je doslej še neznana. Omenil sem že, da jih je Vasić prištel kozmetičnim posodicam. J. Csalog je pa ogrske primere, ki pripadajo linearni keramiki, skušal raztolmačiti kot oljenke, podobno kakor tudi nekatere druge kasnejše posode.²¹ Vendar je njegovo tolmačenje zelo malo verjetno.

²⁰ Gradivo je v muzeju Nemzeti v Budimpešti. Folia ethnographica I, 1949, 158 sl., sl. 5 a, b, 6.

²¹ Folia ethnographica I, 155 sl., 158 sl.

RÉSUMÉ

Vases en miniature ressemblant aux flacons dans la période néolithique

Nous les connaissons depuis longtemps de Vinča (fig. 1), Vasić les interprétait comme vases cosmétiques. Dans la part inférieure elles présentent une forme plus ou moins biconique, elles ont un col extraordinairement long, fermé en haut par une petite plate ayant une petite ouverture. Un tuyau étroit est conduit à travers le col. Sur la plus grande périphérie il y a 4 œillets, semblablement aussi sur le bord de la bouche. Il y a plusieurs variantes. P. e. dans la vue du haut sur la plus grande périphérie ils ont la forme d'un quadrangle sphérique (fig. 1 a c) ou bien aussi la forme d'un triangle sphérique. Quelques variantes ne présentent que trois œillets à la bouche (fig. 1 b). Les orillons peuvent avoir aussi la forme de têtes d'animaux stylisées (fig. 1 a). L'origine et l'emploi de ces vases ne sont pas encore éclaircis. Les restes de couleur rouge à l'extérieur sont probablement restes de la teinture.

Il y a de l'affinité entre ces vases et la vase de Butmir (fig. 2), la comparaison fut faite déjà par Vasić. En tout cas, cette vase résulte de l'influence de la culture de Vinča pénétrée jusqu'à la Slavonie et à la Bosnie. A Tuzla (Bosnie) il y a une vase identique à celles de Vinča (fig. 3), sur un côté elle n'a que deux orillons sur la plus grande périphérie ainsi qu'à la bouche. Elle fut trouvée dans l'encadrement de la culture de Vinča à l'endroit de fouilles du pays.

Par sa forme la petite vase de Kormadin en Syrmie (fig. 4) est complètement différente. Elle présente une forme biconique avec les parties supérieure et inférieure bombées. Elle appartient déjà à une époque postérieure. A l'ouest de la Yougoslavie aux alentours il y a deux types de telles vases. L'un des deux montre encore bien une affinité avec les vases de Vinča, bien qu'il soit plus grossier (fig. 6 a) et qu'il ait une ouverture à la petite plate plus grande. L'autre type est biconique et décoré dans l'esprit de la culture de l'endroit (fig. 5 m, 6 b). Le même s'applique à la Slovénie (fig. 7, 8).

On peut dater déjà bien précisément le lieux de fouilles dans la partie ouest de la Yougoslavie. Ils appartiennent à la fin de l'époque néolithique et se rattachent à la culture du marais de Ljubljana, comme le démontre aussi le fragment de la vase trouvé près Ig au marais de Ljubljana (fig. 9), mais il est bien différent des autres vases.

Chronologiquement les plus anciennes sont les vases du groupe de Vinča, suit la petite vase de Butmir et viennent après les vases de la fin du néolithique de l'ouest Yougoslave. La petite vase de Kormadin pourrait être un peu plus ancienne, mais pourrait être datée du même temps que la fin de l'époque néolithique. Comme dernier vient le fragment du marais de Ljubljana.

OKVIRNA ČASOVNA IN TIPOLOŠKA KLASIFIKACIJA GRADIVA IZ JUŽNE NEKROPOLE V BOBOVKU PRI KRANJU

PETER PETRU

Grobišče v Bobovku pri Kranju¹ je prvo večje odkopano rimsko pokopališče na Gorenjskem. Grobove Tavriskov,² padlih v bojih z Rimljani, so iskali že v Valvasorjevem³ času na Belščici med Bohinjsko Belo in Bohinjsko Bistrico. Tudi kasneje so našli več strnjenih najdb, v katerih moremo domnevati tudi grobišča. Med najboljšimi poznavalci gorenjskih starožitnosti velja omeniti A. T. Linhart, ki je moral poznati precej rimskih ostalin na Gorenjskem, še posebej najdbe v Kranju,⁴ o katerem je mislil, da je antična postaja Santicum.⁵ Pred njim so menili: Crainburgium, hoc est Neviodunum.⁶ V primeri z današnjim znanjem so ti avtorji precenili vlogo Gorenjske v antiki. Predvsem je starejše raziskovalce zavajala cesta čez Ljubelj in čez Jezersko. Prav zaradi slabega poznavanja ostankov rimskih cest na terenu so predstavili itinerarsko cesto iz Aquileje v Norik čez omenjeni sedli.⁷ Njihovih predpostavk v celoti ne moremo zanikati, ker temelje na topografiji. Tako je že W. Schmid sprejel potek najkrajše zveze med Emono in Virunom čez Ljubelj in podal dokumentacijo te ceste.⁸ Nadalje je domneval pot iz Mengša mimo Komende, Lahovč in Cerkelj na Jezersko.⁹ Seveda drži ta cesta tudi na Kranj.¹⁰ Južnejša pot Emona—Kranj je vodila iz Kranja proti Ljubelju in Jezerskemu. Žadnji odcep je peljal verjetno

¹ A. Valič, Nove najdbe iz rimske dobe v okolici Kranja, *Arheološki vestnik* (odslej AV) 7, 1956, 44; P. Petru-A. Valič, Drugo začasno poročilo o izkopavanjih v Bobovku pri Kranju, AV 9, 9—10/2, 1958—1959; na ta članek se nanašajo citati tabel; S. S., Grobišče v Bobovku pri Kranju, *Glas Gorenjske* 7. januarja 1957.

² A. Dimitz, *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*, Ljubljana 1876, 22, op. 5.

³ J. V. Valvasor, *Die Ehre des Herzogtums Krain*, knjiga III, 567.

⁴ A. T. Linhart, *Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Oesterreichs*, Ljubljana 1788, I, 448.

⁵ L. c., priložen zemljevid.

⁶ Tako Lazius, *Pyrrheimerus in Bertius*, po Schönleben, *Carniola antiqua et nova* I, Ljubljana 1691, 99.

⁷ A. T. Linhart, l. c.; Hitzinger, *Mitt. d. h. Ver. für Krain*, 1856, 20: 1859, 14.

⁸ W. Schmid, *Der Loibelpass*, *Carniola*, 1909, 157; isti, *J. f. Altertumskunde* 7, 1913, 67 in Taf. 1; *Rimsko grobišče pri Medvodah*, *Izvestja* 1897, 36.

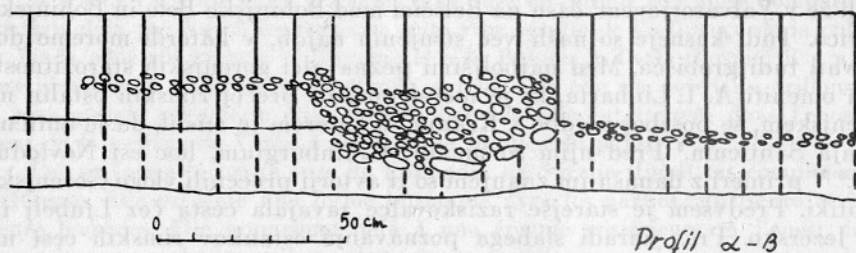
⁹ W. Schmid, *Römische Forschung in Österreich 1912—24*, *Die südlichen Ostalpenländer*, 15. Ber. der Römisch-Germanischen Kommission, 1923, 181 in priložen zemljevid; isti, *Österr. Jahreshefte* 20—21.

¹⁰ J. Klemenc, *Zgodovina Emona*, *Zgodovina Ljubljane* I, *Geologija in arheologija*, Ljubljana 1955, priložen zemljevid.

mimo Bobovka, kjer se je križal s cesto iz Bohinja čez Pokljuko, Ribno, Radvljičico, Naklo, Kokrico, Luže, Predoslje¹¹ in dalje. Mogoče je držala mimo Bobovka tudi pot na Bašelj.¹² Grobišče v Bobovku, z naselbino v bližini, je ležalo torej ob križišču omenjenih cest.¹³

Grobišč iz rimske dobe je bilo, če odštejemo najdbe iz okolice Šmarne gore¹⁴ in Mengša,¹⁵ na Gorenjskem malo odkritih. Pred vojno so med Bledom in Ribnim odkopali doslej najsevernejše grobove na Gorenjskem. V mislih imamo najdbo petih grobov, ki jih je objavil Ložar.¹⁶ Dvoje mrličev je bilo pokopanih v hiši, ostali so bili položeni na gramozno podlago zunaj stavbe. Glede časovne vezi med grobovi in hišo je verjetno, da so bili kasneje pokopani. Kakšen je bil časovni razmak, tega ni mogoče povedati. Na osnovi pridatkov so grobovi verjetno iz začetka našega štetja.

Iz nekoliko kasnejše dobe je grobišče vzhodno od Brezij. Na vzvišenem platoju nad današnjo cesto je Milan Eržen pri kopanju temeljev odkril po vsej dolžini in širini hiše močno plast oglja in veliko keramike, ki jo

Sl. 1. Bobovk

je zavrgel. Ohranil je le dvoje oljenk. Pečatna oljenka temnordeče barve ima na dnu sredi treh koncentričnih krogov vtisnjen žig FORTIS. (Dolž. 10,3 cm, šir. 6,8 cm, viš. 4,1 cm; glej tab. 2, 2.) Reliefna oljenka rjave barve

¹¹ A. Valič, l. c., 446.

¹² R. Ložar, Staroslovensko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo (odslej GMDS) 20, 1939, 184.

¹³ T. Vario, 2, 23, pravi v zvezi z lego pristave: *si ager secundum viam et opportunus viatoribus locus, aedificande tabernae devorsoriae* itd.

¹⁴ A. Müllner, Emona, Ljubljana 1879, 87; F. Grafenauer, Rimski grob pri Skaručni, AV 4, 1953, 144; M. Macarol, Rimska najdišča pod Šmarno goro, Pravica št. 191, 5, Ljubljana 1953.

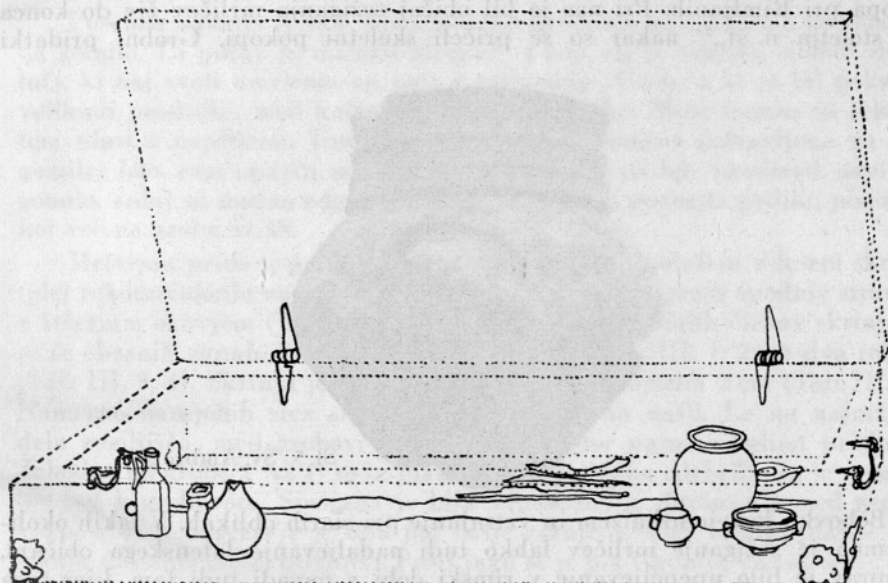
¹⁵ A. Müllner, l. c.; S. Gabrovec-J. Šašel-T. Bregant, Arheološka podoba Mengeša, Mengeški zbornik 1954, 14; S. Koblar, Letno poročilo trorazredne ljudske šole v Mengeši, Mengešan, Ob stoletnici rojstva J. Trdine, Mengeš 1930, 4.

¹⁶ R. Ložar, Grobovi iz rimske dobe na Bledu. Cerkev in dom, julij 1957, št. 7. V literaturi pa so poleg omenjenih, več ali manj neobjavljenih, poznana še naslednja grobišča. Lahovče pri Kamniku (Izvestja 14, 1904, 128; Letopis Matice slovenske 1889, 61), Lesce (Izvestja 14, 1904, 126), Lepenice v Bohinju (Izvestja 14, 1904, 126), Brezje pri Mošnjah (Izvestja 14, 1904, 126), Kališče pri Škofji Loki (Izvestja 14, 1904, 127), Češnjice pri Škofji Loki (Izvestja 14, 1904, 127) in morda še v Podbrezju (Argo 4, 1895, 43 in 79; Mitt. Mus. Ver. 8, 1895, 31).

Student J. Bole je leta 1946 poročal Narodnemu muzeju v Ljubljani, da so pri kopanju vodovodnega rezervoarja odkrili v Ljubnem pri Podnartu rimske grobove. Med drugim so našli tudi oljenko z znamko FORTIS. Kje je gradivo deponirano, ni znano.

je zgoraj okrašena z nalepki vepa, psa in leva (Tab. 2, 1). Sredi izbočenega diska je predrt ročaj. Viš. 8,4 cm, dolž. 12,9 cm, šir. 9,0 cm. Vsekakor lahko po najdbah domnevamo v Brezjah zelo bogato pokopališče. Škoda, da najditelj ni obvestil muzeja in tako se o okoliščinah najdbe ne ve dosti.

Podobno je z najdbo iz Sv. Ambroža pod Krvavcem. Lonec na sl. 3 je bil deponiran med neprepariranim gradivom v Narodnem muzeju. Na spremnem listu je bilo zapisano samo najdišče: Sv. Ambrož pod Krvavcem. Lonec, od katerega se je ohranil samo vrat iz prečiščene črno žgane gline, je bil visok 6,0 cm, debel 0,5 cm in s premerom 16,8 cm (Tab. 1, 1). V loncu

Sl. 2. Bobovk

je bila pri dnu manjša čaša iz sivočrne prečiščene gline, z ravno odrezanim ustjem in koničnim vratom, okrašenim s tremi rebri. Višina čaše 8,3 cm, najv. pr. 9,4 cm, deb. 0,2 cm, pr. dna 3,5 cm, pr. ustja 5,7 cm (Tab. 1, 2). Pri odstranjevanju zemlje iz lonca smo ugotovili, da je bila tako v večji kakor v manjši posodi ogljenina. Verjetno sta bili posodi pridani upepeljenemu mrliču. S tem prehajamo na zanimivo področje daljšega bivanja človeka visoko v gorah, na kar se vrnem kasneje.

Na nasprotni strani Kamniške Bistrice v Podhruški pri Kamniku (Tab. 1, 4) je leta 1924 našel dr. F. Stele,¹⁷ verjetno prav tako v grobu, enoročajen bikoničen vrč svetlorjave barve. (Viš. 12,1 cm, šir. 15,0 cm, deb. 0,4 cm, pr. dna 7,8 cm. Tab. 1, 3.)

S tem smo po sedanjem stanju arheološkega raziskovanja zajeli vsa rimska grobišča na Gorenjskem, izvzemši nagrobnikov, ki prav tako go-

¹⁷ J. Mal, GMDS 10, 1926-27, 24, pod 4.

vorijo za manjša ali večja pokopališča; velja omeniti okolico Kamnika,¹⁸ Spodnje Gameljne,¹⁹ Kranj,²⁰ Radovljico,²¹ Begunje,²² Lesce,²³ in Jereko v Bohinju.²⁴

Doslej največje grobišče rimske dobe na Gorenjskem je bilo odkrito v Bobovku pri Kranju. Čas, v katerem je nastalo pokopališče v Bobovku, je karakterističen po tem, da so upepeljevali mrliče. Običaj sežiganja umrlih je bil živ v vzhodnih Alpah že v latenski dobi.²⁵ Za sosednjo Dolensko misli Gabrovec,²⁶ da so ga tja zanesli Kelti. Morda pa je to le tradicija sežiganja pri Ilirih, ki dokončno vendarle ni prenehala.²⁷ Znano je, da poroča deseta plošča *leges duodecim tabularum* o obeh načinih pokopa pri Rimljanih. Pri nas je bil običaj sežiganja mrličev živ do konca 2. stoletja n. št.,²⁸ nakar so se pričeli skeletni pokopi. Grobni pridatki

Sl. 5. Sv. Ambrož

v Bobovku kažejo arhaizem in vztrajanje pri starih oblikah. V takih okoliščinah je sežiganje mrličev lahko tudi nadaljevanje latenskega običaja, čeprav je bilo upepeljevanje v rimski dobi v navadi tudi tam, kjer tega prej niso poznali.²⁹

Vsi doslej v Bobovku odkopani grobovi so bili žgani. Posmrtni ostanke so zakopali v pravokotno ali okroglo (grob št. 2?, 3, 10, 21, 18?) jamo. Nekateri grobovi so brez oglenine. Pravokotni grobovi so imeli zlasti ob

¹⁸ CIL III, 13397 = AIJ 213; CIL III, 13396 = AIJ 214; CIL III, 10782 = AIJ 212 in cippus terminalis iz Utika AIJ 210.

¹⁹ CIL III, 3893 = Dessau ILS, 7235 a = AIJ 209.

²⁰ CIL III, 3895 = AIJ 216; CIL III, 3892 = AIJ 215.

²¹ CIL III, 3889; CIL III, 3891; AIJ 217.

²² AIJ 219.

²³ CIL III, 3888; CIL III, 3890 = 10780 = AIJ 218.

²⁴ CIL III, 14354¹⁹.

²⁵ H. Müller-Karpe, *Die Zeugnisse der Tauriskier in Kärnten, Carinthia I*, 141, 1951, 659.

²⁶ S. Gabrovec, *Ilirska gomila v Volčjih njivah*, AV 7, 1956, 62 sq.

²⁷ L. c.

²⁸ W. Schmid, *Landesmuseum Rudolfinum in Laibach*, 1907, Bericht für das Jahr 1906, 10.

²⁹ C. Simonett, *Tessiner Gräberfelder*, Monographien zur Ur- und Frühgeschichte der Schweiz, B. III, Basel 1941, 17.

robu močno plast oglenine. Sredina z vsemi pridatki je bila enakomerno zasuta s humusom, sivo glino in drobci oglja. Tega pri okroglih grobovih nismo zasledili. Plast s pridatki je pri teh enakomerna in ni nikjer izrazite kompaktne oglenine. Zato kaže, da so bile pravokotne jame obdane z lesenimi bruni. Navajajo nas k temu tudi žebli v grobovih št. 7 in 8, s katerimi so bili hlodi spojeni. Bruna so zoglenela, ko so hkrati s kostmi zakopali del žareče grmade.

V grobovih brez tipičnih urn so kalcificirane kosti ležale pri dnu. (Tab. XVII, 5 in XXI, 5.) Podoben pojav je zasledil že Pečnik³⁰ v mokro-noških latenskih grobovih.

Posebna navada je bila pri nekaterih grobovih postavljanje predmetov na gomilo. Ta pojav je razložil Menzel³¹ s tem, da je oljenka simbol večne luči, ki naj sveti umrlemu na poti v podzemlje. Grob št. 11 je bil pokrit z velikimi prodniki, med katerimi je tičala oljenka. Sledi humus in šele za tem plast z najdbami. Torej je bila oljenka namerno postavljena na vrh gomile. Isto smo opazili pri grobu št. 23. Kdaj so bili predmeti dani na gomilo, sedaj ni možno odgovoriti. Morda ob kaki poznejši priliki, podobno kot vrč na grobu št. 18.

Mrtvemu pridani predmeti v grobu št. 1 so bili položeni v leseni skrinji (glej rekonstrukcijo na sliki 2), obiti na robovih in po sredi spodnje stranice z železnim okovjem (Tab. II, 8—18, III, 6—22). Od ostalih členov skrinje so se ohranili zapahi (Tab. II, 4, III, 5), tečaja (Tab. III, 1, 2) in dva ročaja (Tab. III, 3, 4). Skrinja je bila iz jesenovih desk, debelih 2 cm (Tab. III, 3). Namerno narejenih stez skozi pokopališče nismo našli. Le na najnižjem delu zemljišča, med grobovi 1—6, je bil prostor nasut z belimi prodniki. Zahodno od groba 1 (sl. 1) se je plast kamenja močno odebelila in je nemara res pot k grobovom. Speljana je bila vzporedno z absciso 2/3 med grobovoma 3 in 5. Severneje je bila pot bolje zgrajena. Pod vrhno plastjo kamenja so ležali veliki prodniki. Proti jugu se je pot izgubila v kvadrantu B2.

Oljenke. Med oljenkami je le primerek na Tab. XXIV, 5 reliefno okrašen in je doslej najstarejši predmet, odkopan v Bobovku. V vseh drugih grobovih so se našle le pečatne oljenke, kot jih je prvi imenoval Fischbach v *Römische Lampen aus Poetovio*, Graz 1896, 11. Ta oblika oljenk je nastala okoli leta 75 n. št.³² Sprva ima ta tip oljenk, Loeschke IX, še nepretrgan krog in le majhno rezo na nosu. Med prvimi je tovrstne oljenke izdeloval Atimetis (Tab. I, 2, VII, 4), čigar izdelke so našli v Pompejih.³³ Okoli leta 100 se prične uveljavljati tip Loeschke X s predrtim krogom, ki je zvezan z nosom s širokim kanalom. Kot izumitelj tega tipa velja Fortis³⁴ (Tab. XVII, 1).

³⁰ Mitt. der Central-Kommission 17, 1891, 138.

³¹ H. Menzel, *Lampen in römischen Totenkult*, Festschrift des Römisch-Germanischen Zentralmuseums in Mainz 3, 1952, 131.

³² S. Loeschke, *Lampen aus Vindonissa*, Zürich 1919, 268; H. Menzel, *Antike Lampen im Römisch-Germanischem Zentralmuseum zu Mainz*, Mainz 1954, 60; Hugh, RE 13, 2, 1690; Egger-Veters-Kenner, *Ausgrabungen auf dem Magdalensberg, Carinthia I*, 141, 1951, 75.

³³ H. Menzel, l. c., 61.

³⁴ S. Loeschke, l. c., 280.

V drugo stoletje sodijo oblikovno enake oljenke s pečatom Dessi³⁵ (Tab. XXI, 3, XVIII, 5) in Vibiani³⁶ (Tab. VI, 3, XI, 1, XX, 1, XIII, 4, XV, 2).

Steklo. Prekopani del grobišča pripada zadnji četrtini 1. stoletja in prvi polovici 2. stoletja. S tako časovno opredelitvijo se sklada tudi tu izkopano stekleno gradivo. Čaše gubanke iz grobov št. 9, 11 in 17 naj bi pripadale 1. stoletju.³⁷ Vendar so najdene skupaj s pečatnimi oljenkami tipa Loeschke X, za katere je gotovo, da so nastale v 2. stoletju n. št. Stekleni urni iz groba 1 in 4 sta iz konca 1. stoletja.³⁸ Prav tako pripadata oblikovno temu obdobju obe steklenički s širokim trakastim ročajem³⁹ (Tab. I, 3, VIII, 3), zelo sorodni s posodo pri Lantieru: La Verrerie, Musée des antiquités, Paris, sl. 2, najdeno v Brenyju z novcem Domitiana. Tudi balzamiarj (Tab. VIII, 3) sovпада s to datacijo, saj ima spodnji del le malenkostno razširjen,⁴⁰ medtem ko se pri kasnejših primerkih stojna ploskev vedno bolj širi in spušča, ustje pa ni več lijakasto.

Keramika. Verjetno je najstarejši tip keramike lonec s prstnimi vtisi (Tab. XXIV, 1). Posoda je iz svetlordeče gline, pomešane s kvarcitom in ima izredno debele stene. Izkopali smo jo zunaj pokopališča v kvadrantu C 1. Tipološko je take posode težko opredeljevati, poznane so tako v prazgodovini⁴¹ kot v rimskem obdobju.⁴²

Večina boljše posode, narejene na lončarskem kolovratu, je kupljena drugod ali pa vsaj izdelana v Italiji. Predvsem so to enoročajni vrči (Tab. II, 2, V, VI, 2, XI, 3), za katere meni Bonisova,⁴³ da so iz 1. stoletja. Najbližje analogije posodam iz Bobovka dobimo v emonskem grobišču ob Titovi cesti.⁴⁴ Majhne dvoročajne kupe (Tab. I, 4, II, 1) so bile v Panoniji v uporabi do Trajana. Bogato okrašen vrč na Tab. XI, 2, je, sodeč po okrasu in bogati profilaciji, iz 1. stoletja n. št.

Vzporedno s keramiko, narejeno na lončarskem vretenu, se pojavlja rustikalna keramika. Značilno zanjo je, da ima večinoma glavničast ornament, jajčasto obliko in le narahlo navzven usločeno ustje. Vprašanje izvora in tipološkega sosledja te keramike je vprašanje, s katerim moramo poseči globlje, celo v prazgodovino. Formalno sorodne posode, okrašene z vertikalnimi žlebiči, najdemo med drugim latenskim gradivom v 2. stoletju pred n. št.⁴⁵ Razvile naj bi se po Filipu⁴⁶ iz gladkih, s horizontalnimi rebri ob

³⁵ S. Loeschke, l. c., 296.

³⁶ S. Loeschke, l. c., 298.

³⁷ C. Simonett, Tessiner Gräberfelder, Monographien zur Ur- und Frühgeschichte der Schweiz, Band III, Basel 1941, 115; Egger-Veters-Kenner, Carinthia I, 1948, 30: 1949, 471; 1951, 75.

³⁸ P. Petru-V. Šribar, Nove najdbe, Arheološki vestnik 7, 1956, 451.

³⁹ P. Lantier, La Verrerie, Musée des antiquités, Paris, sl. 12.

⁴⁰ R. Lantier, l. c., 12; C. Simonett, l. c., 145 (Cadra grob 11).

⁴¹ Gabrovec, Ilirska gomila v Volčjih njivah, Arheološki vestnik 7, 1956, 62, Tab. XXII.

⁴² Primerjaj grobno najdbo na Tab. XIX, 3; Schörgendorfer, Römerzeitliche Keramik der Ostalpenländer, Brunn 1942, pod. 337; E. G. Kaštanjan, Hudožestvenije elementi u lepnoj keramiki, Antičnije goroda severnovo Pričernomorja, Moskva 1955, 398, ris. 11, 1, 3; 397, ris. 8.

⁴³ E. Bonis, Die Kaiserzeitliche Keramik von Pannonien, Diss. Pann., ser. II, no. 20.

⁴⁴ E. Bonis, l. c., Tab. XXV, 10, 11, 17, 19; XXXIV, 14; XXVII, 5; XXV, 19.

⁴⁵ J. Filip, Keltove vè středni Evrope, Praha 1956, 204.

⁴⁶ J. Filip, l. c., 202.

vratu razčlenjenih situl. Primerke takih surovo izdelanih nizkih lončkov skorajda cilindrične forme in z majhnim vratom poznamo iz številnih keltskih grobišč in oppidov.⁴⁷

Sprva je ta keramika le nizkih oblik s širokim ustjem, iz katerega se kasneje v 1. stoletju pr. n. št. razvijejo posode dveh velikosti, tako velike kot zelo nizke. V podonavskih rimskih provincah se razvijata obe obliki dalje. Posebno je za 1. stoletje po n. št. karakteristična višja oblika z navzven upognjenim, lepo profiliranim ustjem, omejenim na vratu s kaneluro. Profil posode strmo pada iz največje periferije v ravno stabilno dno.⁴⁸ Vzporedno s to obliko so forme nizkih lončkov jajčaste oblike (Tab. XVII, 4, 5, XVIII, 2, XX, 2, XXI, 2, XXIV, 2, 3, 4) podvržene le manjšim tipološkim spremembam. Ohranile so se tudi prav arhaične oblike cilindričnih vaz z rebrasto razčlenjenim vratom⁴⁹ (Tab. XXVI, 1) kot v prejšnji latenski dobi. Prehod iz latenske v dobo našega štetja je, kot vse kaže, v materialni kulturi nepretrgan ne samo v Sloveniji, temveč tudi drugod. Oblika in okras lončenine kasno latenske dobe se bistveno nespremenjena ohrani do konca 1. stoletja po n. št., in to tako v Vzhodnih Alpah,⁵⁰ Porenju⁵¹ kakor tudi na skrajnem zahodu imperija.⁵² V Bobovku so se te oblike obdržale vse do srede 2. stoletja n. št.

Glavničast ornament pri gnetenih loncih se razvije iz latenskega okrasa vzporednih in čistih navpičnih žlebičkov. O izvoru ornamenta so mnenja deljena. Hell⁵³ stavlja ta okras v stopnjo laten C in celo v stopnjo B. Reinecke⁵⁴ pravi, da se pojavlja izključno le v zadnjih desetletjih pred n. št. Benninger⁵⁵ vidi začetek glavničastega okrasa šele leta 50 po n. št. Sedaj je Filip⁵⁶ na osnovi grobnih najdb iz zgodnjega srednjega latena v Komjaticah in Penetovicah verjetno točno postavil začetek glavničastega okrasa v 2. stoletje pr. n. št. Prav tako je tudi konec uporabe glavničastega okrasa še vedno negotov. V avstrijskem Obdonavju naj bi se končal v 1. stoletju n. št.⁵⁷ V okolici Salzburga ga je Hell⁵⁸ zasledil še v 2. stoletju. V Bobovku je po trenutnem stanju gotovo, da je bila domača keramika, okrašena z glavničastim ornamentom, v uporabi še v 2. stoletju. Drugod se je ohranila celo do

⁴⁷ J. Filip, l. c., Tab. CXXIV, 1–5; CXIX, XCI, XCII, XCV, 3, 4, 5, 6.

⁴⁸ A. Smodič, Nove latenske najdbe na Dravskem polju, ČZN 35, 1940, Ris. VI; P. Petru, Z rimskega grobišča v Ljubljani, AV 8, 1957, Tab. II; Gose, l. c., 350–355; Mayer, Gurina, Taf. XIII, 20; VIII, 6; Schörgendorfer, l. c., 164, 166, 300, 403, 404; Oest. Jahresh. 1930, 162, Abb. 72.

⁴⁹ R. Egger-H. Vetter-H. Kenner, Die Ausgrabungen auf dem Magdalensberg, Carinthia I, 142, 1952, Abb. 28, 3, in Abb. 30, 2, 3.

⁵⁰ Schörgendorfer, l. c.; C. Simonett, l. c., Cadra gr. 4, str. 136.

⁵¹ E. Gose, l. c., pod. 355–360.

⁵² V. E. Nash-Williams, The Roman legionary Fortress at Caerleon, Monmouthshire, Cardiff 1952, sl. 2.

⁵³ M. Hell, Alte und Neue Funde aus Hallstatt, Mitt. d. Antr. Ges. Wien 66, 1936, 63.

⁵⁴ P. Reinecke, M. Jahn, Die Kelten in Schlesien, Germania 15, 1931, 301.

⁵⁵ E. Benninger, Ein germanisches Brandgrab von Marchegg in Niederösterreich, Mannus 24, 1932, 179, op. 1.

⁵⁶ J. Filip, l. c., 537.

⁵⁷ E. Nischer-Falkenhoff, Die Vor- und Frühgeschichtliche Siedlung auf dem Umlauf am Kamp in Niederöst. Wiener Präch. Zeitschr. 18, 1931, 89.

⁵⁸ M. Hell, Frühkaiserliche Hügelgräber aus Maxglan bei Salzburg, MAGW 64, 1934, 129.

preseljevanja narodov in zgodnjega srednjega veka,⁵⁹ skupaj z valovnico, ki je zatèm vodilni okras slovanske keramike.⁶⁰

Fibule. Analognih srebrnih fibul, podobnih primerku iz groba št. 24 (Tab. XXIV, 8), med sorodnim slovenskim gradivom ne poznamo. Fibula je narejena iz enega kosa srebrne žice, ki se končuje v igli in v navoju na loku. Ostali dve fibuli (Tab. IX, 1, XXIV, 7) sodita tipološko v konec 1. in na začetek 2. stoletja.⁶¹

Železo. V primeri z drugimi rimskodobnimi grobišči v Sloveniji je v Bobovku precej orožja. Oblikovno so le trije noži in meč iz groba št. 1 sorodni istočasnemu rimskemu gradivu. Gladius sodi v vrsto mečev, ki so jih, brez večjih sprememb v obliki, nosili rimski legionarji od Avgusta do Dioklecijana.⁶² Morda je tudi primerek iz Bobovka nosil odslužen legionar.

Tipološko so zanimivejši enorezni noži sekalci. Oblikovno se razvijejo iz latenskih bojnih nožev,⁶³ in sicer iz variante s sploščenim krogom na koncu ročaja. Nož je zaradi vsakodnevne uporabe ohranil le praktično funkcijo in je zato postal težji, ročaj pa se je podaljšal. Na ročajih primerkov iz Bobovka so ohranjene sledi usnja,⁶⁴ lesa in kosti (Tab. XIII, 3, XII, 1).

Del pasnega sklepanca je kaveljček na Tab. XIII, 6 najden v grobu št. 11. Ali so tudi pravokotni železni predmeti (Tab. XIV, 2, XV, 1, XVII, 6, XVIII, 6, XIX, 2, XX, 6, XXI, 4) pasne sponse, ni gotovo. Nimajo namreč, razen primerka na Tab. XVIII, 6, zakovic. Pravih analogij za te predmete, vsaj med slovenskim gradivom, ne poznamo.

Želblje lahko po obliki razdelimo v dvoje skupin. V prvo skupino sodijo kratki želblji s polkrožno votlo glavico (Tab. II, 7—17, III, 7—22, IV, 8—17). Najdeni so izključno le v grobu 1. Ker je bila z njimi okovana skrinja, je skoraj gotovo, da so jih uporabljali le v okrasne namene. V drugo skupino spadajo želblji, pri katerih je glavica zgoraj ravna in imajo pravokoten ali kvadraten presek.

Les. Analiza oglja, odkopana v osmih grobovih, je pokazala, da so za sežiganje uporabljali tako iglavce kot listavce. Najbolj so rabili jesenov les (v grobu 3, 5, 7, 12, 19), nato bukev (grob št. 15, 16, 19), borovec (grob 1) in hrast (grob 16). Podobne so analize že v prazgodovinskih žganih grobovih na Mostu na Soči⁶⁵ in v rimski dobi v Noriku,⁶⁶ medtem ko so v stavbah Poetovija odkrili jelko, bor in topol (E. Hoffmann: Zogleneli ostanki rastlin v rimskih najdbah Poetovija, ČZN 33, 1938, 33).

⁵⁹ S. Davidova, Ivolginskoe gorodište, Sovjetskaja arheologija 25, 1956, 261; E. Bonis, l. c., 36, Tab. II, 2; III, 2, 6, 8; IV, 1, 2; Schörgendorfer, l. c., 295, 296, 327.

⁶⁰ J. Korošec, Uvod v materialno kulturo Slovanov zgodnjega srednjega veka, Ljubljana 1952, 181 sq., in literatura, ki jo avtor navaja.

⁶¹ I. Kovrig, Die Haupttypen der Kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien, Diss. Pann., ser. II, no. 4, 114, in 118, Tab. I.

⁶² V. Hoffiller, Oprema rimskog vojnika u prvo doba carstva, Vjesnik hrvatskog Arheološkog društva 11, 1911, 145; 12, 1912, 16 sq., sl. 36—39.

⁶³ Podrobnejšo analizo sem podal pod Latenoidni enorezni noži iz rimske nekropole v Bobovku pri Kranju, Vjesnik Vojnog muzeja v Beogradu 6, 1958.

⁶⁴ Po izjavi R. Berceta.

⁶⁵ S. Rutar, Grobišče v Sv. Luciji blizu Tolmina, Izvestja 1894, 122.

⁶⁶ E. Polaschek, RE XVII, 1, 1044, sub voce Noricum; P. Schlosser, Deutsche Rundschau für Geographie XXV, 191, 455 sq., je ugotovil, da je na Pohorju prevladoval v rimski dobi mešan gozd v nasprotju z današnjim iglastim. Na tem mestu se zahvaljujem asistentu A. Šerclju za raziskavo oglja.

Časovna opredelitev. Najbolj zgodnji predmeti na doslej odkopanem pokopališču sodijo po zgoraj naštetih analogijah v flavijsko dobo. Reliefna oljenka, izkopana na severnem delu grobišča, je verjetno še starejša. Tipičen grob iz konca 1. stoletja n. št. je grob 1. Predvsem izstopa po številnih pridatkih, medtem ko je v drugih grobovih razmeroma malo predmetov. Nekateri grobovi na pokopališču v smeri proti Kranju so celo brez pridatkov (grobovi št. 24–29). Te je zato časovno težje opredeliti, verjetno pa ne segajo v 3. stoletje po n. št.

Sklep. Kolikor moremo sklepati po veliki količini pridatkov, je grob št. 1 pripadal lastniku bližnjega posestva. V grobu je imel gladius, kar bi govorilo, da je bil legionar. V nekaterih drugih grobovih, ki so morda delno grobovi sužnjev, so bili dolgi noži latenoidnih oblik in arhaične oblike posod. Morda ima to svoje historično in gospodarsko ozadje. Odročno naseljeno prebivalstvo, še posebej prebivalstvo v zaprtih dolinah, je obdržalo v neki meri svoje običaje in način izdelovanja dobrin ter proizvodnih sredstev še iz prejšnje dobe. Zamenjava med pokrajinami je bila minimalna, zato so se tudi oblike delj obdržale.

Omejeno časovno trajanje nekropole in relativno maloštevilni grobovi nam trenutno potrjujejo domnevo, da je bilo v Bobovku manjše posestvo. Z dosedanjimi zavarovalnimi deli nismo pričeli prekopavati terena, na katerem domnevamo poslopja. Verjetno je stala pristava med obema nekropolama, severno⁶⁷ in južno.⁶⁸ Ker je posestvo odmaknjeno od velikih železarskih središč, je bila osnovna gospodarska panoga verjetno drugačna, in sicer pašništvo, kar je tudi razumljivo, saj so pašniki pri rimskih posestvih zavzeli veliko večje površine kakor polja. Pašnike v dolini so rabili za senožeti, na katerih so kosili travo za zimo. Zaradi tega so se poleti ozirali za naravnimi pašniki, med katerimi je vabila verjetno nepogozdena Kukovnica. Po M. T. Varru (*De re rustica* II, 10, 7) in T. S. Calpurniju (*ecloge* 2, 60) vemo, da so v Iliriji gojili planšarstvo (*Qui autem in saltibus et silvestribus locis pascunt et non villa, sed casis repentinis imbres vitant, iis mulieres adiungere, quae sequantur greges ac cibaria pastoribus expediant eosque assiduiiores faciant, utile arbitrati multi. Sed eas mulieres esse oportet firmas, non turpes, quae in opere multis regionibus non cedunt viris, ut in Ilirico passim videre licet, quod vel pascere pecus vel ad focum affere ligna ac cibum coquere vel ad casas instrumentum servare possunt.*)⁶⁹ Podobno je bilo tudi v Italiji, kjer so imeli ločene letne in zimske pašnike (Varro II, 2, 9: *Longe enim et late [greges] in diversis locis pasci solent, ut multa milia absint saepe hibernae pastiones ab aestivis. Ego vero scio, inquam; nam mihi greges in Apulia hibernabant, qui in Reatinis montibus aestivabant.*). Glede na to, da so pastirji ostajali v gorah čez poletje, so del potrebnega gradiva za staje itd. pripravili že v dolini in ga spomladi ponesli s seboj na

⁶⁷ A. Valič, Nove najdbe iz rimske dobe v okolici Kranja, AV 7, 1956, 444.

⁶⁸ P. Petru-A. Valič, Drugo začasno poročilo o izkopavanjih v Bobovku pri Kranju, AV 9, 1958.

⁶⁹ Cato et Varro, *De re rustica*, Loeb Classical Library, ed. W. D. Hooper and H. B. Ash, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1954. Tudi vsi nadaljnji citati so po omenjeni ediciji. Podrobnejšo analizo kmečkega gospodarstva v antiki, še posebej pa v severni Italiji, je podal M. E. Sergejenko, Očerki po seljskom hazajstvu drevnej Italiji, AN SSSR, Moskva-Leningrad 1958.

pašnike. Za tako odgovorno službo so lastniki izbirali sužnje močne postave (Varro II, 10, 3: *Formae hominum legendae ut sint firmae ac veloces, mobiles, expeditis membris, qui non solum pecus sequi possint, sed etiam a bestiis ac praedonibus defendere, qui onera extollere in iumenta possint, qui excurrere, qui iaculari.*). V primeri z drugimi sužnji so imeli veliko več svobode. Toda njihovo delo je bilo težavno. V gorah so morali zgraditi ograde, staje in kočee; na pašnikih so napeljali iz izvira vodo po ceveh v korita za napajanje živine itd. Pasli so posamezno vsak svojo čredo (Varro II, 10, 5: *Cibus eorum debet esse interdus separatim unius cuiusque gregis, vesper-tinus in cena, qui sunt sub uno magistro, communis.*). Zaradi nevarnosti je bilo planšarjem dovoljeno nositi orožje, kar drugi sužnji niso smeli (Varr II, 10, 1: *itaque in saltibus licet videre iuventutem, et eam ferre armatam*).

Rimska kolonizacija Gorenjske je v primeri s prazgodovinsko zajela večje sklenjene površine, toda skoraj izključno v sosesčini pomembnejših prazgodovinskih postojank. Po gostoti antičnih najdb izstopa predvsem krajina med Kamnikom in Kranjem. Drugi večji središči sta bili okolica Lesc in železarski revir v Bohinju. V teh krajih lahko domnevamo intenzivnejše krčenje gozdov že v rimski dobi. Istočasno je rimska naselitev zajela gore, kajti po številnih visokogorskih najdbah na Gorenjskem opazimo naraščajoči pomen Alp v življenju ljudi. Morda vseh najdb ne moremo povezovati s planšarstvom, očitno pa govore za daljše bivanje človeka v gorah. Znane višinske arheološke točke na Gorenjskem so naslednje: Tunjice,⁷⁰ Kranjski rak,⁷¹ Kokrška dolina,⁷² Ljubelj,⁷³ Davča,⁷⁴ Lipanca⁷⁵ in Sv. Ambrož pod Kravcem.

Vodovod v Davči (Tab. 2, 3) je morda res služil za napajanje živine, toda kdaj, je težko odgovoriti. Bolj sta v tem pogledu ilustrativni kurišči na Lipanci in grob iz Sv. Ambroža. Prvi predstavlja verjetno stajo,⁷⁶ ki je bila v uporabi že v prazgodovini in nato v rimski dobi, kolikor so žebli in podkve⁷⁷ rimske. Glede na navado Rimljanov, da so pokopavali umrle v neposredni bližini bivališč, je možno, da so tudi v Sv. Ambrožu pokopali mrtvega pastirja izven ograde ob stezi v dolino.

Danes so taka izvajanja še dokaj problematična, toda odkritij na Lipanci, v Davči in pri Sv. Ambrožu (Tab. 1, 1, 2) ne gre zametavati. Le tako moremo namreč osvetliti najbolj pridobitno panogo gospodarstva Gorenjske v rimski dobi in le tako je tudi možno arheološko sprejemljivo razlagati arhaične oblike posod in nožev v grobovih nekropole v Bobovku pri Kranju.

⁷⁰ B. Saria, *Stand und Aufgaben der Vor- und Frühgeschichtsforschung in Oberkärnten, Carinthia I*, 132, 1942, 103; A. Müllner, *Antike Goldfunde um Stein, Argo VIII*, 1900, 38.

⁷¹ L. c.

⁷² A. T. Linhart, l. c., 364; A. Dimitz, l. c., 35.

⁷³ CIL III, 4773; RE III, 202.

⁷⁴ Po izjavi kustosa kranjskega muzeja A. Valiča so podobne cevi kot na Davči našli tudi na Javorjah in v Škofji Loki pri kopanju temeljev za novo gimnazijsko poslopje.

⁷⁵ V. Šribar, *Najdiščno poročilo o sondah na Lipanci*, *Geografski zbornik* 3, 1955, 321 sq.

⁷⁶ Vodja izkopavanja tov. V. Šribar je v pogovoru navedel, da je našel v udorih premera tudi do 5 m organske ostanke v sklenjenih plasteh.

⁷⁷ B. Vikič-E. Walter, *Zbirka podkova u Arheološkom muzeju u Zagrebu*, *Starohrvatska prosvjeta* 3, 1955, 25.

ZUSAMMENFASSUNG

Eine zeitliche und typologische Rahmenklassifikation des Materials aus der südlichen Nekropole in Bobovk bei Kranj

Die Nekropole in Bobovk bei Kranj lag in der Nähe der Wegkreuzung antiker Strassen Bohinj—Naklo—Kokrica—Predoslje und der Strasse über Jezersko nach Kärnten, wie auch an dem Wege zu der Fliehburg Bašelj.

Römische Gräber sind in Gorenjska (Oberkrain) nur sporadisch gefunden worden, so in Ribnica bei Bled, Brezje, Medvode, Sv. Ambrož pod Krvavcem u. eine grössere Nekropole in Bobovk (Vergl. Anm. 16). Bisher fand man in Bobovk nur Brandgräber, die sich in rechteckigen und runden Gruben befanden. Bei den rechteckigen Gräbern befand sich am Rande eine starke Schichte von Holzkohle und der Autor vermutet danach, dass die rechteckigen Gruben mit Holzbalken umrahmt waren. Im Grabe 1 befanden sich die Beigaben in einer Kiste (Abb. 2), die an den Ecken beschlagen wurde. Der Eisenbeschlag war mit kleinen halbkugelförmigen Nägeln befestigt. Von der Kiste sind die beiden Henkel, Scharniere und die Sperrvorrichtung erhalten.

Durch die Grabstätte scheint an der niedrigsten Stelle, die vom nahen Bach öfters überschwemmt und deshalb mit Kieselstein bepflanzt war, ein kleiner Pfad geführt zu haben.

Unter den Lampen, die man auch auf dem Grabe gefunden hat, war nur eine mit Relief verzierte, alle anderen sind Firmalampen der Form Loeschke IX, X, die mit Stempeln ATIMETI, FORTIS, DESSI und VIBIANI versehen sind.

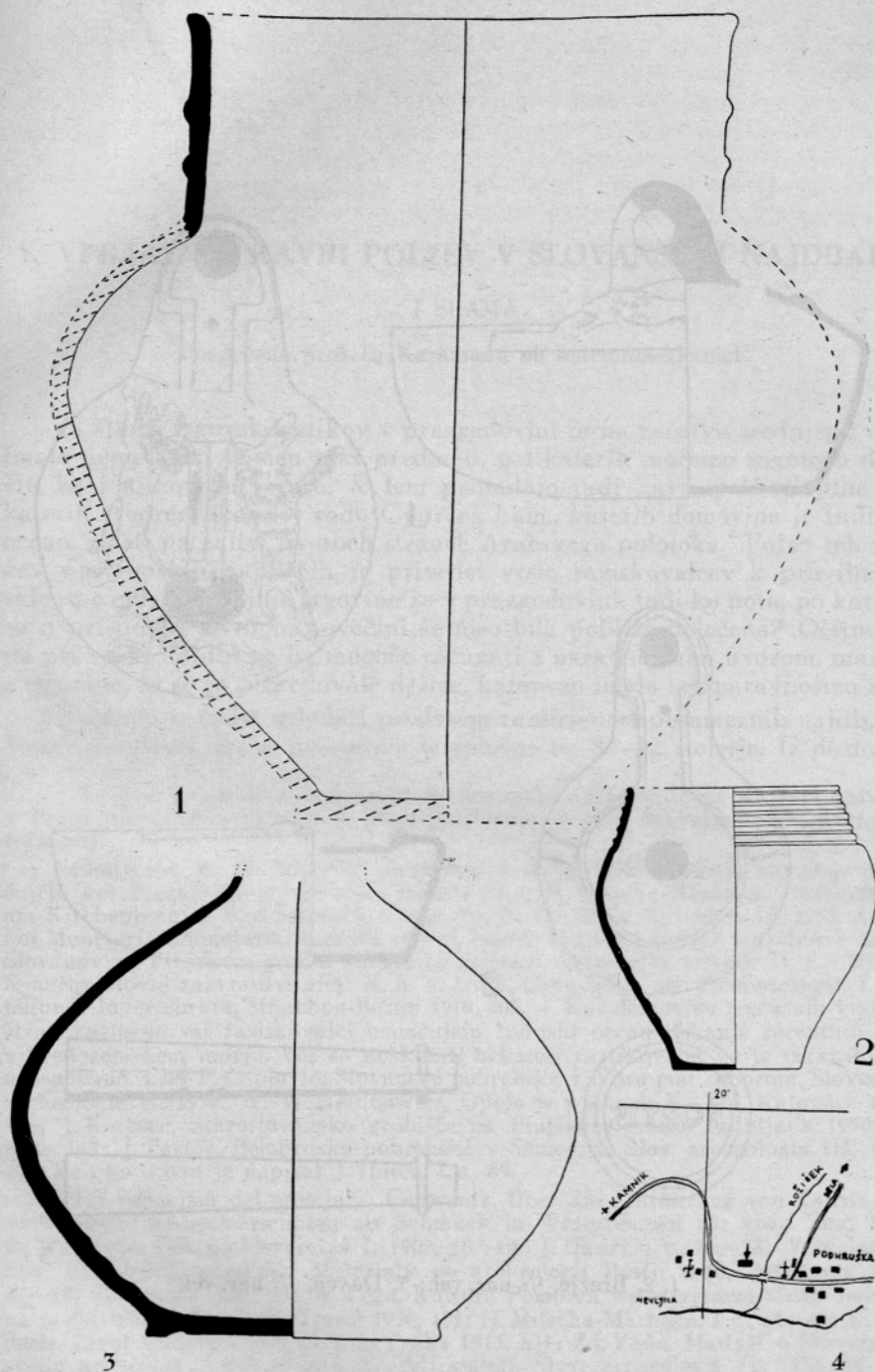
Die Faltenbecher, Urnen, Fläschchen und das Balsamarium stammen aus dem Ende des I. und der ersten Hälfte des II. Jahrhunderts. Zu gleicher Zeit waren nach den Analogien auch die ausgegrabenen Fibeln in Gebrauch.

Die Keramik aus der Nekropole von Bobovk kann man in zwei grosse Gruppen teilen. Die erste umfasst Gefässe aus Italien oder Pannonien, die auf der Töpferscheibe erzeugt wurden. Interessanter als diese Gruppe ist eine grosse Anzahl von freihändig erzeugten Töpfen, unter ihnen befand sich auch ein vorgeschichtlich anmutender Topf (Streufund, T. XXIV, 1) und ein kleines Fragment aus dem Grabe (T. XIX, 5). Die Form dieser Gefässe entwickelte sich aus den irdenen, in die Latène Zeit zurückreichenden Situlen mit kurzem zylindrischem Halse. In der römischen Epoche lebten diese Formen weiter, wie auch das typische Ornament, der s. g. »Kammstrich«, der nach den jetzigen Ergebnissen, so wie die freihändig erzeugte Keramik, bis ins II. Jahrhundert andauerte.

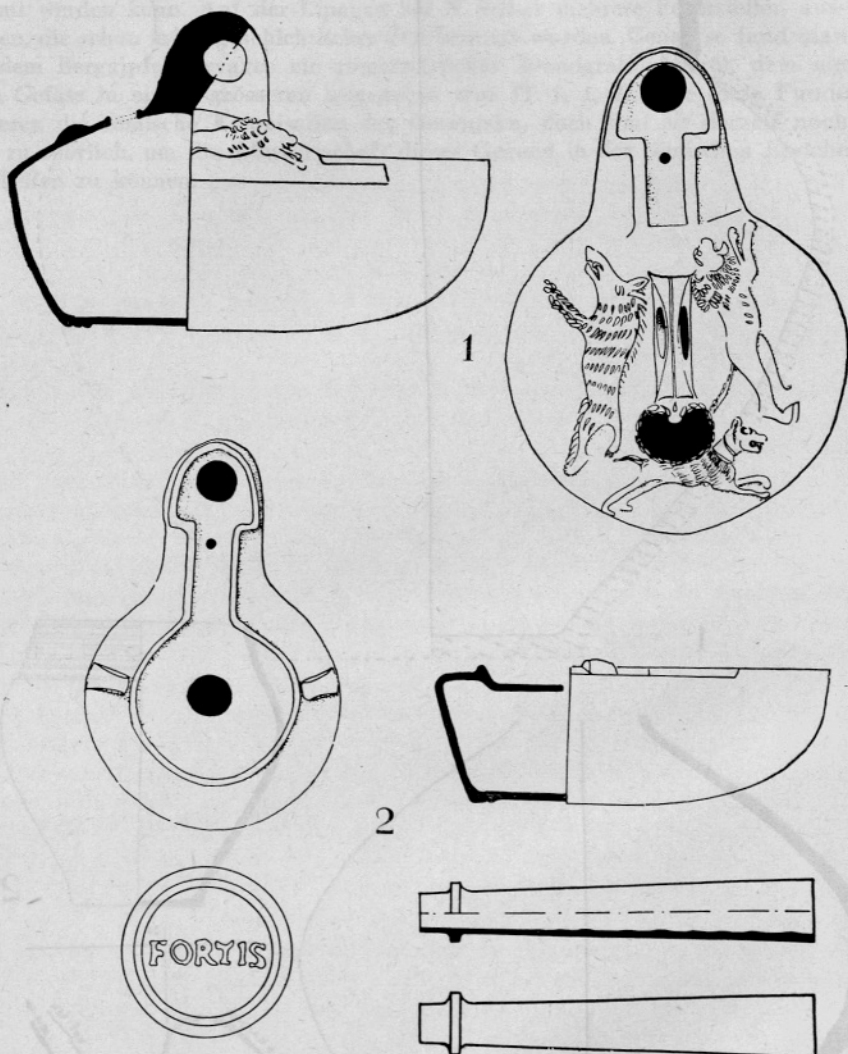
Wie bei der Keramik, so wurden auch unter den eisernen Erzeugnissen sowohl importierte als auch einheimische Formen von Gegenständen gefunden. Insbesondere galt dies für die langen einschneidigen Messer, die sich formell aus den keltischen Hausmessern mit ovalem Endring entwickelt haben.

Da das Gräberfeld aus dem Ende des I. und aus der ersten Hälfte des II. Jahrhunderts unserer Zeitrechnung stammt, muten die Formen der Gefässe und der Haumesser sehr archaisch an. Die Haumesser konnten auch als Waffe dienen, und der Autor antwortet auf die Frage, wem die langen Messer gedient haben konnten, mit dem Zitat des Varro, II, 10, 1: *itaque in saltibus licet videre iuventutem, et eam ferre armatam*. Weiter meint er, dass in der Nähe des Friedhofes ein Gutshof war, der den Hirten, die den Sommer hindurch auf dem Bergrücken der

Kukovnica ihre Herden weideten, als Winterquartier diente. Von den archaeologischen Punkten auf den Bergen zitiert der Autor Tunjice, Kranjski Rak, Kokrška dolina, Ljubelj, Davča, Lipanca und Sv. Ambrož pod Krvavcem. Einige unter diesen Fundstätten sind erst nach dem Jahre 1945 entdeckt worden. In Davča wurde eine Wasserleitung (T. 2, 3) aufgefunden, die aber zeitlich nicht näher bestimmt werden kann. Auf der Lipanca hat V. Šribar mehrere Feuerstellen ausgegraben, die schon in vorgeschichtlicher Zeit benutzt wurden. Genau so fand man unter dem Berggipfel Krvavec ein römzeitliches Brandgrab (Abb. 3), dem ein kleines Gefäß in einem grösseren beigegeben war (T. 1, 1, 2). Alle diese Funde illustrieren die römische Kolonisation der Gorenjska, doch sind sie derzeit noch immer zu spärlich, um die Almwirtschaft dieser Gegend in der römischen Epoche voll erhellen zu können.

1, 2, Sv. Ambrož; 3, Podhruška; vse $\frac{1}{2}$ nar. vel.

1, 2, Brezje, $\frac{1}{2}$ nar. vel.; 3, Davča, $\frac{1}{1}$ nar. vel.

K VPRAŠANJU KAVRI POLŽEV V SLOVANSKIH NAJDBAH*

J. SLAMA

Posvečeno prof. Lj. Karamanu ob sedemdesetletnici

Za študij trgovskih stikov v prazgodovini in na začetku srednjega veka imajo nenavaden pomen taki predmeti, pri katerih moremo zagotovo določiti kraj njihovega izvora. K tem pripadajo tudi kavri polži, lupine nekaterih svedrenjakov (?) rodu *Cypraea* Lam., katerih domovina je Indijski ocean, zlasti pa zalivi na obeh straneh Arabskega polotoka.¹ Pojav teh polžev v evropskih najdiščih je privedel vrsto raziskovalcev k pravilnemu sklepu o obstoju daljnje trgovine že v prazgodovini, tudi ko pota, po katerih so ti prispeli v Evropo, povečini še niso bila poglobljeno določena.² Očitno je, da pri vsaki najdbi ne bo mogoče računati z naravnostnim uvozom, marveč s trgovino, ki so jo posredovale dežele, katere so imele tak naravnosten stik.

Nujno si je treba ogledati predvsem razširjenost posameznih najdb, pri čemer omenjam, da se omejujem le splošno na 8.—12. stoletje. Iz dostopne

* Ta spis je nastal v seminarju za slovansko arheologijo na Karlovi univerzi v Pragi pod vodstvom prof. J. Eisnerja. Njemu se tudi zahvaljujem za vrsto informacij.

¹ Školjkice, ki jih najčestje nahajamo v slovanskih objektih, navadno označujejo kot *Postularia* (monetaria) moneta (L.): H. Mitscha-Märheim, *Gräberfunde am Kirchenberg in Bad Deutsch-Altenburg, N.-Ö., Arch. Austriaca* 18, 1955, 41, ali kot *Monetaria* (monetaria) moneta (L.): J. Hadži, *Lupine kavrijev v grobovih starih Slovanov na Ptujskem gradu. Pripombe zoologa. Arheološki vestnik IV/1, 1953, 69.* K naravoslovni razvrstitvi glej: K. A. v. Zittel, *Grundzüge der Paläontologie, I. Abteilung: Invertebrata, München-Berlin 1910, 405.* — Kot domovino recentnih vrst teh živali soglasno vsi raziskovalci označujejo Indijski ocean. Iskanje recentnih vrst v Sredozemskem morju, kot so poskušali nekateri raziskovalci, se je izkazalo kot neosnovano. Glej P. Čaplovič, *Slovanske pohrebišče v Nitre pod Zoborom, Slovenská archeologia II, 1954, 31;* W. Hołubowicz, *Opole w wiekach X—XII, Katowice 1956, 284;* J. Korošec, *Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu, Ljubljana 1950, 85, pozn. 147;* J. Pastor, *Belobrdske pohrebišče v Somotore, Slov. archeológia III, 1955, 276.* Kritiko o tem je napisal J. Hadži, l. c., 69.

² Od važnejših del navajam: Conwentz, *Über die Einführung von Kauris und verwandten Schnecken als Schmuck in Westpreussen zur vorg. Zeit, Mitt. d. Westpreu. Geschichtsvereins I, 1902, 10—12;* J. Hadži, l. c., 66—74; V. N. Jastrebov, *Ljadinskij mogil'nik, Materialy po archeologii Rosiji n. 10, Peterburg 1893, 47—48;* J. Korošec, l. c., 85; W. Łęga, *Kultura Pomorza we wczesnem sredniowieczu na podstawie wykopalisk, Toruń 1930, 181;* H. Mitscha-Märheim, l. c., 41—42; L. Niederle, *Život starých Slovanů I, 2, Praha 1913, 631;* Zd. Váňa, *Maďari a Slované ve světle archeologických nálezů X.—XII. století, Slov. archeologia II, 1954, 60—61;* T. Voigt, *Grosse Porzellanschneckenhäuser in vorgeschichtlichen Gräbern, Jahreschrift-Halle 36, 1952, 175—176.*

mi literature morem ugotoviti njih nahajališče na ozemlju, odvisnem od Kavkaza, pri čemer ležijo posamezni kraji na Ruskem v glavnem v dveh pasovih. Južni pas, v celem z maloštevilnimi najdbami, se razprostira od Tambovska po zahodni in severni Ukrajini; severni, mnogo številnejši pa, z najdišči od Bolgara preko Vladimira do primorskih dežel severozahodno od Novgoroda in Pomorja.³ K temu pasu moremo šteti tudi maloštevilne poljske in skandinavske najdbe.⁴ Samostojno skupino tvorijo številna najdišča v Karpatski kotlini in posamezne najdbe, ki segajo še dalje na zahod do Avstrije in Češkega.⁵

³ Brovarki: V. V. Chvojko, Raskopka mogil'nika pri s. Brovarki, Gadjanskago ujezda, Poltavskoj gub., Drevnosti XX—2, Moskva 1904, 40—48; Grodno: N. N. Voronin, Drevneje Grodno, Materialy i issledovanija po arch. SSSR nr. 41, Moskva 1954, 179; Charivki: D. T. Berezovec, Charivskij skarb, Archeologija (Kyjev) 6, 1952, 118; Nicacha: Je. Meľnik, Raskopki kurganov v Charkovskoj gubernii 1900 do 1901 g., Trudy XX archeologičeskogo sjezda v Charkove I, Moskva 1905, 699; Olgin Krest: N. N. Gurina, Archeologičeskije issledovanija v Karelii i v leningradskoj oblasti, Kratkije soobščeniya IIMK 51, 1953, 50; Tver: A. Spicyn, Raskopki bliz dĕr. Dudenevoj Tverskogo ujezda, Izvēstija imp. arch. kommissii 6, 1904, 6—11, tab. I, 3; Zakolpje: N. Makarenko, Novlenskij i zakolp'skij mogil'nik vladimirskoj gubernii, Vladimir 1908, 60; vrsto nahajališč navaja Jastrebov, l. c., pozn. 330—334; iz severne Rusije pozna kavrije Conwentz, l. c., 12; pri severnih Radimičih navaja najdbe A. Spycyn, Radimičeskije kurgany — znám z Niederla, l. c., 631; najdbe v ruskem Baltiku omenja V. Šedov, Etničeskij sostav naselenija severo-zapadnyh zemel Velikago Novgoroda, Sovětskaja archeologia XVIII, 1953, 198, pozn. 9; nahajališča v Vjatičih omenja A. V. Arcichovskij, Kurgany vjatičej, Moskva 1930, 100.

⁴ Gruzno: W. Łęga, l. c., 180; Opole: W. Holubowicz, l. c., 253; Wolyn: J. Kostrzewski, Kultura prapolska, Poznań 1947, 184; Björkö: G. Jacob, Die Waaren beim arabisch-nordischen Verkehr im Mittelalter, Berlin 1891, 27.

⁵ Češka: Čakovice: nepubl., shranjeno v Nar. muzeju v Pragi, i. č. 54726; Libice: R. Turek, Slavníkova Libice, Praha 1946, 53; Moravska: najdba z Rebesovic je problematična, kajti iz prvotnega poročila o njej ni moč dognati, za kakšno školjko gre; B. Dudík, Über die alten heidnischen Begräbnissplätze in Mähren, Sitzungsberichte d. K. Akad. Wien XII, 1854, 476; Slovaška: Nesvady (poprej Naszvad): B. Szőke, Honfoglaláskori magyar sírok Pozsonyvezekényen, Új magyar múzeum V, 1944, 51; Nitra: P. Čaplovič, l. c., 12—22 (grobovi št. 58, 40, 73, 95, 96, 150, 146); Rusovce (prej Oroszvár): Zd. Váňa, l. c., 79; Somotor: J. Pastor, l. c., 279 (grob 18); Vozokany: J. Eisner, Prehistorický výzkum na Slovensku a Podkarpatské Rusi r. 1935, Sbor. muzeálnej slovenskej spoločnosti XXX, 1936, 88. Ogrska: Bodrog-Vécs: J. Hampel, Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Braunschweig 1905, I, 825; Csorna: J. Hampel, l. c., 483; Halász: J. Eisner, Slovensko a Podkarpatská Rus v době hradištní, Obzor praehistorický IV, 1925, 66 (kauri?); Halimba-Cseres: G. Török, Halimba-Cseres X—XII, századi temetője, Folia archaeologica VI, 1954, 96; Kiskunhalas-Bodoglárpusztai: M. Bárányné Oberschall, A kiskunhalas-bodoglárpusztai középkori ezüstdísz, Magyar múzeum 1945, 21; Mindszent-Koszorusdűlő: G. Csallány, Neuere Funde der ungarischen Landnahme aus der Umgebung von Szentés, 191; Piliň I: J. Hampel, l. c., II, 876/877; Rábé: J. Hampel, l. c., II, 659; Szarvas I: E. Krecsmárík, Régibb középkori temetőkről Szarvas határában, Archaeol. Értesítő XXX, 1910, 172—178, tab. I, 3; Székesfejérvár Demkőhégy II: J. Hampel, Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről, Budapest 1907, 204; Székesfejérvár Demkőhégy III: J. Hampel, Újabb, 205; Szentés-Szent László: M. Széll, Les cimetières du XIème siècle aux environs de Szentés, Folia archaeologica III—IV, 1941, 256—263 (grobovi 26, 63, 74, 75, 76, 84, 90); Szob-Koliba, Le cimetière des Xe et XIe siècles de Szob-Koliba, Folia archaeologica VIII, 1956, 126—127; Szob II: A. Balogh, Mindennapi élet Szent István korában, Eml. Sz. István király III, Budapest 1958, 589; Eger (Jager), Mezőtúr in Zalkold navajata kot nahajališče kavri polžev Zd. Váňa, l. c., 61. Avstrija: Kirchenberg: H. Mitscha-Märheim, l. c., 40. Jugoslavija: Bijelo Brdo: J. Brunšmid, Hrvatske sredovječne starine, Vjesnik

Če si ogledamo datiranje posameznih najdb iz Rusije, oprto na zadevno gradivo, ugotovimo, da so najstarejše najdbe iz 8. in 9. stoletja predvsem v južnem pasu najdišč (n. pr. Brovarki, Charivki), medtem ko izvirajo v severnem pasu najdbe iz 10.—13. stoletja (ena najmlajših je v Grodnu). Sorazmerno dobro so datirane tudi nekatere litavske najdbe in najdba iz Skandinavije, kajti spremljajo jih tako imenovani kufiški novci. V čas od 10. do 12. stoletja sodijo tudi maloštevilne poljske najdbe, katerih datiranje je n. pr. v Opolu oprto na zanesljivo stratigrafijo. V Karpatski kotlini poznamo kavri polže tako v najdbah iz staromadžarskega okolja iz prve polovice 10. stoletja (n. pr. Halimba-Cseres, Mindszent-Koszorusdülo, Györu i. dr.), kakor tudi v najdbah belobrdske kulture in v najdbah, ki so časovno z njo vzporejene. Kavri polže najdemo po delitvi Váňa v vseh treh fazah te kulture, najštevilnejši pa so v starejši in srednji fazi.⁶ V mlajši fazi imamo nekatere najdbe datirane že z novci, tako n. pr. na pokopališču Bijelo Brdo. Da se kavri javljajo še v mlajših periodah, dokazuje najdba iz Kiskunhalas-Bodoglárpuszta.

Polži kavri so, kot smo že rekli, v Evropi import. Pri pregledu njihovih najdb v Karpatski kotlini se javlja vprašanje, ali naj iščemo stike z najdbami polžev v Pomorju ali v južni Rusiji (za uvoz preko Bizanca namreč ni v najdbah dokaza). Zd. Váňa dokazuje glede na pomanjkanje tujih novcev, najdenih v Karpatski kotlini in belobrdski in staromadžarski kulturi v dobi razvite evropske trgovine z vzhodom, katere dokaz so v severni in srednji Evropi najdbe zakladov lomljenega srebra, da je bila ta kotlina dežela trgovskega prometa.⁷ Mogoče je zaslediti docela gotove dokaze za stik z območjem najdb lomljenega srebra, čeprav so redki. Po dokazih, ki jih navaja Váňa, je treba opozoriti n. pr. na uhan s tremi valjastimi jagodami na grobišču v Nitri pod Zoborom.⁸ Prav tako najdemo S-uhane z žlebičasto S-zanko na vzporednem ozemlju od Pomorja do Karpatske kotline.⁹ Ali moremo videti dokaz za neposredni stik obeh območij v neštevilnih najdbah uhanov iz žice, zavite v obliki osmice, ostane zaenkrat odprto vprašanje, saj poznamo podoben uhan tudi iz Rusije.¹⁰ Prav najdbe novcev ogrskih

hrvatskoga arheološkega društva, n. s. VII, 1903/4, 47 (grobovi: 78, 93, 107, 113); Ptujski grad: J. Korošec, l. c., 145—154 (grobovi: 81, 97, 125); Veliki Bukovac, J. Brunšmid, l. c., 86.

⁶ Zd. Váňa, l. c., 78—82.

⁷ Zd. Váňa, l. c., 76.

⁸ P. Čaplovič, l. c., 31, tab. XII, 4.

⁹ Popis poljskih najdb podajata Łęga, l. c., 123—124, in Z. A. Rajewski, *Prze-gład archeologiczni VI*, 1937, 61—62. Nadaljnje najdbe poznamo z Jelonek, Końskich, Lutomińska, Nieporęcie, Ostrowa Lednickega, Samborzca in W. Strzemieszyc. Popis čeških najdb je sestavil K. Dinklage, *Altböhmen und Altmähren* 2, 1941, 85—86. K njemu je nujno dodati Byždov, Horní Stakory, Prahu V., Reporyje, Starý Hrádek, Třebeň in Zelčany. Slovaške najdbe je zbral V. Budínský-Krička, *Prvé staroslovenské radové pohrebištia v Turci a Liptove, Turč. Sv. Martin* 1944, 26. Madžarska najdišča opisuje Zd. Váňa, l. c., 61. Glej tudi K. Musianowicz, *Świą-towit XX*, 1948/49, 144—146.

¹⁰ Poljska: Buczk.: J. Kamińska, *Prace i materiały* 1, 1956, tab. XLIX, 4. Końskie: J. Gąssowski, *Materiały wczesnośredniowieczne* II, 1950, tab. XIII, 7. Lužki: K. Musianowicz, *Wiad. archeologiczne* XVII, 1950/51, tab. LVI, 8; Slovaško: J. Pastor, *Vlastivedný sborník I*, Košice 1955, tab. XXII, levo zgoraj. Madžarska: Piliň I: J. Hampel, *Ujabb*, tab. 71, 1, 3. Rusija: Zakolpské pohřebiště: N. Makarenko, l. c., obr. 9.

kraljev na poljskih grobiščih dokazujejo stik med obema območjema.¹¹ V nekaterih predmetih iz Karpatske kotline, od katerih so znani podobni tudi v najdbah lomljenega srebra, za katere pa manjkajo neposredne vežočee najdbe, bo nujno treba iskati posredno zvezo z vzhodno Evropo (pletene ogrlice i. dr.).¹² Te poti na vzhod so bile oživiljene po prihodu Madžarov na Ogrsko in po njih so prišle v to območje n. pr. zapestnice z živalskimi glavami. Smer teh poti nam dobro kaže najdba zaklada samanidskih novcev iz okolice Chusta, ki leži na trgovski poti, vodeči ob Tisi v Bukovino.¹³ Ostane pa vprašanje, ali je ta oživitev stikov z vzhodom bila kratkotrajna, ali pa je trajala vse 10. stoletje. Vrsta raziskovalcev se nagiblje k drugi možnosti, kot n. pr. N. Fettich po dognanju študija mečev ali Zd. Váňa po študiju steklene industrije.¹⁴ Sorazmerna številnost kavri polžev v drugi polovici 10. stoletja, ki so mogli priti v Karpatsko kotlino edino po teh poteh z vzhoda, nasproti docela redkim najdbam v prvi polovici, bi temu tudi pritrdjevala.

Težko je ob današnjem znanju določiti poti, po katerih so kavri polži prišli na Češko. Spremno gradivo obeh čeških najdb jih dovoljuje datirati v splošnem v drugo polovico 10. stoletja. Že omenjena številnost teh polžev v Karpatski kotlini vsiljuje vprašanje, ali nimamo v tem dokaza za stik Češke s tem območjem. Belobrdskih odmevov je pa v čeških deželah zelo malo. Edino belobrdsko gradivo, kot se zdi, bi bil zaklad pletenih zapestnic iz Babic na Moravskem.¹⁵ Interpretacija R. Turka o žičnem krogu s Horních Loman na Žatecku na Češkem kot belobrdski zapestnici ni docela prepričljiva in avtor sam misli o njej kot o eni izmed več možnosti.¹⁶ Nasprotno pa bi skupni izvor križca z Opočnice pri Poděbradích, ki ima nekatere oblikovne podobnosti z najdbami v Karpatski kotlini, kazal na belobrdsko kulturo.¹⁷ Včasih gledajo odmeve belobrdske kulture pri nas tudi v ploščatih obročastih prstanih.¹⁸ Končno se je treba spomniti najdbe S-uhanov s široko raztolčeno S-zanko na grobišču pri sladkorni tovarni v Libici, ki navidezno spominja na S-uhane nitranskega tipa.¹⁹ Ni nezanimivo, da izvira iz istega grobišča kot kavri polž. Ta polž je bil najden v grobu skupaj s cinastim nakitom, ki po mnenju nekaterih raziskovalcev spominja na srebrasto in zlatarsko tehniko jugovzhoda.²⁰ H. Mitscha-Märheim je ob analizi najdbe kavri polžev na Kirchenbergu izrazil mnenje, da so kavri

¹¹ Na primer na grobišču v Brześciu Kujawskim: K. Jazdzewski, *Z otchlani wieków VIII, 1933*, 69. Večina teh novcev pa je poznejša.

¹² Zd. Váňa, l. c., 84.

¹³ J. Eisner, *Slovensko v pravěku*, Bratislava 1933, 278.

¹⁴ N. Fettich, *Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn*, Budapest 1937, 195—198. Zd. Váňa, l. c., 85.

¹⁵ A. Zelnitius, *K výzkumu Velehradu — Starého města*, Sborník velehradský n. ř. 12, 1941, 76—77, obr. 55, 56. J. Eisner, *Čas. nár. musea v Praze CXVI*, 1947, 159.

¹⁶ R. Turek, *Slovanské osídlení Chebska*, *Obzor praehistorický XIV*, 1950, 433 in 434.

¹⁷ Zd. Váňa, l. c., 60.

¹⁸ R. Turek, *Slovanské osídlení*, 432.

¹⁹ Fotografije gl. pri R. Turku, *Libice*, tab. III, 6. Nitranský tip nam pomeni S-uhán s široko tolčeno S-petljo.

²⁰ R. Turek, *Libice*, 55.

dokaz iste trgovine, katere sledovi so tudi najdbe zaklada lomljenega srebra.²¹ To opazovanje je pravilno, kolikor zadeva uvoz kavri polžev v Evropo vobče, ni ga pa moči sprejeti za reševanje vprašanja poti, po katerih so bili kavri dalje razvažani po Evropi. Zelo težko je moči domnevati, da so bili ti polži uvažani na Češko s severa, čeprav je Češka imela stike s poljskim območjem zakladov lomljenega srebra, kajti kavri so na Poljskem docela redek pojav in teritorialno Češki najbližja najdba v Opolu kvečjemu iz 11. stoletja. V čeških najdbah kavri polžev bo treba tedaj nujno videti enega izmed redkih dokazov za stik s Karpatsko kotlino oziroma z belobrdsko kulturo.

Nujno se je treba zavedati, da so kavri polži znani v Evropi iz najdb iz vsega praveka.²² Pojasnitev nenavadno velikega števila najdb v 9. do 11. stoletju bo nujno treba iskati v oživitvi trgovskih vezi z jugovzhodom, ki je tedaj postal domena Arabcev. Zgodovinska poročila, ki jih imamo o arabski trgovini sicer ne govorijo o izvozu kavrijev, kar pa ne more ugovarjati naši trditvi.²³ Tudi ni nezanimivo, da ruska najdišča kavri polžev prav tako vedno ležijo ob trgovskih poteh, kakor jih je zarisal za 10. do 12. stoletje B. A. Rybakov, in da je območje z največjim številom najdb istovetno z območjem največjega števila najdb kufiških novcev.²⁴ V Litvi in Skandinaviji najdemo vobče kavrije prav v le-teh najdbah s kufiški novci. Po isti poti je bil prinesen n. pr. v Opolo tudi morski biser iz Indijskega oceana.²⁵ V ruskih najdbah so tudi kavri polži mnogo številnejši kot n. pr. v Srednji Evropi. Tako jih je v charivskem zakladu bilo kakih sto kosov; pri vzhodnih Slovanih so kavrije uporabljali kot okras na ovraticah, a obešali so jih tudi na diademe in uhane. Nasprotno pa v najdbah, ležečih dalje na zahodu, torej tudi v Karpatski kotlini, prevladuje njih uporaba kot okras na ogrlicah, kamor so jih pritrjevali v manjšem številu.²⁶ Razvažanje kavri polžev po Evropi je bilo gotovo že delo krajevnih trgovcev.

Zadnje vprašanje, ki se pojavlja pri študiju kavri polžev, je, zakaj so bili ti polži vobče uvažani. Etnografska opazovanja v Afriki in v nekaterih območjih Evrope v nedavno minuli dobi izpričujejo, da so jih uporabljali kot plačilno sredstvo in kot zaščitni kulturni predmet.²⁷ Tako so tudi polži sorodnega plemena *Cypraea pantherina* imeli svoj pomen v rimski dobi v

²¹ H. Mitscha-Märheim, l. c., 42.

²² Delni seznam najdb kavri polžev iz prazgodovinskih najdišč na Pomorjanskem je podal Conwentz, l. c., 10—12. Glej tudi T. Voigt, l. c., 175, in M. Schilder, *Die Kaurischnecke. Die neue Brehm-Bücherei*, H. 46, Leipzig 1952 (poznam le iz referatov). Po J. Hadžiju, l. c., 71—74, so uporabljali v praveku le fosilne polže in nikoli te vrste, ki je bila priljubljena pri Slovanih.

²³ G. Jacob, l. c., 27—28; isti, *Der nordisch-baltische Handel der Araber im Mittelalter*, Leipzig 1887, 146—148.

²⁴ *Istorija kulture drevnej Rusi — domongoľskij period I*, Moskva-Leningrad 1948, sl. 205 in 206. R. Jakimowicz, *Wiad. archeologiczne* XII, 1953, tab. X.

²⁵ W. Hoľubowicz, l. c., 252—253; na istem gradišču je bil najden tudi odlomek steklenega okraska z arabskim napisom. J. Kostrzewski, l. c., 335.

²⁶ Le v eni najdbi v Karpatski kotlini v Szentes-Szent László je bila školjka obešena na krožčasti uhan.

²⁷ K. Táboršký, *Zavinutci jako platidlo*, *Numismatické listy* IX, 1954, 59—64. G. Jakob, *Die Waren*, 28; V. V. Sědov, l. c., 98. Kavri polži so bili uvažani v Evropo še v srednjem veku, kakor poroča o tem Marco Polo.

kultu Afrodite in so jih nosili kot sredstvo proti neplodnosti.²⁸ Ali je bila tudi v naših deželah z nošnjo kavri polžev zvezana kaka taka predstava, ostane vendar odprto vprašanje. Vsekakor pa so ti polži lep dokaz trgovanja na daljavo na začetku srednjega veka.

RÉSUMÉ

A propos du problème des cauris parmi les fouilles slaves

Entre les siècles VIIIème et XIIème il y avait, à tout prendre, une grande quantité de cauris. En Russie les fouilles se trouvent dans deux zones. La zone sud s'étend depuis la ville de Tambovsk par l'Ukraine west et par l'Ukraine nord. La zone nord va de Vladimir jusqu'aux pays littoraux au nord-ouest de Novgorod. Il y avait des groupes indépendants dans le Bassin des Carpathes, en Autriche et en Bohême. En Russie les fouilles plus anciennes se trouvent dans la zone sud (VIIIème—IXème siècles), tandis qu'on trouve les plus récentes dans la zone nord. Les fouilles du Bassin des Carpathes, celles de la plaine de Pannonie et celles de la culture de Belo brdo appartienne au Xème siècle et à une époque postérieure. Les cauris en Europe doivent être considérés comme articles importés. Il y a un considérable écart de vue quant aux voies commerciales. Il n'est pas exclu que les cauris du Bassin des Carpathes soient parvenus de l'Europe orientale. On peut admettre que les fouilles de la Bohême soient en rapport avec le Bassin des Carpathes et avec la culture de Belo brdo respectivement. La grande quantité de cauris parmi les fouilles slaves des IXème—XIème siècles peut sans doute trouver une explication satisfaisante dans les relations commerciales ranimées avec le Sud-Est, territoire alors tombe dans la domaine des Arabes. La question à quelle fin les cauris eussent été utilisés est encore en suspens.

²⁸ T. Voigt, l. c., 176—178.

POROČILA

NOVE RIMSKE NAJDBE V OKOLICI VITANJA

PETER PETRU-VERA KOLŠEK

Morda je prav vitanjski kot v svoji geografski zaprtosti tak, da nam bolj kakor kateri koli drugi lahko prikaže, kako življenje staroselcev ni s prihodom Rimljanov odsekano prenehalo. Na redkih napisih iz te dobe je polno keltskih imen Bardo,¹ Bardonius,² Messor,³ Catur,⁴ Boniatius,⁵ Mogla⁶ itd. Zato misli Klemenc,⁷ da so Rimljani prišli v te kraje le po službeni dolžnosti. Če so bile Upellae res v Stari vasi pri Velenju, kot to misli Šašel,⁸ se s tem domneva o zaprtosti Vitanja v antiki samo stopnjuje. Odročna lega Vitanja, oklenjenega z vseh strani z obronki Paškega Kozjaka in Pohorja, ni motila Rimljanov, da ne bi tu izkoriščali skladov pohorskega marmora.⁹ Uporabljali so ga klesarji v Celju in Sempetru.¹⁰ Najdbe v tem kraju pa so tako redke, da tačas ni mogoče podrobno obdelati tega problema. Vemo le to, da so vitanjski marmor uporabljali v Savinjski dolini. Dravsko polje, predvsem Ptuj, pa so oskrbovali kamnolomi v Šmartnem na Pohorju.¹¹

Najdbe nad antičnim kamnolomom v Št. Vidu pri Vitanju je obdelal že Klemenc.¹² Nad kamnolomom je dvojje planot. Na spodnji je pred leti zadel Konrad Kušar pri kopanju jame na antični grob, sestavljen iz skrilastih plošč. Pri delu niso pazili, zato so uničili skelet in velik del groba. Tako danes ne moremo ugotoviti njegove točne dolžine. Globina je bila različna. Od spodnjega roba plošč je znašala 62–67 cm. Po pripovedovanju najditelja ob skeletu ni bilo nikakih

¹ Holder, *Altceltischer Sprachschatz* s. v: RE III, 10; Staehelin, *Die Schweiz in römischer Zeit*, Basel 1948, 495; OGAM 19, 1952, 223.

² Klemenc, *Kronologija dveh rimskih napisov iz Št. Vida nad Vitanjem*, *Arheološki vestnik* 4, 1953, 227.

³ Staehelin, l. c., 496. D. Rendić-Miočević, *Ilirske predstave Silvana na kulturnim slikama s područja Dalmata*, *GZMS* 10, 1955, 8.

⁴ Holder, l. c., s. v. Catusialis; Staehelin, l. c., omenja pleme Caturigov in božanstvo Caturixa. OGAM 23, 1952, 228: Catuslugi, Catutigernes Dunocatus Catumaros, Catuuelliaunos, Catumanus.

⁵ Klemenc, l. c.; Šašel, *Ziva antika*, Skopljje 1954, 351.

⁶ Klemenc, l. c.

⁷ Klemenc, l. c.

⁸ Šašel, *Upellae-Vitanje?*, *Zgodovinski časopis* VIII, 1954, 125, z vso literaturo o Vitanju.

⁹ Orožen, *Celje z zaledjem*, Celje 1948, 190.

¹⁰ Klemenc, l. c.

¹¹ Saria, *Arch. Karte von Jugosl.*, Blatt Rogatec, Zagreb 1939, glej zemljevid. Saria, *Saxanu* posvečen napis iz Šmartna na Pohorju, *ČZN* 30, 1935, 62.

¹² Klemenc, l. c.

predmetov. V sipu je videl le nekaj fragmentov tanke svetlordeče posode. Koščki so pripadali verjetno rimski lončenini. Na isti planoti so našli tudi 1 m visok polsteber iz pohorskega marmora. Steber je v sredini izdolben. Največji premer je 24 cm. Proti vrhu se steber zožuje. Kanelura je široka 8 cm in se pričenja 14 cm od spodnjega konca. Globina te vdolbine ni konstantna, na najglobljem delu znaša 5 cm. Sedaj je ta polsteber vzidan v kapeli na katastrski parceli Spodnja Hudinja št. 224.

V cerkvi v Vitanju je nabiralnik iz pohorskega marmora, visok 63 cm in premera 45 cm (tabela III). Najdišče zanimivega okroglega kamna ni znano. Danes je vzidan in sta vidni le dve tretjini kamna, sklesanega v obliki stebra. Vidni del

spomenika je razdeljen v tri metope. V vsaki je upodobljena moška postava. Srednja figura je večja od obeh ostalih. Njen ovalnohruškasti obraz je gladko izbrušen. Pod glavo je nedoločljiv polkrožni predmet. Desno uho in levo rame se še jasno vidita. Ostali deli telesa so izbrušeni.

Postava v levi metopi (tab. II, 1) je nekoliko bolj upodobljena. Predstavlja moža, ki ima z lasmi obdan obraz in širok vrat. V dvignjeni desnici drži nedoločen polmesečni predmet, v spuščeni levici pa kratek nož ali nekaj podobnega. Figura je razkoračena. Posebno zanimiva je oseba na desni strani (tab. II, 2). Postava je pokončna in ima shematično podano glavo. Pred dvignjeno desnico je vklesan križ. Nogi sta prekržani in prekriti z oblačilom.

Jeseni leta 1938 je Ivan Potočnik, fotograf v Vitanju, razširjal cesto v Spodnjem Doliču. Pri hiši Temenik, Spodnji Dolič 56 (tab. I, 3), je pri poglobljanju jarka ob severnem robu ceste zadel na napisno ploščo. Sam je razbral Bardo Primi Silesi, videli pa bomo pri vzporejanju obeh tekstov, da je to lahko le nagrobnik, spravljen v Mestnem muzeju v Celju.¹³ Ob plošči je bilo precej kamnitih kock. Najdišče je oddaljeno 5 m od JV vogala Temenikove hiše. Nagrobnik je iz sivozelenega peščenca, visok 29 cm, širok 50 cm in je debel 8 cm. Črki O in A

merita 4 cm. Razmak med vrsticami je širok 0,5 cm. Napis je od četrte vrstice dalje odbit. Vidna je le zgornja hasta črke T, verjetno ET. Napis se glasi:

Bardo
Primi f(ilius)
viv(u)s f(ecit) si
bi| et

V nadaljnjih vrsticah je verjetno ime žene in omemba coniugi carissimae ali uxori fidelissimae. Iz napisa zvedemo, da je Bardo, sin Primusa, postavil nagrobnik sebi in ženi. Bardo je keltsko ime.¹⁴ V Vzhodnih Alpah se pojavljajo napisi s tem imenom v okolici Virunuma,¹⁵ Knittelfelda¹⁶ in Vindobone.¹⁷ Oblika Bardonijs se je ohranila v soseščini pri Št. Vidu nad Vitanjem.¹⁸ Tudi to je ime keltskega porekla.¹⁹

ZUSAMMENFASSUNG

Neue römische Funde in der Umgebung von Vitanje

Die Gegend von Vitanje ist zwischen den Massiven von Pohorje und Kozjak eingeschlossen. Mehr als andernorts hat sich da das keltische Element erhalten. Das beweisen die Namen auf den Inschriften wie: Bardo, Bardonijs, Messor, Catur, Boniatus, Mogla usw.

Vor einigen Jahren fand man in Št. Vid ober Vitanje ein römerzeitliches Grab, gepflastert mit steinernen Platten. Daneben ist in der Kapelle eine Halbsäule eingemauert. In der Kirche zu Vitanje steht eine interessante kurze Säule mit figuralen Abbildungen. Da sie sehr verwittert ist, kann man die Figuren nicht deuten.

Im Herbst 1938 fand Ivan Potočnik in Spodnji Dolič 56 eine Inschrift. Er las Bardo Primi Silesi. Nach seiner Aussage wurde der Stein nach Celje übergeführt. Im Lapidarium daselbst befindet sich wirklich, doch leider ohne Fundangaben, der Grabstein:

Bardo
Primi f(ilius)
viv(u)s f(ecit) si
bi| et

¹³ Notica v Celjskem tedniku z dne 31. decembra 1956.

¹⁴ Holder, sub voce; RE III, 10; OGAM 19, 1952, 223; Stachelin, l. c., 495.

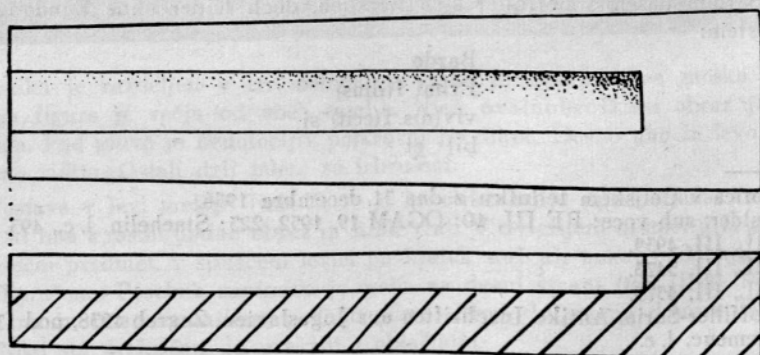
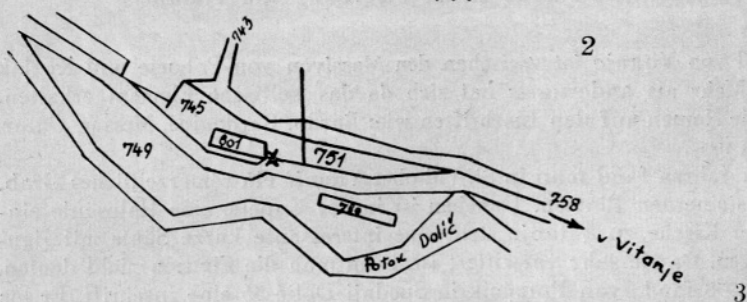
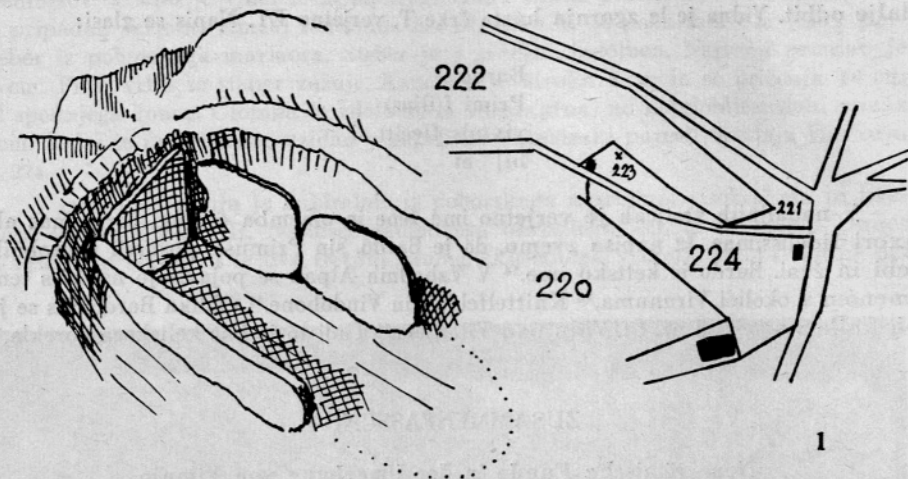
¹⁵ CIL, III, 4939.

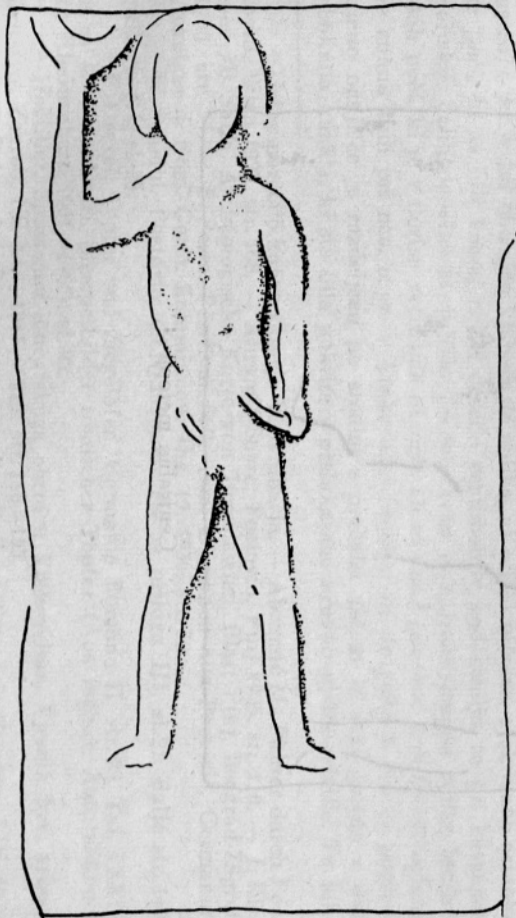
¹⁶ CIL, III, 5473.

¹⁷ CIL, III, 4575.

¹⁸ Hoffiller-Saria, Antike Inschriften aus Jugoslawien, Zagreb 1938, pod 13.

¹⁹ Klemenc, l. c.

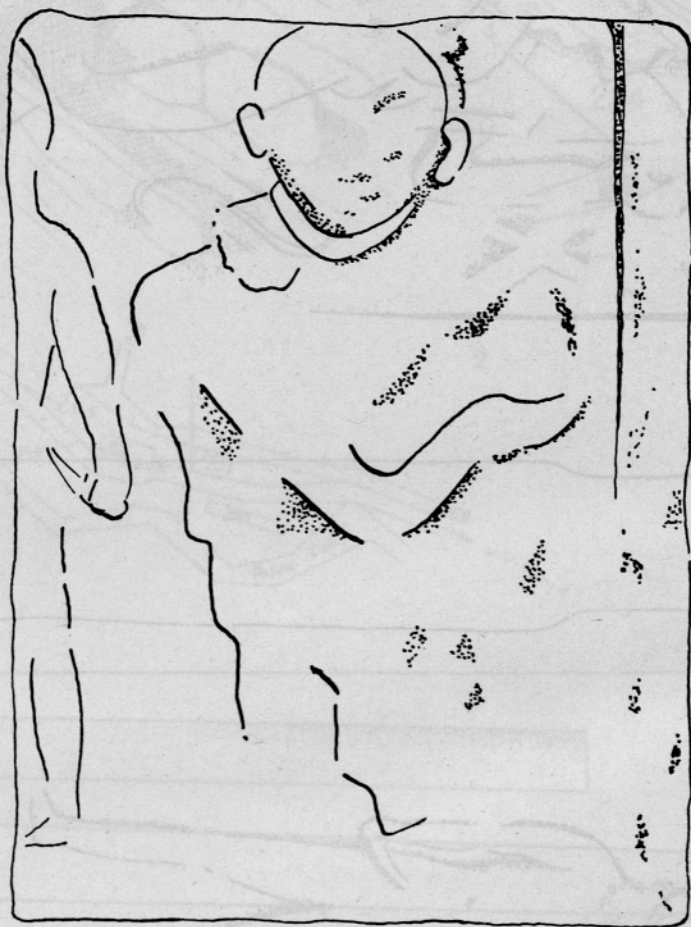

1

2

Sl. 1: Leva metopa; sl. 2: desna metopa

Centralna metopa

DVE RIMSKI KERAMIČNI PEČI IZ PTUJA

ANTON SMODIČ

Številni pečati domačih opekarn in lončarskih peči v mestu in okolici starega Poetovia dokazujejo, posebno v 2. in 3. stoletju po n. e., da tega blaga ni bilo treba uvažati. Ptujška okolica ima za izdelovanje opeke in lončene posode še dandanašnji izvrstno glino. Zato je razumljivo, da se je tu že zgodaj razvila živahna lončarska industrija, ki ni izdelovala samo navadnih posod, temveč se je lotila tudi izdelovanja boljših izdelkov, posebno oljenk, domače »terra sigillata« in glazirane posode. Kljub bogastvu raznovrstnih keramičnih izdelkov pa so doslej odkrili le dve rimski keramični peči.

Prvo so odkopali nekaj let pred prvo svetovno vojno na Spodnji Hajdini pri Ptujju na parceli 1082/1—2, na zemljišču posestnika I. Kaca.¹ Natančnejši podatki ali zapiski o tej najdbi se niso ohranili. V starejših poročilih pogosto ne moremo ločiti lončarskih peči od opekarskih, vendar sklepamo, da je omenjena peč na Spodnji Hajdini, ki je žal le v temeljih ohranjena, bila lončarska. To dokazujejo njene majhne dimenzije in okrogla oziroma ovalna oblika. Za to domnevo govore tudi obilni keramični fragmenti in kalupi, ki so jih našli v bližini.² Od gornjega ustroja, ki je bil običajno klobučaste oblike, ni ostalo ničesar, a skromne ostanke te peči, ki so bili komaj nekaj deset centimetrov pod zemljo, so pri kasnejših poljskih delih popolnoma uničili. Ta enostavna in najrazširjenější oblika lončarskih peči, ki je v tlorisu večinoma okrogla ali ovalna,³ ponekod tudi četverooglata, je znana tudi pri nas, n. pr. v Vinkovcih,⁴ Stobiju⁵ in drugod.⁶ V zemljo pogreznjeno ognjišče je razdeljeno po sredini s prečnim zidom in tako ločeno v dva obokana kanala, ki sta bila pokrita s preluknjano krovno ploščo-rešetko. Ta luk-

¹ Ustno poročilo konservatorja V. Skrabarja. — Abramić M., Führer durch Poetovio, Wien 1925, str. 108. — Abramić-Sovre: Poetovio, Ptuj 1925, str. 110. — J. Klemenc-B. Saria, Archäologische Karte von Jugoslawien, Blatt Ptuj, Beograd-Zagreb 1936, str. 55. — B. Saria, Positivmodelle röm. Öllampen aus Poetovio, Germania-Anzeiger d. Röm. Germ. Kommission, Jhg. 19, 1936, str. 32.

² W. Schmid, Poetovio, ČZN 1936, str. 134 in priloga III, sl. 21, dalje str. 140, priloga III, sl. 26.

³ F. Drexel, Töpfer und Ziegelöfen, Germania Romana II, str. 28, Taf. XXXII, 2 in 4. — Ludovici, Stempelbilder römischer Töpfer (Aus meinen Ausgrabungen in Rheinzabern 1901—1905), sl. 22.

⁴ Hoffiller, Spomenici lončarskoga obrta u Vinkovcima, Vjesnik hrv. arheol. društva, Zagreb, NS XIV, 1915—1919, str. 186—195.

⁵ Jozo Petrović, U Stobima danas, Glasnik Zemalj. muzeja Sarajevo LIV, 1942, str. 481—482, Peristeria sl. 23, 24.

⁶ Rastislav Marić, Okrugla, ovalna peč u Orašju, Starinar SAN Beograd, knj. II, 1951, str. 121, sl. 24—27.

njičasta pregrada je oddajala vročino skozi luknjice v pravi goriščni prostor, kjer so namestili na zraku sušeno posodo ali druge za peko namenjene izdelke. Verjetno je tudi naša hajdinska lončarska peč imela iste lastnosti. Ta vrsta kmečkih lončarskih peči se je namreč ohranila v ptujski okolici še do današnjega dne, n. pr. v Skorbi, Forminu idr.

Drugo, mnogo bolje ohranjeno peč so odkrili, čisto po naključju, pri rigolanju marca 1920 na bivšem Ogrinovem posestvu (Ptuj, parcela 196, ob živi ograji, Tab. I). Kakor se pri zaščitnih izkopavanjih pogosto dogaja, tudi v tem primeru niso mogli peči popolnoma odkopati, predvsem zaradi nujnih poljskih del in

Sl. 1. Ptuj — Pogled na lončarsko peč proti severu

neuvidevnosti takratnega lastnika. Vendar imamo na razpolago dovolj podatkov, ki nam omogočajo rekonstrukcijo peči po načrtu in skromnih beležkah iz časa odkritja.⁷

Po celotnem ustroju, dimenzijah in po četverooglati obliki, kar je razvidno iz ohranjenega originalnega načrta, je bila najprikladnejša za postavljanje opek v vrstah, menim, da imamo pred seboj opekarsko peč, kar ne izključuje, da ne bi mogli v njej peči tudi lončarske izdelke (Tab. II). To so opazili tudi že v drugih krajih, vendar bistvena razlika med lončarskimi in opekarskimi pečmi ni v zunanji obliki, temveč v oblikovanju kurišča. Preluknjana rešetka nad kuriščem je bila za pečenje lončarskih izdelkov vsekakor potrebna, zlasti za boljšo vrsto, ne pa nujna za navadno zidno opeko. Opeke so morali postavljati pokonci, drugo

⁷ M. Abramič, Führer durch Poetovio, Wien 1925, str. 108. — Abramič-Sovre, Poetovio, Ptuj 1925, str. 110. — J. Klemenc-B. Saria, Archäologische Karte von Jugoslawien, Blatt Ptuj, str. 43. — B. Saria, Positivmodelle röm. Öllampen aus Poetovio, Germania-Anzeiger d. röm. germ. Kommission, Jhg. 19, 1936, str. 32.

poleg druge, tako da je ostal med njimi ozek presledek. Prav ta potreba je že sama zahtevala gradnjo četverooglatih peči. Spodnji četverooglati del te peči je bil vzidan v zemljišče okoli 60 cm globoko in v smeri sever—jug. V sredini jame teče obokani glavni gorilni kanal (višina 1,60 m, širina 2,40 m; sl. 1 in 2). Tu so kurili z borovimi ali smrekovimi poleni. Desno in levo od glavnega kanala je več parov prečnih, proti koncu nekoliko vzdignjenih stranskih gorilnih kanalov. Njihova širina je znašala okrog 0,15—0,27 m. Koliko je bilo prečnih kanalov pri ptujski peči, ne moremo več točno ugotoviti, kajti peč ni bila docela izkopana, kakor smo spočetka omenili. Po ostankih sicer dobro zidane peči sodeč, bi imeli najmanj

Sl. 2. Ptuj — Pogled na lončarsko peč proti jugu

štiri prečne kanale, tri ožje in širšega (na načrtu A-B, C-D in E-F). Navadno jih je bilo, kakor sklepamo po drugih primerih, pet, šest in več parov, kakršna je bila velikost in zmogljivost peči. Dokaj dobro ohranjena peč je merila po dolžini H-G, mislim pri tem odkopani del, 8,20 m, po širini C-D pa 7,70 m. Po velikosti in obliki se približuje naša peč oni, ki jo je izkopal W. Radimsky leta 1891 v Sarajevu nasproti Alipašine džamije.⁸ Irma Čremošnik je leta 1955 odkopala v Višičih, in to v gospodarskih prostorih neke villae rusticae, temelje podobne opekarske peči, ki ima poleg glavnega sedem prečnih gorilnih kanalov. Peč je 3,50 m dolga in 2,60 m široka. Ker je bila zelo plitko pogreznjena v zemljišče, ni ostalo od obokanega glavnega kanala razen nastavkov ničesar. Ta izrazito opekarska peč se je uporabljala tudi za pečenje večjih, morda tudi keramičnih izdelkov, kar sklepam po odpadkih, ki so jih odkrili v eni izmed sosednjih prostorov. Tu so namreč našli

⁸ W. Radimsky, *Ostaci rimske ciglane i ciglarske peči u Sarajevu*, GZM Sarajevo VIII, 1896, str. 110—112; *Reste einer römischen Zigelei und eines Brennofens in Sarajevo*, WMBH, VI. B., 1899, str. 528.

grudo zlepljenih žlebnjakov (strešnikov). Ni izključeno, da so v tej peči pekli tudi amfore in dolije.

Tako ptujska kakor tudi sarajevska opekarska peč sta bili zgrajeni iz velikih, dobro pečenih opek velikosti $40 \times 28 \times 8$ cm. Velikost sarajevskih opek je skoraj enaka in znaša $42 \times 28 \times 9$ cm. Po teh in drugih podatkih sodimo, da so v rimskih provincah gradili take peči po že ustaljenem sistemu; tlorisne oblike se le malo razlikujejo med seboj.⁹

Uporabo teh peči pa si lahko predstavljamo približno tako, kakor jo srečujemo pri navadnih poljskih opekarnah ali kmečkih lončarijah še dandanašnji. Take peči uporabljajo posebno na Ptujskem polju in se v bistvu do današnjega dne niso mnogo spremenile. Tudi v drugih krajinah naše države srečujemo podobne peči.

Poglejmo še, kakšen je bil postopek pečenja! V lesene kalupe nabito vlažno in očiščeno ilovico so najprej na soncu posušili. Posušene opeke so nato zvrstili pokonci, drugo poleg druge, in jih položili preko stranskih kanalov, tako da so stale v majhnih presledkih po ena na dveh gredah. Omenili smo, da širina stranskih kanalov ni bila povsod enaka. Pogosto variira od 13 do 28 cm, kar opazamo tudi pri drugih pečeh, verjetno zaradi lažjega dostopa zraka, plamena in zaradi raznih oblik in vrst opeke. Zato so morali srednji ali glavni kanal od grede do grede obokati. Notranja višina dveh gred, gotovo tudi višina tretjega, je znašala približno 1,40–1,80 cm, srednja širina pa 2,40 m. Grede, ki so bile široke 40–50 cm, so bile postavljene tako, da obočna plošča ni segla preko njih in da je tako nastala nepretrgana vodoravna ploskev, na katero so lahko postavljali posušeno opeko. Rešetka, ki je bila navadna pri lončarskih pečeh, v tem primeru manjka, ker ni bila potrebna.

Sarajevska peč pa se razlikuje od ptujske in drugih navadnih opekarskih peči po tem, da je bila zelo skrbno zgrajena in da so bili stebri pokriti s ploščnjaki, ki so bili na ogljih odsekani, tako da so nastale pri sestavljanju na stikih nekake šestereooglate odprtine. Te so tvorile nekako rešetko, kar pomeni, da se je mogla peč uporabljati tudi za pečenje boljših in finejših lončarskih izdelkov. Kljub temu, da je tu obstajala rešetka, je pri ptujski nimamo, vendar menim, da sta obe peči prvenstveno služili pečenju opeke, zlasti ker ni bilo niti v njih niti v bližini nobenih keramičnih fragmentov ali odpadkov.

Prav tako so postavljali na prvi sloj opeke drugega, na drugi sloj tretjega itd. do zaželeno višine okrog 2–2,50 m. Vsak naslednji sloj pa je bil zaradi stabilnosti nagnjen na znotraj. Pri tem je bilo treba paziti, da je bila razdalja med opekami dovolj velika in da je imel plamen čim več dostopa. Kadar je bilo postavljanje opeke končano, so zunanjo stran peči dobro premazali z debelim slojem ilovice. Po vsakokratnem pečenju so morali vso peč razkopati in pri ponovnem pečenju opeke pač, razen dolnjega dela, na novo postaviti. Na ta način so mogli opraviti na teden samo eno pečenje. Opisane peči so bile torej na pol stalne, medtem ko so bile lončarske peči deloma že stalne. Iz te prvotne opekarske peči se je kasneje razvila današnja krožna oblika peči.

B. Saria domneva, da bi pripadali v bližini najdeni pozitivni modeli rimskih oljenk opisani peči.¹⁰ Za tako drobno in občutljivo lončeno blago je bila pa po-

⁹ Germania Romana II, str. 29, XXXIII/3; Ziegelofen des Gutshofes bei Hohenneck (Taf. XXXIII/1–2, str. 29).

¹⁰ B. Saria, Positivmodelle röm. Öllampen aus Poetovio, str. 32.

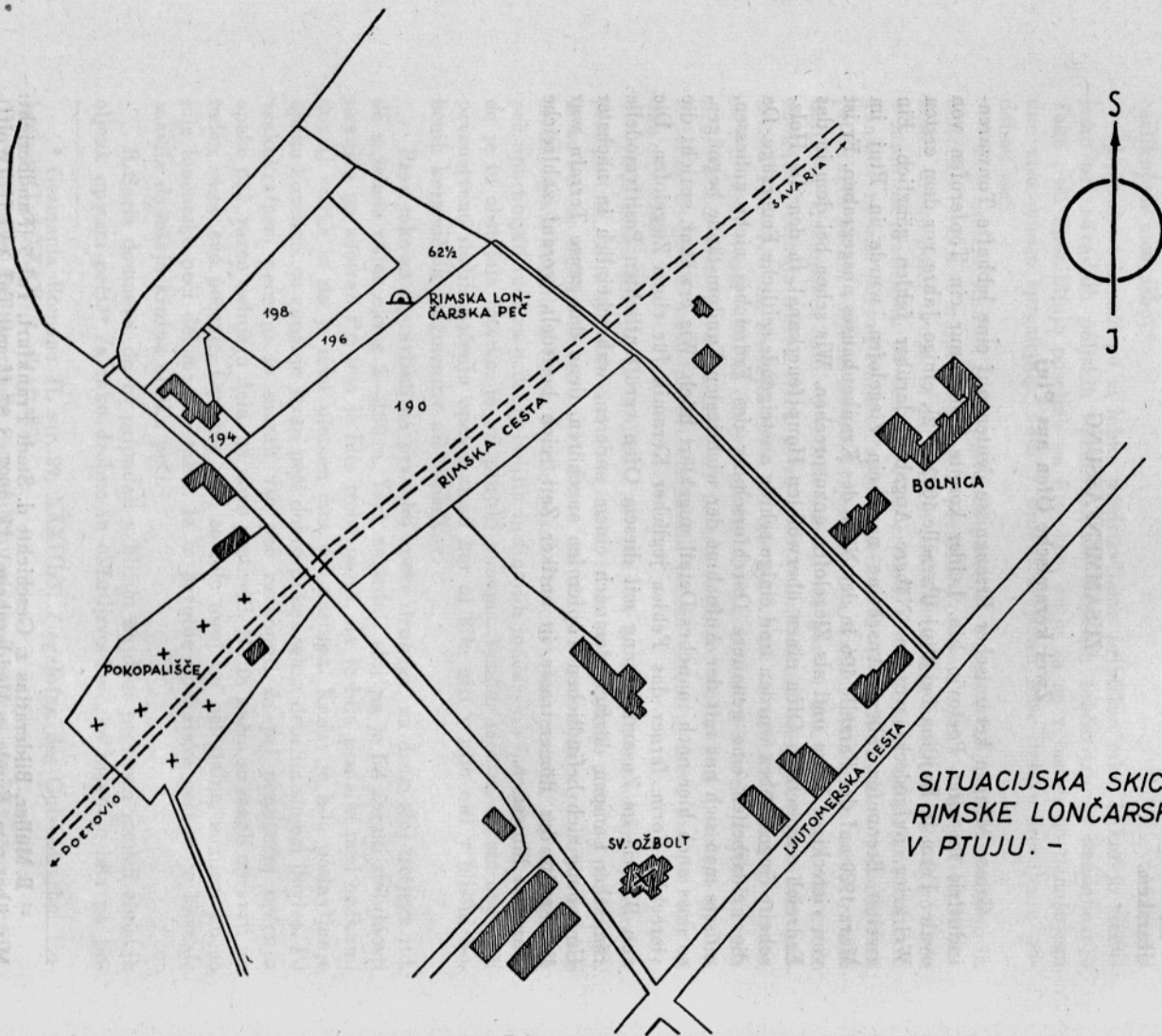
trebna vsekakor boljša in manjša lončarska peč. To vidimo posebno lepo pri pečeh v Porenju, kjer so izdelovali oljenke. Po vsem tem bi mogli pripadati kakšni drugi bližnji lončariji, kajti vse zemljišče vzdolž rimske ceste Poetovio—Savaria je bilo v rimski dobi dovolj gosto naseljeno. Take lončarske in opekarske peči navadno niso bile osamljene, gradili so jih po več skupaj, cele četrti, kakor nam to prikazujejo lončarske naselbine v Heddernheimu v Porenju¹¹ in Aquincumu na Mađarskem.

ZUSAMMENFASSUNG

Zwei keramische Öfen aus Ptuj

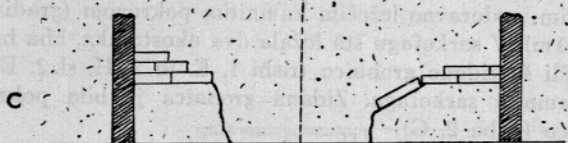
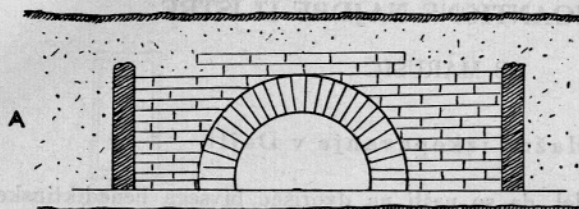
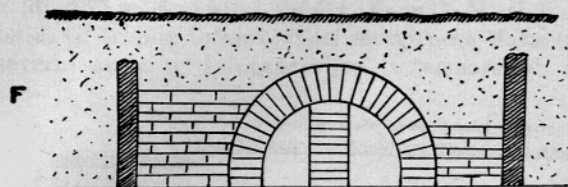
Grosse Mengen keramischer Erzeugnisse deuten auf eine lebhafte Tonwaren-industrie im alten Poetovio hin. Leider konnte bisher nur ein Töpferofen von ovaler Form in Hajdina bei Ptuj (Parzelle 1082/1—2), einige Jahre vor dem ersten Weltkrieg, aufgedeckt werden. Nähere Angaben darüber fehlen gänzlich. Ein zweiter Brennofen, allem Anscheine nach ein Ziegelofen, wurde in Ptuj im März 1920 auf der Parzelle 196 in der Nähe des Krankenhauses ausgegraben. Er ist von viereckiger Form und als Ziegelofen anzusprechen. Wir sehen bei dem in das Erdreich eingesetzten Ofen einen überwölbten Hauptfeuerkanal, in den die Holz-scheite eingeschoben wurden und einige schräg ansteigende seitliche Feuerzüge. Da die Feldarbeiten eine genauere Durchforschung des Erdreiches nicht zulassen, musste man sich nur mit der Aufnahme der wichtigsten Fundumstände begnügen, so dass auch hier noch manches Detail ungeklärt blieb. Wie erwähnt, spricht die viereckige Form, ferner das Fehlen jeglicher Keramik für einen Ziegelofen. Die von B. Saria im Zusammenhang mit diesem Ofen veröffentlichten Positivmodelle römischer Lampen dürften demnach einem anderen, wahrscheinlich in nächster Umgebung sich befindlichen Töpferofen angehören, denn das ganze Terrain war beiderseits der Römerstrasse in antiker Zeit reich besiedelt, worauf zahlreiche Baureste hinweisen.

¹¹ B. Müller, Bilderatlas z. Geschichte d. Stadt Frankfurt, Taf. 5 (Fundbericht: Mit. über röm. Funde in Heddernheim), IV, 1907, S. 87 ff. mit Taf. XVI ff. (Wolff).

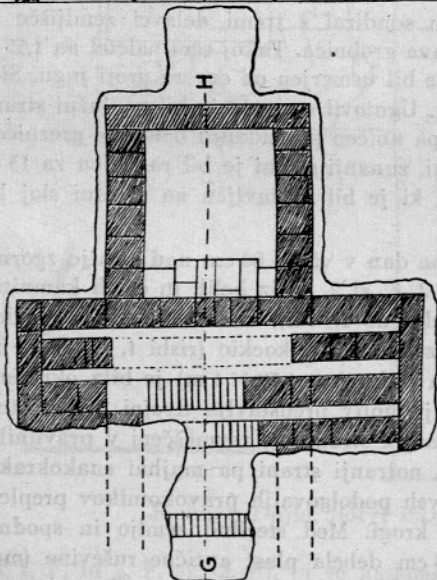

SITUACIJSKA SKICA NAJDIŠČA
RIMSKE LONČARSKE PEČI
V PTUJU. -

PREREZ

PREREZ

TLORIS

A →

C →

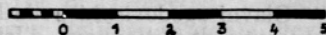
E →

B

D

F

RIMSKA LONČARSKA PEČ
PTUJ – PARCELA 196

ŽIVA MEJA

TRI POZNOANTIČNE NAJDBE IZ ISTRE

B. MARUŠIČ

I. Sondažno izkopavanje v Dajli

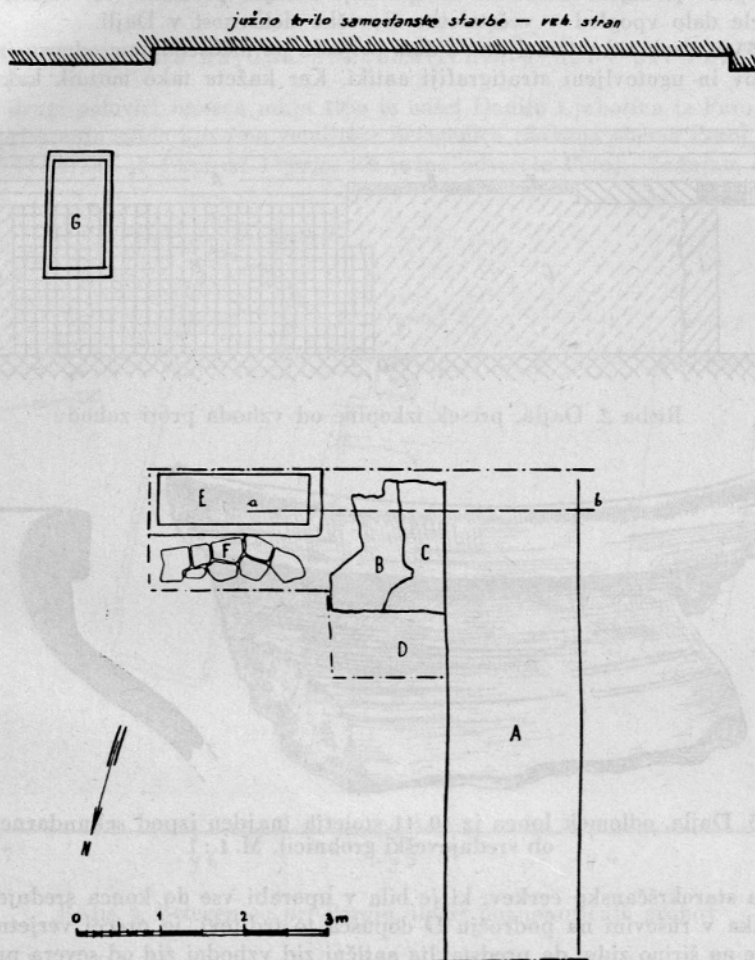
Oktober 1954 sem zvedel, da so našli na dvorišču bivšega benediktinskega samostana v Dajli¹ pri izvajanju kanalizacijskih del kamniti sarkofag (risba 1, G), ki je bil pokrit z 10 cm debelim, vodoravno ležečim kamnitim pokrovom (gradivo: beli apnenec, mere: $1,50 \times 0,80$ m). V sarkofagu sta ležala dva okostnjaka, oba brez pridevkov. Razen tega so našli še zidano grobnico (risbi 1, E, in 2, H, sl. 2, E) z mnogimi okostnjaki in 2 kamnita sarkofaga. Zidana grobnica je bila pokrita z 10 cm debelo kamnito ploščo (risba 2, G).

Dne 18. in 19. oktobra sem sondiral s tremi delavci zemljišče severno tik kanala, kjer je bila najdena zidana grobnica. Takoj sem naletel na 1,55 m širok zid (risbi 1, A, in 2, B, sl. 2, A), ki je bil usmerjen od severa proti jugu. Sledil sem ga v vsej ohranjeni dolžini (5,60 m). Ugotovil sem, da je bil na južni strani presekán pri kopanju kanala, na severni pa uničen pri zidanju betonske greznice. Ohranjen je bil v višini 70 cm. Na vzhodni, zunanji strani je bil razširjen za 13 cm v 50 cm visoki temeljni zid (risba 2, B), ki je bil postavljen na sterilni sloj krvavordeče zemlje (risba 2, D).

Vzhodno od zida je prišla na dan v višini 80 cm nad zemljo zgornja površina mozaičnega tlaka (risbi 1, B, in 2, E, sl. 2, B) iz belih in črnih kamnitih in rdečih opečnih kockic (dl. stranic je od 1 do 1,5 cm), ki so ležale na 4 cm debelem mal-tastem ležišču, in del tlaka brez mozaičnih kockic (risbi 1, C, in 2, E 1, sl. 2, C). Ohranjena površina mozaičnega tlaka (ca. $1,50 \times 1$ m) je bila okrašena z geometrijskim vzorcem (sl. 1). Osrednji motiv predstavlja dvojni pravokotnik z diagonalama. Na zunanji strani notranjih stranic so razmeščeni v pravilnih presledkih majhni kvadrati, v sredini na notranji strani pa majhni enakokraki trikotniki. Na severnem zaključku je iz dveh podolgovatih pravokotnikov prepleten križ, na zahodnem pa so koncentrični krogi. Med sterilno zemljo in spodnjo površino mozaičnega ležišča je bila 74,5 cm debela plast antične ruševine (malta, kamni, krovna opeka, keramika in freskirani zidni omet; risba 2, C), severno od ohranjenega dela mozaičnega tlaka (risba 1, D, sl. 2, D) pa so razen antične ruševine našli v isti plasti še razbite kose mozaične površine, razmetane človeške kosti in odlomke poznosrednjeveške majolike.

¹ Glavni zgodovinski podatki o Dajli so zbrani v članku G. Gravisija, *La toponomastica di Cittanuova d'Istria, Atti e Memorie*, vol. XLV, Pula 1933, str. 331 in 332.

Na vzhodni strani je bil mozaični tlak uničen pri zidanju že omenjene grobnice (dl. 1,73 m, š. 0,60 m; risbi 1, E, in 2, H, sl. 2, E). Zgornja površina plošče (risba 2, G) je bila točno v višini mozaičnega tlaka (risba 2). Pločnik ob zahodni in severni strani je bil napravljen iz temnordečih tankih opek in apnenčastih

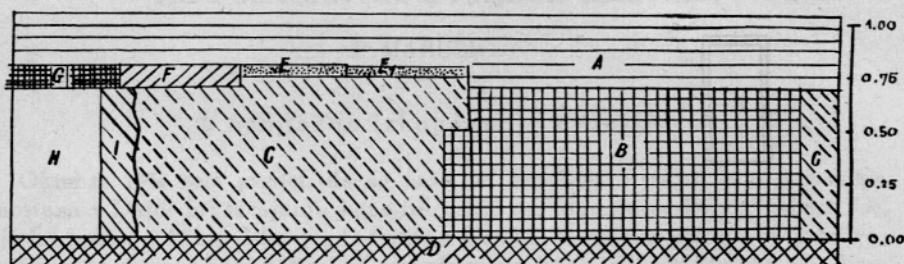
Risba 1. Dajla, tločrt izkopine

ploščic (risbi 1, F, in 2, F, sl. 2, F), ki so nadomestile ali zakrpale pri kopanju grobne jame uničeni mozaični tlak. Na severovzhodni strani groba so odkrili pod neko ploščico odlomek odebeljenega in navpično odrezanega ustja z vratom, ki je pripadal na lončarskem kolesu izdelanemu rjavkastočrnemu loncu (inv. št. S 2858, risba 3). Faktura (glini so primešana kvarcitna zrnca) in predvsem oblikovanje ustja govorita za poznejša stoletja srednjega veka (10. in 11. stoletje). V grobnico so bili polagani drug na drugega brez pridevkov v daljšem razdobju številni, pravilno (zahod—vzhod) usmerjeni okostnjaki. Malta v zidu grobnice je bila se-

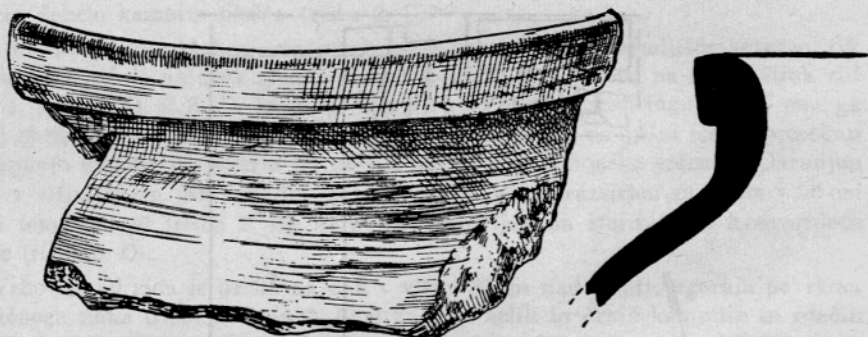
stavljena iz drobnega morskega peska in gašenega apna. Njena struktura je bila porozna ter se v tem razlikuje od enako sestavljenega, toda mnogo kompaktnejšega maltastega mozaičnega ležišča. Notranje lice grobnice je bilo pravilno, medtem ko so bili na zunanji strani kamni neobdelani (risba 2, I).

Čeprav je zajelo sondažno izkopavanje manjšo površino (ca. 15 m²; sl. 2), je vendarle dalo vpogled v večstoletno človeško delavnost v Dajli.

1,55 m širok zid s temeljnim zidom pripada po medsebojnem odnosu izkopanih objektov in ugotovljeni stratigrafiji antiki. Ker kažeta tako mozaik kakor grob-

Risba 2. Dajla, presek izkopine od vzhoda proti zahodu

Risba 3. Dajla, odlomek lonca iz 10./11. stoletja (najden izpod sekundarnega tlaka ob srednjeveški grobnici). M. 1 : 1

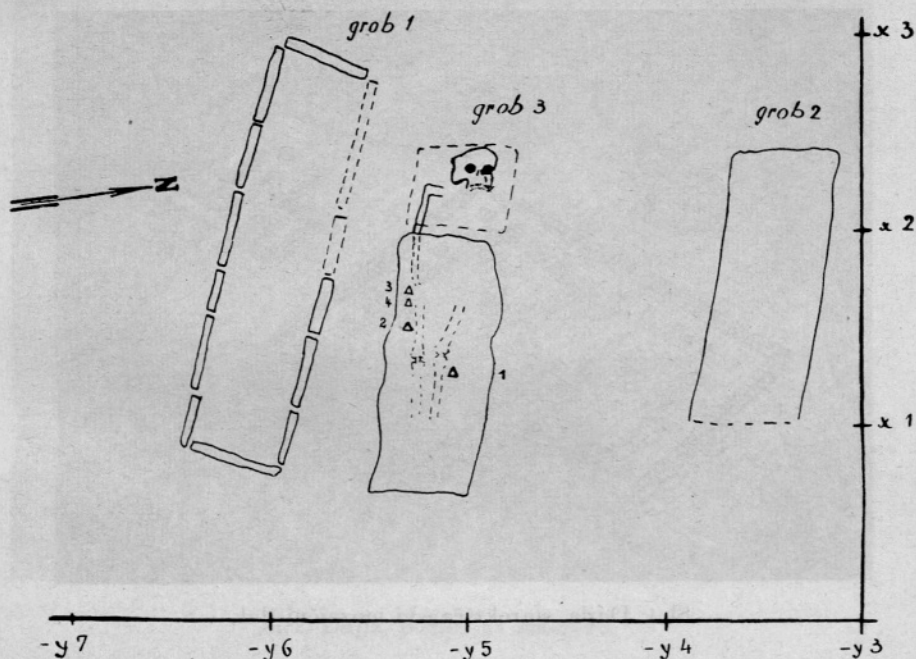
nica na starokrščansko cerkev, ki je bila v uporabi vse do konca srednjega veka (majolika v ruševini na področju D dopušča to trditev), je precej verjetno, zlasti še glede na širino zidu, da predstavlja antični zid vzhodni zid od severa proti jugu usmerjene antične kultne stavbe. Ta je morala biti v 5. stoletju že v ruševinah. To potrjuje debela plast antične ruševine pod mozaičnim ležiščem in mozaični tlak, najden 10 cm nad ohranjeno višino antičnega zidu, ki pripada zaradi preprostega, na antično izročilo navezanega vzorca, 5. stoletju. Sama starokrščanska cerkev ni bila, za razliko od cerkve v Vrsaru, porušena v času avarsko-slovanskih vdorov,² kar pa je razumljivo, saj je znano, da je bilo tedaj v bližnjem Novigradu (5 km južno od Dalje) središče posestev bizantinskega magistra. Okoli cerkve se je moralo širiti v pozni antiki in v zgodnjem srednjem veku pokopališče. Grobnica

² B. Marušič, Slavensko-avarski napadaji u Istru u svijetlu arheološke građe, Peristil, sv. II, 1957.

v sami notranjosti cerkve dokazuje, da so na koncu zgodnjega srednjega veka (datirano po odlomku lonca) pokopavali mrliče, v prvi vrsti seveda duhovnike in menihe, tudi v sami cerkvi, pri čemer so bili uničeni deli mozaičnega tlaka zakrpani z opekami in ploščami, kar tudi priča za čas na koncu zgodnjega srednjega veka.³

II. Naključna najdba poznoantičnih grobov pri Peroju

V drugi polovici meseca maja 1956 je našel Danilo Ljubotina iz Peroja, hišna št. 59, pri oranju svoje njive na zemljišču Betegenica (davčna občina Peroj, številka parcele 964/1), ki je 1 km od Peroja, tik južno od ceste Peroj—Vodnjan, dva ske-

Risba 4. Betegenica pri Peroju, tločrt poznoantičnih grobov

letna grobova. Po žalostni navadi je tudi on grobova v zakladni mrzlici temeljito prekopal, najdene predmete pa je naslednji dan prinesel v Arheološki muzej Istre v Puli.

Na mestu samem je bila napravljena 4. junija 1956 rekonstrukcija najdbe, ki je prinesla v znanstveno evidenco važne elemente za obravnavanje problema kontinuitete med antiko in zgodnjim srednjim vekom v Istri.

Grob št. 1 (dl. 2,00 m, maks. š. 0,50 m, dno — 0,50 m; sl. 3) pripada tipu pravokotnih, rahlo nabreklih grobov z obložnimi kamnitimi ploščami. Na zahodnem

³ Do podobnih vkopavanj je prišlo v srednjem veku tudi v poreški baziliki (Atti e Memorie, vol. XIV, Poreč 1898, str. 414, 417, 424, 425, in B. Molajoli, La basilica Eufraiana di Parenzo, Padova 1943, sl. 2).

koncu južne obloge so bili vstavljeni 3 odlomki antičnih tegul (1 z ostankom oglejskega žiga C(ai) C(aesari Pansiana).⁴ Tudi dno je bilo sestavljeno iz kamnitih plošč. Azimut je 112°, medtem ko je bila sama usmeritev okostnjaka pravilna (zahod—vzhod).

V grobu sta ležala ob lobanji 2 bronasta obroča (inv. št. A 4108, 2 r 4,4 cm, deb. okvira 2,1 mm, tab. I, 1; inv. št. A 4124, 2 r 4 cm, deb. okvira 2,5 mm, tab. I, 2) z okroglim presekom in ploščatima nesestavljenima koncema lopataste ali okroglaste oblike. Lopatasti ploščici sta bili okrašeni v povprečno vrezanem dvojnem okviru z vrezanim motivom x-križa, medtem ko sta bili okroglasti ploščici na enem koncu drugega obroča okrašeni z vrezanim enakokrakim križem. Grobnemu inventarju pripada tudi okrogla koščena ploščica — pokrov piksida? (inv. št.

Sl. 1. Dajla, starokrščanski mozaični tlak

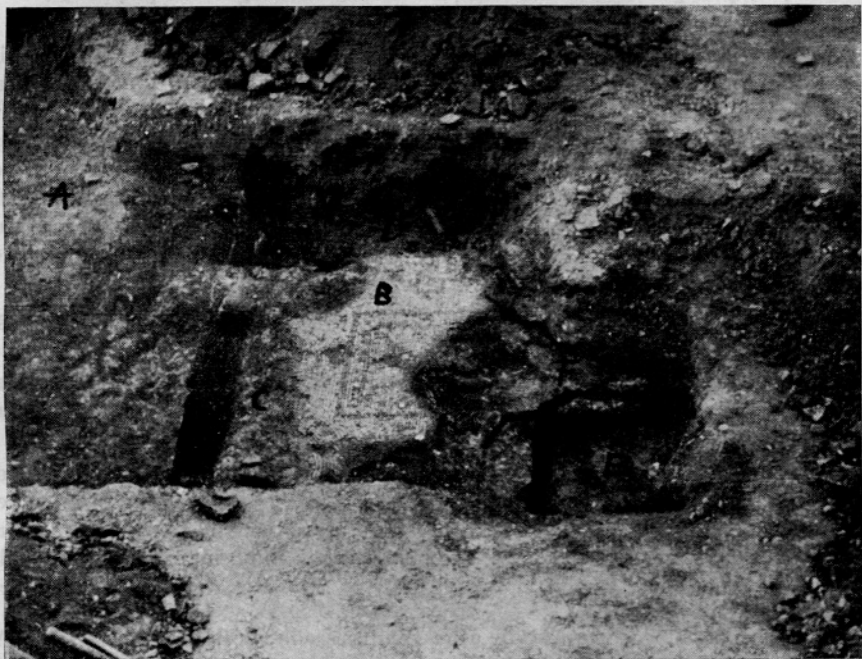
A 4125, 2 r 3,3 cm, deb. 0,3 cm, tab. II, 2) s koncentričnimi krogi in z luknjico v sredini ter ovratnica (ali pa zapestnica) iz steklenih biserov (inv. št. A 4126, tab. II, 1). Ti so raznobarvni in raznih oblik. Prevladujejo majhni paličasti temnomodri biseri (8), malo večji paličasti (1 zelene, 1 vodne barve), okroglozrnasti z vlaknasto strukturo (3 vodne barve), v obliki kapljice (1 limonine, 1 sinje barve), zasvitkani (1 črne barve), kubo-oktaedrični (1 temnomodre barve) in kockasti (1 temnomodre barve). Največji med njimi, v obliki podkve, pa je izdelan iz črne neprozorne paste ter se razlikuje od ostalih tudi po dveh vzporedno tekočih luknjah. Na spodnji strani je gladek, na zgornji zaobljen in okrašen z mnogimi vzporednimi brazdami.

Po nakitu in precej tankih stenah lobanje sodeč, je bila v grobu pokopana mlajša ženska oseba.

⁴ Atti e Memorie, vol. II, Poreč 1886, str. 227.

Od groba št. 2 je bilo ugotovljeno samo 1,40 m dolgo popločeno dno. Najden je odlomek rdečkastega pladnja (inv. št. A 4127) in nekaj grobe hišne keramike temno-rjavkaste barve s primešanimi drobci kvarcitnega peska (inv. št. A 4128).

Ker so našli na istem zemljišču kmalu po prvi svetovni vojni več skeletnih grobov (med ostalim tudi človeško lobanjo v loncu), sem potegnil 5. junija 1956. leta 0,70 m š. in 3 m dl. sondi severno od groba št. 2 in južno od groba št. 1 ter 0,70 m š. sondo med grobovoma. Sondiral sem tudi vzporedno z grobovoma na vzhodni in zahodni strani. Pozitivna je bila samo sonda med grobovoma (risba 4; y-os se

Sl. 2. Dajla, pogled na izkopino

ujema z najbolj vzhodno vrsto oljk na parc. 964/, točka 0 pa je pri tretji oljki, če štejemo od severa proti jugu).

Tu je prišla na dan 10–15 cm izpod sedanje površine velika, v dva dela razpolovljena, prvobitno vodoravno položena kamnitna plošča in nekaj ploščic. Nad zahodno polovico je bila še ena večja plošča. Zahodno od velike plošče se vidijo na stisnjeni zemlji sledovi še ene plošče (sl. 4), ki pa je morala biti dvignjena pri obdelovanju zemljišča. Med spodnjo stranjo plošč in 155 cm dolgim, slabo ohranjenim moškim okostnjakom, ki je ležal na kamnitih ploščah 55 cm pod današnjo površino (sl. 5), je bil 15–20 cm debel sloj rdeče zemlje, s katerim so pokrili mrliča že v času samega pogreba. Lobanja in zgornji del telesa so bili položeni na kamnitno blazino. Azimut groba je 106°, a usmeritev okostnjaka pravilna.

V grobu je bila najdena samo keramika. Malo pod levim kolonom je bil prilonjen (sl. 5) bikonični temnorumeni (s skoraj zaznavnim rdečkastim odtlenkom) vrč z dvema ročajema, naglašenim lomom na najširši periferiji, stojno nogo in po-

vrhnjico v dveh slojih, od katerih je bil spodnji svetlordeče, a zgornji rdeče barve (inv. št. vrča A 4129, tab. II, 4; mere: 2 r ustja 5,5 cm, 2 r dna 6,9 cm, v. 19 cm, maks. š./v. 14,2/10,5 cm). V višini desno stegenice je bila pod samo pokrovno ploščo hruskasta temnorumena čaša za pitje (inv. št. A 4130, tab. II, 3; mere: 2 r ustja, 7,1 cm, 2 r dna 3,5 cm, v. 9,5 cm, maks. š./v. 9,4/5 cm) s stojno nogo in povrhnjico kakor na vrču, a ob zunanji strani desnega kolka še 1 vrč z užlebljenim ročajem (inv. št. A 4131), ki je razpadel, in samo delno ohranjena grobo izdelana odprta rdeča oljenica (inv. št. A 4132, tab. III, 1) podolgovato-čolničaste oblike.

Kdaj so pokopani najdeni okostnjaki in kateremu ljudstvu pripadajo, to sta osnovni vprašanji, na kateri je treba odgovoriti.

Dejstvo je, da pripadajo grobovi pri Peroju poganskemu prebivalstvu, ki je zvesto antičnim poganskim običajem, saj stavlja v grobove vrče in čaše s hrano in pijačo ter svetiljke za razsvetljava na drugem svetu. Ker je znano, da so bili grobovi domačega romanskega prebivalstva od prvih desetletij 5. stoletja pod vplivom krščanstva brez kakršnih koli grobnih pridevkov v pravem smislu besede,⁵ gredo perojski grobovi, kolikor pripadajo domačemu romanskemu prebivalstvu, edinole v 4. stoletje in morda še v prvi desetletji 5. stoletja, ko so bili ne samo v Istri, temveč tudi v Italiji, Panoniji, Galiji in drugod v evropskem delu rimskega cesarstva še v veljavi antični poganski običaji.⁶

Navedeno časovno in etnično opredelitev bi potrjevalo tudi primerjalno gradivo.

Grobovi z obložnimi kamnitnimi ploščami in kamnitno blazino (imitacija monolitnih sarkofagov) so česti v poznoantičnih pokopališčih v Panoniji, Norikumu, Liguriji, Porenju, Franciji itd.⁷

V dekliškem grobu št. 300 v Bazlu (pokopališče je poznoantično in zgodnje-srednjeveško) je najden na levi strani glave privesek, ki je bil sestavljen od petih bronastih obročev. Dva med njima ustrezata po obliki, a 1 po okrasu obročema iz groba št. 1 v Betegenici. R. Degen stavlja⁸ dekliški grob navzlic veliki globini (— 2 m) in poznoantični usmeritvi (sever—jug)⁹ v 7. stoletje, verjetno zaradi obroča

⁵ B. Marušič, *Staroslovanske in neke zgodnesrednjeveške najdbe v Istri*, Arh. vestnik VI/1, Ljubljana 1955, str. 112.

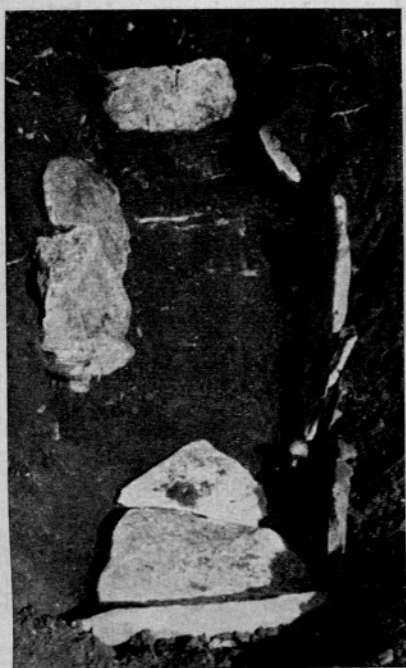
⁶ B. Salin, *La civilisation mérovingienne*, II. P., Paris 1952, str. 226; R. Degen, *Spätrömische und frühmittelalterliche Gräber in der Aeschenvorstadt (Basel)*, Ur-Schweiz, XXI, 1, Basel 1957, str. 14—15; *Notizie di scavi*, Ser. VI, vol. II, Roma 1926, str. 26 (grobovi iz 4. stoletja v Cerlongi-regio X).

⁷ K. Böhner, *Die Anfänge der ehemaligen Abteikirche St. Martin zu Trier*, *Trierer Zeitschrift*, 18 Jhg., 1. H., 1949, str. 125; K. Böhner, *Die Frage der Kontinuität zwischen Altertum und Mittelalter im Spiegel der fränkischen Funde des Rheinlandes*, *Trierer Zeitschrift*, 19 Jhg., H. 1—2, 1950, str. 89 (najdišče Ehrang); *Archaeologiai Értesítő*, vol. 82, H. 1, Budapest 1955 (najdišče Fenékpuzsta); B. Ugo-N. Lam-boglia, *La necropoli romana di Isasco*, Rivista di studi liguri, A. XXII, Nr. 1, 1956, str. 64—65, sl. 1, 7, 14; H. Zeiss, *Die germanische Grabfunde des frühen Mittelalters zwischen mittlere Seine und Loiremündung*, 31. Bericht der röm. germ. Kommission, 1. Teil, Berlin 1942, str. 64 (najdišče La Colombe), in Taf. 9 A (najdišče Grues); A. Neumann, *Ausgrabungen und Funde im Wiener Stadtgebiet*, Wien 1950, str. 32; K. Dinklage, *Zur Vor- und Frühgeschichte des Gaitales, Carinthia*, Jhg. 145, H. 1 do 3, Klagenfurt 1955, str. 234.

⁸ R. Degen, n. d., str. 10.

⁹ Prav tam, tločrt na str. 2, besedilo na str. 4 (pisec je padel v protislovje, ker uvršča tu grob št. 300 v starejšo, t. j. poznoantično skupino).

(uhana) s petljo in kvačico, ki je tipičen za alamanske grobe iz 7. stoletja,¹⁰ čeprav se javljajo slični uhani že v poznoantičnih najdiščih iz konca 3. stoletja, iz 4. stoletja in malo po letu 400.¹¹ Zato je verjetno, da je tudi bazelski grob iz 4. stoletja, zlasti še, ker je znano, da se javlja okrasni motiv križa v 10 oblikah predvsem v razdobju nekaj pred letom 313 pa do konca 6. stoletja, a sam motiv x-križa (prastari

Sl. 3. Betegenica pri Peroju, poznoantični grob št. 1 z obloženimi ploščami

simbol sončnega kulta) je v skupini, ki je bila zaradi svoje neizrazitosti priljubljena predvsem v prvi polovici 4. stoletja.¹²

Obroči s sorodnim vrezanim okrasom — v slovstvu jih uvrščajo, tudi one z malim premerom (4 cm), med zapestnice, se javljajo v Panoniji v sarmatskih gro-

¹⁰ J. Werner, *Das alämanische Gräberfeld von Büllach*, Basel 1953, str. 11; H. Stoll, *Die Alämanngeräber von Hailfingen in Württemberg*, Berlin 1939, str. 18; M. Franken, *Die Alamannen zwischen Iller und Lech*, Berlin 1944, str. 9, 10; W. Veeck, *Die Alamannen in Württemberg*, Berlin-Leipzig 1931, str. 53, 54.

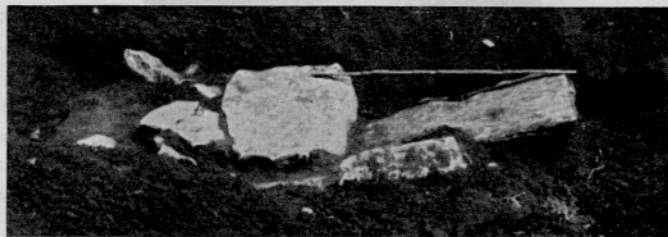
¹¹ M. Párducz, *Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns III*, Budapest 1950, tab. XXXIV, 10, XLII, 3, 4 (najdišče Kiszombor B); tab. XIV, 2, 4, XXIII, 4, 5, XXIV, 7 (najdišče Szentcs-Sargapart), str. 228 (v skupini II/2), str. 243 (v skupini II/1, ki zajema obdobje od 280–350), str. 253 (v skupini III, v gomilnih grobovih iz konca 3. stoletja); *Archaeologiai Értesítő*, vol. 82, H. 1, Budapest 1955 (uhani iz najdišča Fenépuszta, kjer so najdeni v glavnem poznoantični grobovi); K. Hücke, *Ein merkwürdiger Schatzfund von Beelen, Kr. Warendorf, Westfalen*, 21. Jhg., H. 7, Münster 1936, str. 408.

¹² F. Fremersdorf, *Christliche Leibwächter auf einen geschliffenen Kölner Glasbecher des 4. Jhg.*, *Beiträge zur ältern europäischen Kulturgeschichte*, Bd. I, Klagenfurt 1952, str. 77–79; v Istri se motiv x-križa javlja še na poznoantični bronasti

bovih III. skupine (od leta 270 do 430);¹³ tu so prišle na dan v grobovih okoli leta 300 tudi številne hruškaste čašice z 1 ročajem.¹⁴ Slične (ali brez ročaja in s podarjenim ustjem) so najdene v poznoantičnih najdiščih v Italiji in Franciji.¹⁵

Bikonični vrč z 2 ročajema je po glini oglejski proizvod,¹⁶ ki ga lahko po obliki stavimo na konec 4. stoletja.¹⁷

Podkvičasti biser iz testovine, ki je po J. Hampelu priljubljen v antiki,¹⁸ se javlja, enako kakor derivati že omenjenega vrča kot poznoantična ostalina tudi v keszthelyskem grobnem inventarju.¹⁹ Od ostalih biserov so temnomodri kubo-oktaedrični (modri so najdeni tudi v bazelskem grobu št. 300) tipični za pozno an-

Sl. 4. Betegenica pri Peroju, pokrovne plošče na poznoantičnem grobu št. 3

tiko,²⁰ medtem ko so bili biseri v obliki kapljice iz delavnic v vzhodnem Sredozemlju ali pa ob Črnem morju glavna oblika v keszthelyskih skeletnih grobovih.²¹ Prozornost skoraj vseh biserov pa govori v prilog bolj zgodnjemu datiranju.²²

zapestnici, ki je bila najdena na Brionih (tab. II, 3) in na dveh poznoantičnih srebrnih fibulah (inv. št. A 2785, A 2786, tab. II, 4; mere: dl. 6,5 cm, š. 1 cm, deb. 0,1 cm), ki sta nekoliko podobni mali bronasti fibuli iz Kranja (J. Žmavc, *Das Gräberfeld im Lajb bei Krainburg*, Jahrbuch K. K. Z. K., N. F., Bd. II, Teil I, Wien 1904, str. 247, sl. 201 e (grob 37).

¹³ M. Parducz, n. d., tab. XXXII, 8, 9, LI, 1, 2, LXVIII, 1, 2.

¹⁴ Prav tam, str. 245.

¹⁵ *Notizie di scavi*, Ser. VI, vol. V, Roma 1929, str. 357 (najdišče Campagnano di Roma); H. Zeiss, n. d., str. 74 (najdišče Briare-sur-Essone).

¹⁶ G. Brusin, *Aquileia*, Udine 1929, str. 205.

¹⁷ F. Benoit, *Sépulture-maison à la Madrague de Saint-Cyr-sur-Mer*, Rivista di studi liguri, A. XXII, Nr. 2—4, Bordighera 1956, str. 216; J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, Braunschweig 1905, Bd. I, str. 133, Bd. II, str. 224, Bd. III, tab. 179, 1—3; K. Dinklage, n. d., str. 234—235, tab. I, 3; K. von Schwerzenbach, *Die römische Begräbnisstätte von Brigantium*, Jahrbuch f. Altertumskunde, Bd. IV, Wien 1910, str. 62, sl. 12 (grob št. 880).

¹⁸ J. Hampel, n. d., Bd. I, str. 464; F. Benoit, n. d., str. 213 (v grobu št. 3 iz 4. stoletja je najdena zapestnica, sestavljena iz majhnih agatnih ploščic, ki so v preseku podobne podkvičastemu biseru).

¹⁹ J. Hampel, n. d., str. 465, Bd. III, tab. 220 (najdišče Cziko, grob št. 366), tab. 233 (isto najdišče, grob št. 513), tab. 179, 15 a, b, 19 a, b, 21 a, b (najdišče Fenek, pozna antika), tab. 60 (najdišče Bezenye, grob 37 iz 6. stoletja); J. Poulik, *Jižní Morava země dávných Slovanů*, Brno 1948—1950, str. 60 (najdišče Devínska Nová Ves).

²⁰ H. Zeiss, n. d., str. 74; R. Degen, n. d., str. 10 (ženski grob 298 iz 4. stoletja); K. von Schwerzenbach, n. d., str. 39, 43, sl. 3 (grob št. 641); v Panoniji so tipični za II. sarmatsko skupino (180—260) in za starejše grobove v III. sarmatski skupini (do 350. leta). Glej M. Parducz, n. d., str. 243.

²¹ J. Poulik, *Staroslovanská Morava*, Praga 1948, str. 64—65.

²² W. Veeck, n. d., str. 51; *Neue Boden-Urkunde aus Starkeburg*, Kassel 1953, str. 151.

Na osnovi izvedene analize stavljam grobove v Betegenici pri Peroju v čas okoli plus leta 400 (na to najbolj pozno možno datiranje me navaja oljenka, ki je morala biti izdelana samo malo pred nastopom starokrščanskih oljenk iz 5. stoletja in pa pravilna usmeritev okostnjakov) ter jih prisojam domačemu romanskemu prebivalstvu. Razna germanska plemena (predvsem zahodni in vzhodni Goti) in nosilci keszthelyske kulture (Avari in Slovani) ne prihajajo v poštev, kajti v grobovih niso najdeni niti orožje niti tipični okrasni predmeti, a sam motiv križa v

Sl. 5. Betegenica pri Peroju, poznoantični grob št. 3 z okostnjakom, ki je bil položen na tlakovano dno in vrčem pod levim kolonom

danih oblikah se ne javlja, kakor sem že omenil, po 6. stoletju, kar izključujejo časovno mlajše kulture.

Elementi, ki so pomembni za obravnavanje kontinuitete med antiko in zgodnjim srednjim vekom, pa so dani v okoli leta 400 fiksiranem tipu grobov z obložnimi kamnitimi ploščami in kamnitimi blazinami, ki je v Istri nadvse priljubljen tudi v zgodnesrednjeveških pokopališčih²³ in vsaj deloma tudi v onem grobnem inventarju, ki se kot poznoantična dediščina javlja v keszthelyski kulturi.

²³ B. Marušič, n. d., str. 100 (Mejica, Peničiči), 101 (Zajčji breg, sv. Jelena, Kaštel, sv. Duh), 108 (sv. Lovro, Modrušani), 110 (Brkač); B. Marušič, Staroslovanski grob v Bujah, Arh. vestnik VII/2, Ljubljana 1955, str. 338–339; B. Marušič, Polacine

III. Naključna najdba poznoantičnega groba pri Mrčani

Februarja meseca leta 1957 je naletel Mate Sanković iz Pinezića pri Mrčani, hišna št. 6, na hribčku Ovčjak (kota 196) pri kopanju jarkov za novi vinograd na grobnico (dl. 1,50 m, š. 50 cm, deb. zida 25 cm, dno — 70 cm; sl. 6), ki je bila zidana v 10 slojih iz tenkih kamnitih klesancev. Notranje lice zidov je gladko, zunanje izrazito nepravilno. Grobnica je bila pokrita z majhnimi kamnitimi ploščami, za dno pa je služil sterilni sloj krvavordeče zemlje. Azimut okostnjakov je 25°, vse lobanje (5 po številu) so ležale na severni strani.

Po izjavi najditelja so bile kosti dobro ohranjene. Na severni strani grobnice, v enem kotu, je ležala glinena posoda (o obliki, barvi in fakturi nisem dobil točnejših podatkov) z rumenkastim pokrovom. Žal so kopači vse takoj razbili in zavrgli. Pod (?) posodo je najden precej izlizan as Antonina Pija²⁴ (138—161).

V grobu so bili najdeni še naslednji predmeti:

1. Del okrogle oljenice iz svetlordeče gline (inv. št. A 4106, tab. III, 2; mere: v. 4,2 cm, š. 6,6 cm, ohranjena dl. 7,5 cm). Ročaj brez luknje je samo rahlo naznačen, obod okoli pokrova je precej širok in postrani nagnjen, a sam pokrov poglobljen in brez okrasa.

2. Odlomki grobe, porozne hišne keramike rjavkastočrne barve (2 odlomka z delom ustja, odlomek dna z odebeljenim obodom, nekaj odlomkov ostenja); glini so primešani drobcji kvarcitnega peska.

3. Bronasta pasna spona, sestavljena iz okvira, trna in pločevinastega okova inv. št. 4078, tab. I, 5; mere: celotna dl. 3 cm, dl. okvira 1,9 cm, š. okvira 2,75 cm, š. okova 1,8 cm, deb. okvira 0,2—0,4 cm, deb. okova 0,5 mm). Okvir je izdelan v tehniki vlivanja. Okrašen je z antitetično postavljenima kačjima glavama. Na okovu so vidne luknjice od zakovanja na usnjeni pas. Rahlo navzven ukrivljeni trn, ki je okrašen s povprečnimi vrezji, je na eni strani ovit okoli okvira.

4. Dva odlomka tenke, z vzporednimi poševnimi vrezji okrašene bronaste zapestnice (inv. št. A 4079, tab. I 6; mere: 2 r 6,5 cm, š. 1 cm, deb. 0,1 cm).

5. Skoraj popolnoma izlizeni bronasti novčiči srednje velikosti, ki pripada po velikem SC in obrobnem napisu na reverzu morda Marku Aureliju (161—180).

6. Odlomek nekega na obeh straneh odbitega železnega predmeta, verjetno piluma, z odebeljenim zaključkom, ki je bil z manjkajočim delom zasajen v leseni del orožja, in začetkom tenke ostrine rombičnega presega (inv. št. A 4081, tab. I, 7; mere: dl. 10,3 cm, š. odebeljenega dela 1,4 × 1,6 cm, š. ostrice 0,4 × 0,4 cm).

7. Stirje železni žebliji z okroglo glavico (inv. št. A 4080; mere: dl. 9,3 cm, 7,1 cm, 4,6 cm, 3,5 cm).

8. Trije odlomki tenkega stekla svetlozelene barve in 2 odlomka (1 večji), ki sta bila v ognju deloma stopljena in zveržena (inv. št. A 4107).

pri Ferencih, novo zgodnjesrednjeveško najdišče v Istri, Arh. vestnik VII/3, Ljubljana 1956, str. 305, 308, 311, sl. 8; B. Marušič, Sondažno izkopavanje v Vižinadi pri Kaštelu, Arh. vestnik VIII/1, Ljubljana 1957; B. Bačić, Izveštaj o iskapanju starohrvatskog groblja u Zminju, Starohrvatska Prosvjeta, N. S., sv. VIII, Zagreb 1958 (v tisku); grobovi s kamnito oblogo so bili najdeni še v Čelegi pri Novigradu (pokopališče iz 6., 7. stoletja, izkopavanja Arh. muzeja Istre v letih 1955, 1956 pod vodstvom Branka Marušiča), Francinih pri Pazinu (izkopavanje istega Muzeja v letu 1956; pokopališče je iz 6. in 7. stoletja) in v Dvagraду (pokopališče od 6. do 10. stoletja, izkopavanja iste ustanove pod istim vodstvom).

²⁴ Roman Imperial Coinage, vol. III, London 1930, str. 148, št. 996. Na tem mestu se zahvaljujem A. Jeločniku, kustosu NM v Ljubljani, ki je določil novec.

Desna polovica spodnje čeljusti z vidnimi sledovi bronaste oksidacije (od uhana?) pa dokazuje, da je bil del grobnega inventarja pri najdbi grobnice vsekakor prezrt.

Naključno najdena grobnica na Ovčjaku pri Mrčani gre, enako, kakor grobovi v Betegenici pri Peroju, v poznoantično razdobje. Isti momenti (oljenica, lonec), ki pa so tu še močnejše poudarjeni (v grobnici najdena odlomka stekla govorita o obrednem ognju, ki je povezan s starejšim ritusom sežiganja,²⁵ medtem ko so bronasti novci stavljeni v grob po antičnem običaju (za potnino Haronu),²⁶ stavljaajo grobnico v čas med letom 300 in 350.

Sl. 6. Ovčjak pri Mrčani, poznoantična zidana grobnica

V navedeno razdobje spada tudi oljenica z značilnim obodom in poglobljenim pokrovom.²⁷ Živalski okras na pasni sponi, podan v polrealistični podobi (oči, luske in sikanje), kaže na prodor pontsko-podonavskih okrasnih elementov ter predstavlja začetni člen v verigi vedno bolj abstraktnih zoomorfnih okvirov na pasnih sponah od 5. do 8. stoletja v Podonavju²⁸ in kot »polgermanski živalski okras« pomemben element v oblikovanju germanskega živalskega stila.

Grobnica iz Ovčjaka pri Mrčani pa je zanimiva tudi iz drugih vzrokov. Ona je dosedaj najstarejši primerek zidanih grobnic z etažnim pokopavanjem (na žalost

²⁵ E. Salin, n. d., P. II, str. 207 (na str. 204 omenja podobno delovanje ognja na steklo).

²⁶ Prav tam, str. 226.

²⁷ F. Benoit, n. d., str. 215–216.

²⁸ N. Fettich, *Archäologische Studien zur Geschichte der späthunische Metaltalkunst*, Budapest 1951 (*Archaeologia Hungarica* XXXI), glej spono na tab. 28, 12, iz gepidskega groba v Szentes-Nagyhegyu (besedilo na str. 152) in okvire spon na tab. 43, 44, ki so tipični za keszthelysko kulturo (besedilo na str. 171).

se po izjavah kopačev ni moglo ugotoviti, če gre za istočasno ali pa za večkratno vkopavanje) v Istri in kot taka izhodiščna točka za obravnavanje sličnih zgodnjese- srednjeveških grobnic v pokopališčih za sedaj samo romanskega (Francini pri Pazinu, 6./7. stoletje ali takoj asimiliranega slovanskega (Dvagrada pri Kanfanarju, grobovi iz IX./X. stoletja) prebivalstva. Zato je tudi ona pomemben vir za študij problema o kontinuiteti med antiko in zgodnjim srednjim vekom. Ker je bilo v grobnici najdeno po vsej priliki tudi orožje (del piluma?), je nestrokovni izkop verjetno uničil vrsto važnih podrobnosti, ki bi morda omogočile vpogled v problem o poznoantičnih grobovih z orožjem in njihovih etničnih nosilcih, zlasti še, ker so bili taki grobovi v Istri že najdeni, ako lahko sodimo po 2 železnih sekirah iz 5. stoletja, ki sta v Arheološkem muzeju Istre v Puli²⁹ (inv. št. A 2601, A 2602, najdišče ni znano, tab. IV, 1, 2; mere: dl. 16 cm in 23 cm, š. sekala 7 cm in 7,5 cm, š. čela 5,3 cm in 4,5 cm).

RIASSUNTO

SCOPE RTE ARCHEOLOGICHE DELL'ETÀ TARDO-ROMANA IN ISTRIA

Nel suo articolo l'autore tratta delle scoperte archeologiche dell'età tardo-romana in Dajla (l'Istria del nord-ovest) e nei dintorni di Peroj e Mrčana (l'Istria meridionale).

In Dajla ci furono dissotterati nel corso di scavamenti scandagliati il muro dell'est di un edificio (di culto ?) antico, una parte d'un pavimento paleocristiano fatto a mosaico (fig. 1) e una sepoltura murata medioevale con molti scheletri senza doni sepolcrali. I disegni 1 a 2 mostrano la pianta e la sezione trasversale dello scavo, il disegno 3 ci fa vedere un frammento d'un vaso fissando come data della sepoltura i secoli X, XI, mentre la fig. 1 ci presenta la superficie scavata.

A Betegenica presso Peroj ci furono scoperte accidentalmente durante lavori aratori due tombe dell'età tardo-romana. La tomba No 1 (fig. 3) era attorniata da lastre di pietra e tegole, il fondo era coperto da lastre di pietra, nel sepolcro ci furono trovati due cerchi di bronzo (tav. I, 1, 2) con linee incise e con motivo della croce X e della croce equicure, inoltre un coperchio di pisside (tav. II, 2) e una collana (o armilla) di perle di vetro (tav. II, 1). Per lo scandaglio tra due tombe (dis. 4 con la pianta delle tombe) ci fu dissotterata ancora la tomba No 3 nella quale fu trovato uno scheletto maschile (fig. 4), la salma del defunto fu coperta già al funerale d'uno strato di terra di una grossezza di 10—15 cm, questa terra fu coperta di lastre di pietra (fig. 5). Oggetti scoperti in questa tomba: sotto il ginocchio sinistro (fig. 4) un vaso a due manichi (tav. II, 4) e una coppa presso l'articolazione destra del bacino (tav. II, 3), una lucerna ad olio (tav. III, 1) e un vaso con un manico.

Fondandosi sull'analisi dei riti funebri, dell'architettura sepolcrale e dei doni sepolcrali, l'autore data queste tombe press'a poco dall'anno 400 (gli stanno in

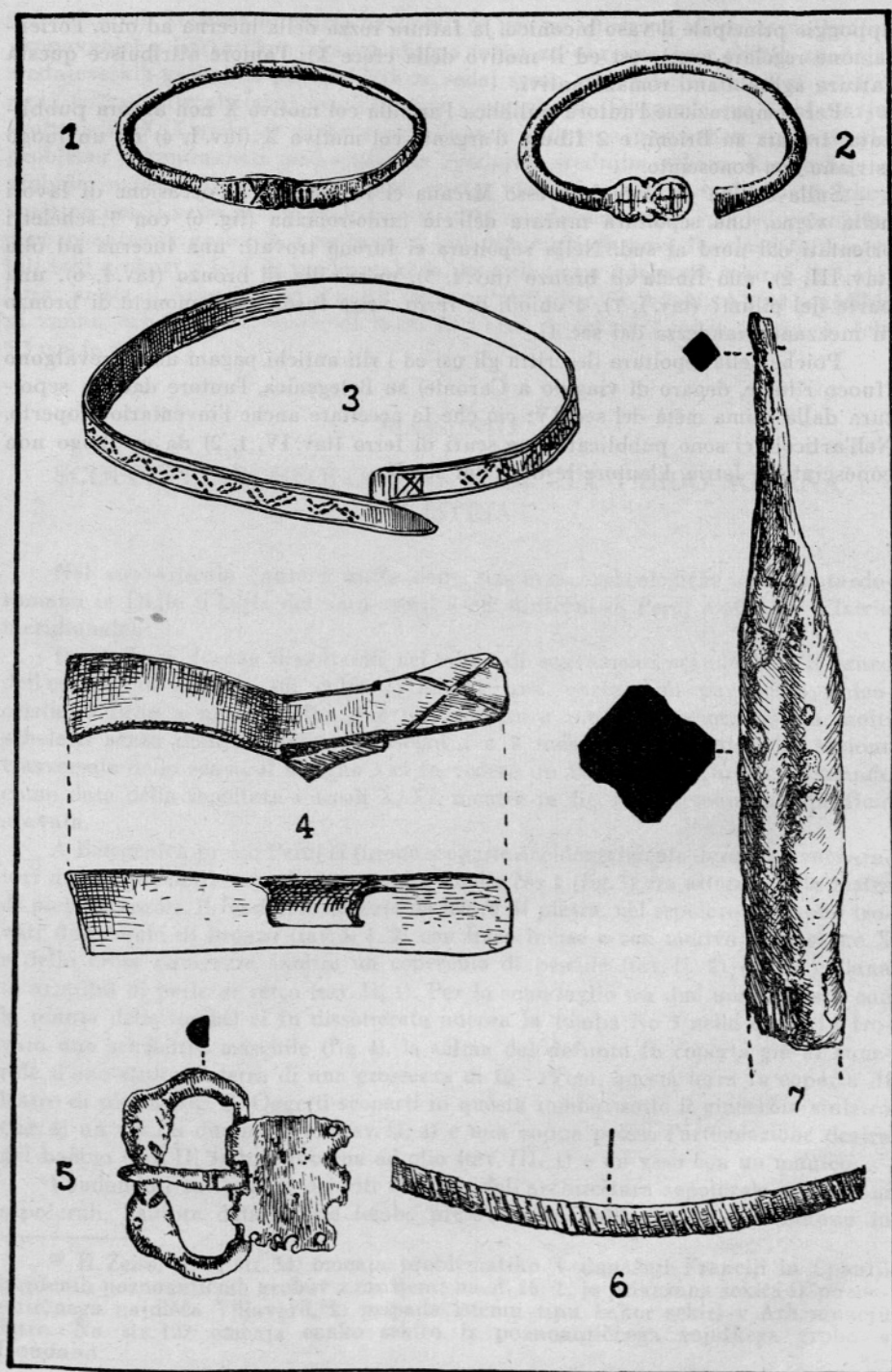
²⁹ H. Zeiss, n. d., str. 34, omenja problematiko v današnji Franciji in Španiji najdenih poznoantičnih grobov z orožjem; na sl. 16, 1, je prikazana sekira iz poznoantičnega najdišča Villavard, ki pripada istemu tipu kakor sekiri v Arh. muzeju Istre. Na str. 127 omenja enako sekiro iz poznoantičnega vojaškega groba v Houdanu.

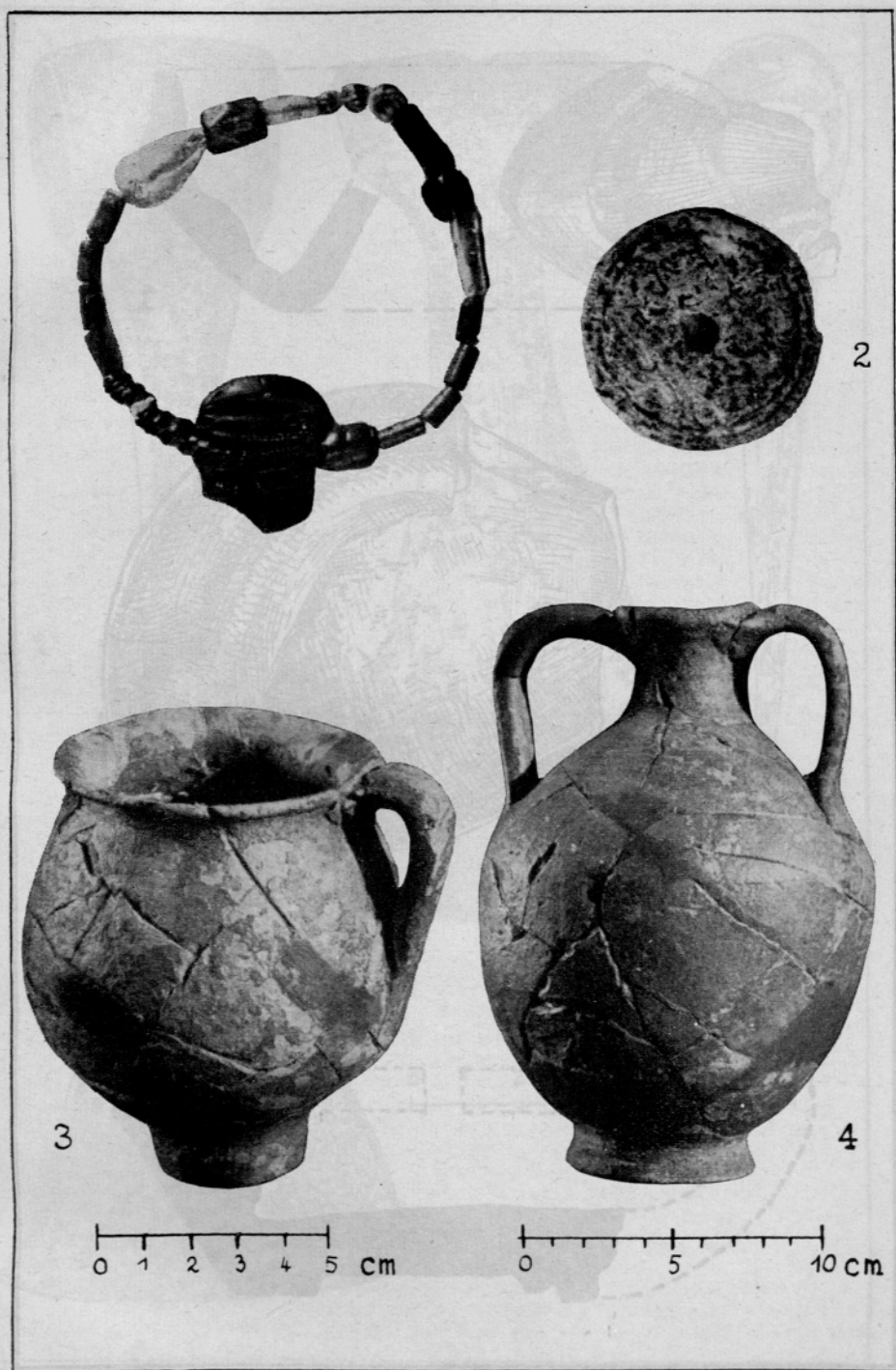
appoggio principale il vaso biconico, la fattura rozza della lucerna ad olio, l'orientazione regolare ovest—est ed il motivo della croce X); l'autore attribuisce questa fattura agli abitanti romani nativi.

Per comparazione l'autore pubblica l'armilla col motivo X non ancora pubblicata, trovata su Brioni, e 2 fibule d'argento col motivo X (tav. I, 4) da un luogo istriano non conosciuto.

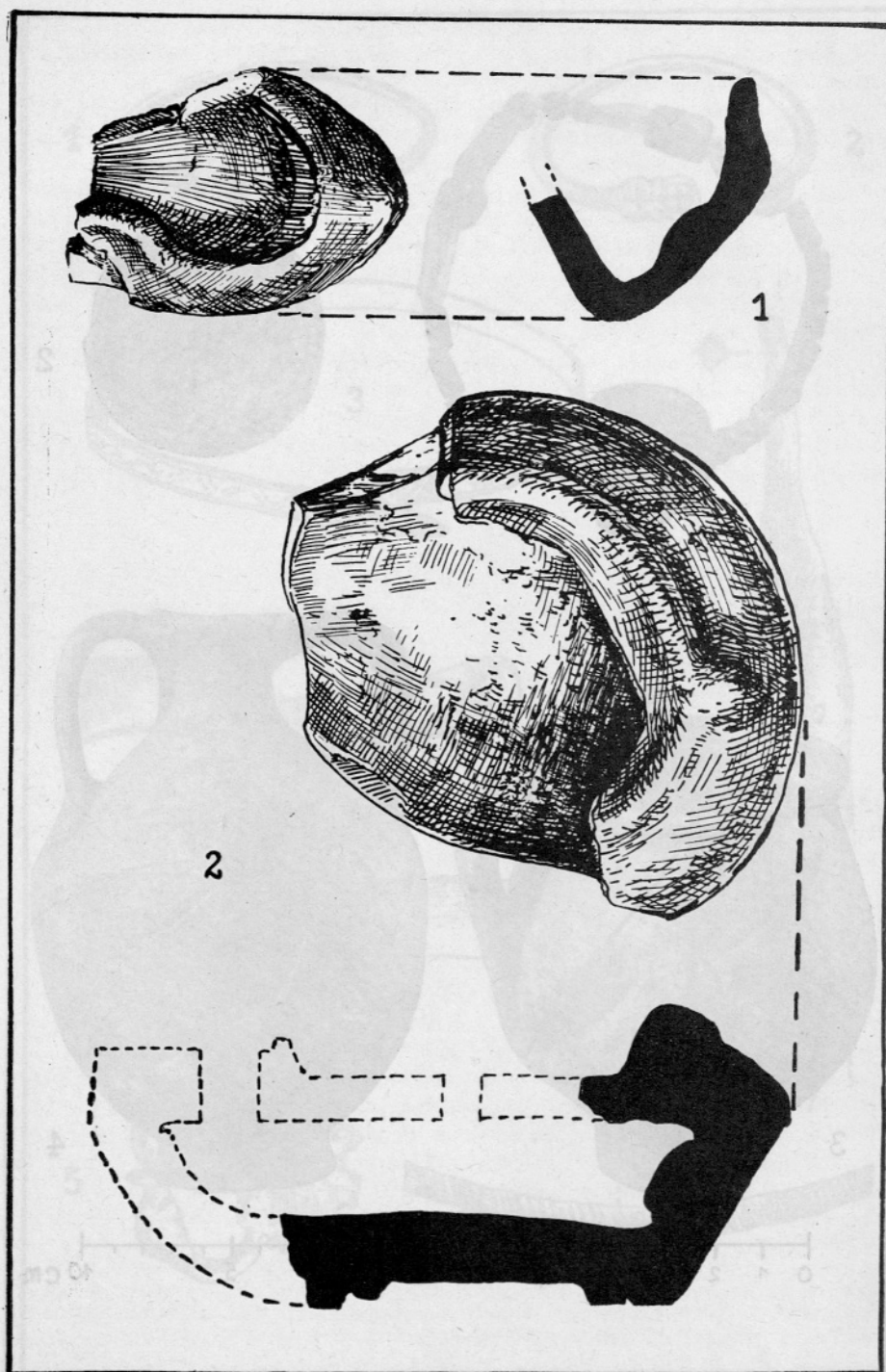
Sulla collina di Ovčjak presso Mrčana ci fu trovata, all'occasione di lavori nella vigna, una sepoltura murata dell'età tardo-romana (fig. 6) con 5 scheletri orientati dal nord al sud. Nella sepoltura ci furono trovati: una lucerna ad olio (tav. III, 2), una fibula di bronzo (tav. I, 5), un'armilla di bronzo (tav. I, 6), una parte del pilum? (tav. I, 7), 4 chiodi di ferro, vetro fuso, e due monete di bronzo di mezzana grandezza dal sec. II.

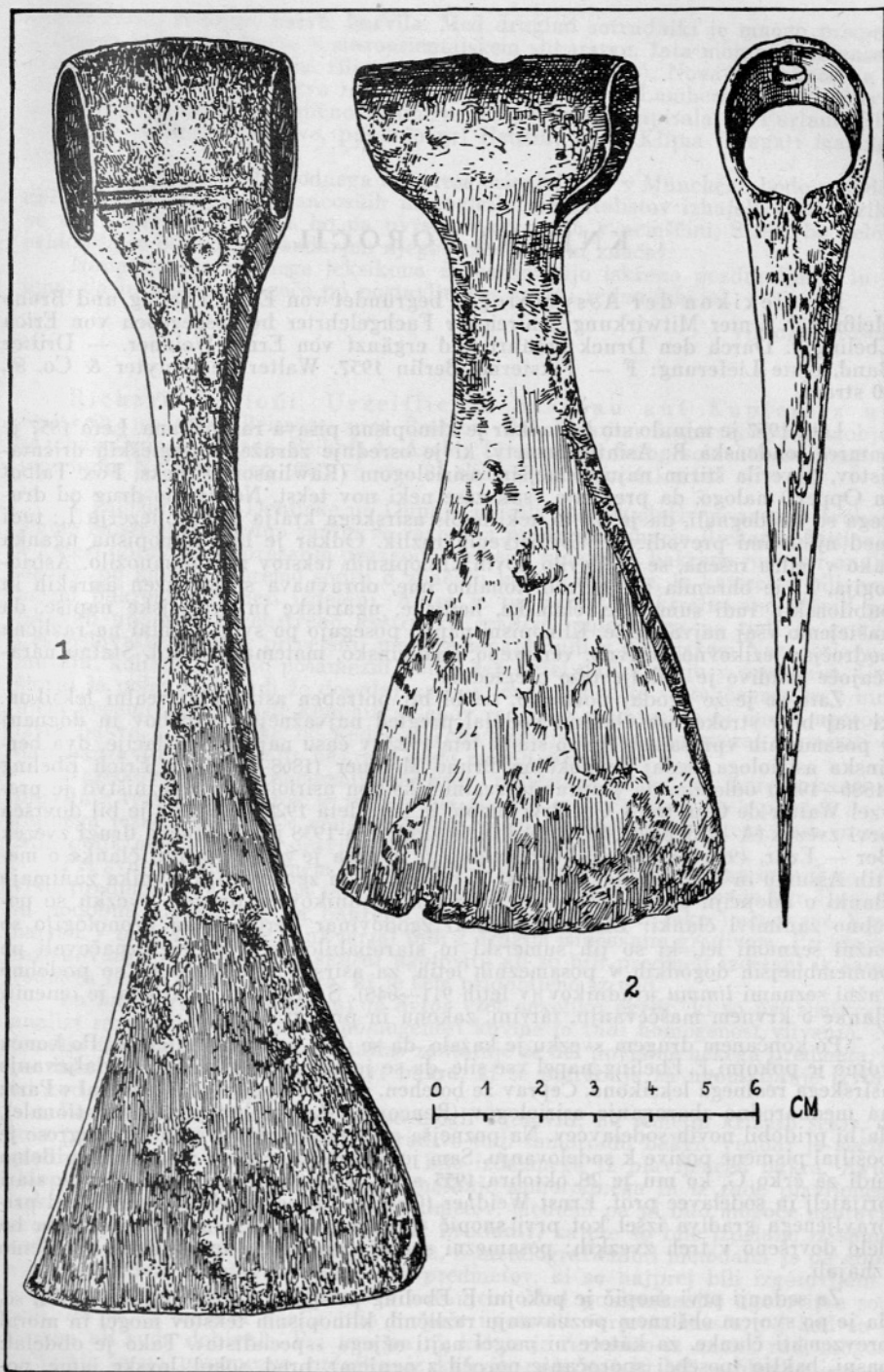
Poiché nella sepoltura descritta gli usi ed i riti antichi pagani anzi prevalgono (fuoco rituale, denaro di viaggio a Caronte) su Betegenica, l'autore data la sepoltura dalla prima metà del sec. IV; ciò che fa accettare anche l'inventario scoperto. Nell'articolo ci sono pubblicate due scuri di ferro (tav. IV, 1, 2) da un luogo non conosciuto in Istria. L'autore le data dal sec. V.

1 in 2 = $\frac{1}{1}$ nar. vel.

KNJIŽNA POROČILA

Reallexikon der Assyriologie begründet von Erich Ebeling und Bruno Meißner †. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Erich Ebeling †. Durch den Druck geführt und ergänzt von Ernst Weidner. — Dritter Band, erste Lieferung: F — Fixsterne. Berlin 1957. Walter de Gruyter & Co. 8°, 80 strani.

Leta 1957 je minulo sto let, odkar je klinopisna pisava razvozljana. Leta 1857 je namreč londonska R. Asiatic Society, ki je osrednje združenje angleških orientalistov, poverila štirim najuglednejšim asiriologom (Rawlinson, Hincks, Fox Talbot in Oppert) nalogo, da prečitajo vsak zase neki nov tekst. Neodvisno drug od drugega so vsi dognali, da je bil to neki napis asirskega kralja Tiglatpilezerja I.; tudi med njihovimi prevodi ni bilo bistvenih razlik. Odkar je bila klinopisna uganka tako v jedru rešena, se je število novih klinopisnih tekstov zelo pomnožilo. Asiriologija, ki je ohranila svoje tradicionalno ime, obravnava sedaj razen asirskih in babilonskih tudi sumerske, elamske, hetitske, ugaritske in urartejske napise, da naštejemo vsaj najvažnejše. Klinopisni napisi posegajo po svoji vsebini na različna področja: jezikovno, pravno, verstveno, medicinsko, matematično itd. Stalno naraščajoče gradivo je čedalje teže pregledno.

Zato se je že zgodaj pokazalo, da bi bil potreben asiriološki realni leksikon, ki naj bi v strokovnih člankih podajal pregled najvažnejših uspehov in dognanj v posameznih vprašanjih. Tako sta se leta 1922, v času najhujše inflacije, dva berlinska asiriologa, sedaj že pokojna Bruno Meißner (1868—1947) in Erich Ebeling (1886—1955) odločila, da pripravita realni leksikon asiriologije; založništvo je prevzel Walter de Gruyter & Co. Prvi snopič je izšel leta 1928; leta 1932 je bil dovršen prvi zvezek (A — Bepašte, 483 strani in 59 slik), leta 1938 je bil končan drugi zvezek Ber — Ezur, 491 strani in 4 slike). Iz prvega zvezka je zlasti omeniti članke o mestih Aššurju in Babilonu ter o asirski in o babilonski zgodovini; pravnika zanimajo članki o adopciji, o pomilostitvi in o vrstah uradnikov. V drugem zvezku so posebno zanimivi članki: Elam, babilonski zgodovinar Berossos, za kronologijo so važni sezname let, ki so jih sumerski in starobabilonski vladarji označevali po pomembnejših dogodkih v posameznih letih, za asirsko zgodovino pa so podobno važni sezname *limmu* uradnikov (v letih 911—648). S pravnega področja je omeniti članke o krvnem maščevanju, tatvini, zakonu in prisegi.

Po končanem drugem zvezku je kazalo, da se delo ne bo nadaljevalo. Po koncu vojne je pokojni E. Ebeling napel vse sile, da se je založnik odločil za nadaljevanje asirskega realnega leksikona. Čeprav že bolehen, je Ebeling leta 1953 potoval v Pariz na mednarodno zborovanje asiriologov (Rencontre Assyriologique Internationale), da bi pridobil novih sodelavcev. Na poznejša asiriološka zborovanja in kongrese je pošiljal pismene pozive k sodelovanju. Sam je pripravil gradivo za črko F in delno tudi za črko G, ko mu je 28. oktobra 1955 smrt iztrgala pero iz rok. Njegov stari prijatelj in sodelavec prof. Ernst Weidner (Gradec) je poskrbel, da je prvi del pripravljenega gradiva izšel kot prvi snopič tretjega zvezka. Nameravano je, da bo delo dovršeno v treh zvezkih; posamezni snopiči naj bi po tem načrtu četrtno izhajali.

Za sedANJI prvi snopič je pokojni E. Ebeling prispeval zares levji delež. Zdi se, da je po svojem obširnem poznavanju različnih klinopisnih tekstov mogel in moral prevzemati članke, za katere ni mogel najti ožjega »specialista«. Tako je obdelal: basni, bakljo (posebej sporočanje poročil z ognjem), brod, sokol, lovske jame, po-

tvorbe listin, rodbino, barve, barvila. Med drugimi sodelavci je mnogo prispeval E. Unger (potvorbe, barve v staroorientalskem slikarstvu, fata morgana, fajansa in drugo), dva članka (fibula, filigram) M. Falkner (Gradec). Nova sta francoska sodelavca René Labat (mrtvo rojeni, mrzlica) in Maurice Lambert (polje, ribištvo v pred-sargonski dobi). Juridrično zanimive prispevke sta napisala: G. Furlani (Rim), praznik, rodbinsko jamstvo, posebno pri Hetitih; ter J. Klíma (Praga): malomarnost.

Po sklepu 24. mednarodnega kongresa orientalistov v Münchenu bodo v nadaljnjih zvezkih prispevki francoskih in angleških orientalistov izhajali v teh jezikih, ne več v prevodih, ostala bo pa uvrstitev po geslih v nemščini. S tem bo delo še pridobilo in očitno bo poudarjen njegov mednarodni značaj.

Nadaljevanje realnega leksikona za asiriologijo iskreno pozdravljamo in želimo, da bi kolikor mogoče po postavljenem načrtu redno izhajal.

Viktor Korošec

Richard Pittioni, *Urzeitlicher Bergbau auf Kupfererz und Spurenanalyse, Beiträge zum Problem der Relation Lagerstätte-Fertigobjekt* (Archaeologia Austriaca, Beiheft 1; Archiv für ur- und frühgeschichtliche Bergbau-forschung Nr. 10), Wien 1957, 76 str., 21 slik, 35 tabel in 1 karta.

V založbi Franz Deuticke na Dunaju je izšla kot dopolnitveni zvezek *Archaeologia Austriaca* izredno zanimiva razprava predgodovinarja Richarda Pittionija, v kateri obravnava vprašanje prazgodovinskega rudarstva bakrene rude ter analizo sledov, po katerih moremo soditi o značaju kovine in rude, iz katere so bili posamezni bakreni predmeti izdelani. Avtor je pri svojih spektralno-analitičnih preiskavah uporabil prvenstveno avstrijsko gradivo, poleg tega pa tudi še gradivo Češkoslovaške, ki je v precejšnji meri zastopano tudi v dunajskem Naravoslovnem muzeju, kolikor ga niso posamezni kolegi teh dežel dali avtorju v preiskavo. Upošteval je poleg tega tudi že dosedaj napravljene analize te vrste, čeprav se z mnenjem posameznikov glede končnih sklepov vedno ne strinja. Da bi mogel ugotoviti izvor bakra, t. j. rudnike, od koder je ruda prihajala, je avtor moral napraviti ali dati napraviti vrsto analiz bakrene rude raznih rudnikov.

Raziskovanje le posameznih objektov, podčrtava avtor, ne more privedi do pravih rezultatov. Vzrok je tudi v tem, da niti sestav rude v vseh plasteh istega rudnega ležišča ni isti. Le velike serijske preiskave predmetov istega časa in celo istih oblik morejo nuditi pravilno osnovo za končne sklepe.

Pri svojem zelo obširnem obravnavanju se je avtor prvenstveno omejil na dve vrsti predmetov, in sicer na tako imenovane križne sekire (Kreuzständige Hacken) in podobna kladiva ter na bakrene zapestnice in ogrlice, tako imenovane Ringbarren. V manjši meri se je ukvarjal tudi z drugim istočasnim gradivom. Pri svojem raziskovanju je ravno tako skušal ugotoviti, ali so bili predmeti izdelani iz samorodnega bakra ali pa iz bakra, ki je šele pridobljeno iz rud.

Za bazo svojih raziskovanj je avtor vzel nekoliko ogrlic, ki so pri spektralni analizi raznih delov pokazale homogenost kovine in tudi homogenost vlijanja. Na temelju teh analiz sodi, da za analizo zadostuje že del površine nekega predmeta, ki bo dala dovolj podatkov o sestavi bakra, ki se potrebuje za ugotavljanje izvora, od kod je kovina prišla.

Po spektrografičnih analizah so mogli ugotoviti, na temelju križnih sekir, da so v prazgodovini uporabljali kot gradivo tudi samorodni baker. Vendar je večina gradiva, ki ga je raziskoval Pittioni, bilo izdelanega iz plavljenega bakra. Avtor sklepa dalje tudi, da je bilo možno mešanje samorodnega in iz rude plavljenega bakra pri izdelovanju posameznih predmetov. Medtem pa ni bilo mogoče ugotoviti pri raziskavi in analizah križnih sekir in kladiv, katere so bile izdelane iz samorodnega, katere pa iz plavljenega bakra. Z metalografičnimi metodami je pa zopet mogel ugotoviti izdelavo posameznih predmetov, ki so najprej bili izgotovljeni z vlijanjem, nato pa še obdelovani s kovanjem. Med pomembnejše ugotovitve sodi tudi, da je na temelju analiz bilo mogoče ugotoviti verjetna mesta, od kod se je kovina ali ruda dobivala. Pri tem pa ni, kakor je razvidno iz analiz rud, mogoče računati že na posamezne rudnike, iz katerih rude naj bi bili s plavljenjem iz-

gotovljeni predmeti. Računati namreč moramo na sorodnost rudnih plasti v raznih blizu ležečih rudnikih. Tako vidimo n. pr. takšno sorodnost ali skoraj istovetnost, kar avtor podčrtava, pri vzhodnoalpskih ležiščih bakrene rude. Podoben primer bo pač povsod tam, kjer so se rude plasti tvorile pod istimi pogoji, v istem času in pri isti sestavi zemljišča. Z drugimi besedami segajo žile takšnih plasti lahko v precejšno širino, zaradi česar ruda tudi kaže homogenost.

Po avtorjevih ugotovitvah na temelju gradiva, ki ga je raziskoval, pripada precejšnje število ogrlic, a tudi nekaterih drugih najdb, kovini iz rud, ki pripadajo vzhodnoalpskim bakrenim ležiščem. Ta ležišča pa leže južno in jugozahodno od Salzburga. V skupino takšnih predmetov, ki imajo po kovini svoj izvor v teh ležiščih, moramo všteti razne najdbe, ki pripadajo področju Avstrije in tudi nekaj najdb s področja Bavarske in celo Češkoslovaške. Kljub temu pa mnogo večja količina pripada najdbam, ki so izdelane iz kovine, katere izvor leži v slovaških ležiščih bakra, pa naj bodo to ogrlice, križne sekire ali pa tudi drugi predmeti. Zanimivo je, da takšni predmeti, ki kažejo svoj izvor v kovini slovaških bakrenih ležišč, segajo celo do samega Salzburga, kjer bi prej pričakovali kovino iz vzhodnoalpskih najdišč bakrene rude. Ravno tako ogromna večina češkoslovaških najdb, izvzemši skoraj neznatno število, pripada kovini slovaških bakrenih ležišč, pa tudi razne najdbe na Ogrskem, ki so pa samo zelo fragmentarno raziskane, ter nekaj najdb z Bavarskega, ki po kovini prav tako pripadajo slovaškim rudam.

Nesporno je, da je avtor podal sliko gradiva, ki ga je imel sam na razpolago, in gradivo, ki so mu ga drugi dali v analizo. Nujno pa je, kakor sam poudarja, da s temi analizami nadaljujejo in da jih prenašajo tudi na gradivo kasnejšega obdobja bronaste dobe, ne pa le na njen začetek, kakor so delali doslej.

Metoda takšnih spektralno analitičnih raziskav kovine, predvsem bakrenih in bronastih objektov, ni nova in so tudi že drugi znanstveniki delali z njimi (n. pr. W. Witter, H. H. Coghlan, M. Maczek in drugi ter tudi sam Pittioni). Vendar je avtor sedaj ta problem zajel na mnogo širšem temelju s serijskimi raziskavanji. Tako je vsekakor prišel do povsem drugih in pomembnejših sklepov. Hkrati je pa pokazal tudi, na kaj se bo morala v bodočnosti prazgodovina opirati pri svojem raziskovanju. Velika avtorjeva zasluga je tudi, da je podal analize in sklepe za razno bakreno gradivo iz Avstrije in Češkoslovaške ter tako na povsem novi osnovi odprl možnost raznim sklepom o rudarstvu, rudnikih in o trgovini s kovino v tedanjem času.

Josip Korošec

B. Benadík-E. Vlček-C. Ambros, *Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku*. Slovenská akadémia vied, Archeologica Slovaca — Fontes, Tomus I, Bratislava 1957, 306 str., 58 tabel ter večje število risb, kart in tabel v tekstu.

Slovaška akademija znanosti je izdala sedaj svoj prvi zvezek virov za slovaško arheologijo. Ves zvezek je posvečen keltskim nekropolam na jugozahodnem delu Slovaške. V celoti je obravnavanih 6 nekropol, ki so odkrite v letih 1939 do 1955. Nekropole so Horný Jatov — Trnovec nad Váhom, dalje Hurbanovo na mestu Abadomb, Hurbanovo na mestu Bacherov majer, Dvory nad Žitavou, Holiare in Kamenín. V celoti je bilo v vseh nekropolah odkritih 129 grobov. Ne predstavljajo pa te nekropole vsega, kar je bilo doslej odkrito v tem delu Slovaške. Tako so znane tu še posamezne najdbe in posamezni grobovi ter grobišče v Vel'kej Mani, ki bodo objavljeni v posebni publikaciji.

Prvi del, ki obravnava arheološko gradivo 6 nekropol, je obdelal Blažej Benadík. Po splošnih podatkih vsakega grobišča posebej, tako njegove lege in raziskovanj, podaja avtor opis grobov, pripadajočih posameznim grobiščem in njihovega grobnega inventarja. V posebnem poglavju obravnava zopet deljeno po grobiščih arheološko gradivo ter druge posebnosti. Glede načina pokopov je izvzemši na grobišču v Holiareh ter nekoliko grobov v Ipel'skom Predmosti bil ugotovljen vedno biritualni pogrebni obred. Vendar so našli večje število skeletnih pokopov.

Med najbolj čestimi pridevki je keramika. Tipične oblike so posode v obliki steklenic z vitkim koničnim vratom, dalje majhne posode v obliki skodel in tre-

bušaste posode stekleničastih oblik s širokim vratom. V mlajših grobovih so nizke bikonične vaze, globoke konične skodele, sporadično pa tudi posode v obliki situl. Med posodami z raznih grobišč obstajajo tudi razne variante. Marsikakšne posode brez spremenega gradiva ne bi bilo mogoče točno datirati. Vzrok je v tem, da so se na južnem Slovaškem marsikake oblike ohranile ves čas trajanja biritualnih grobišč. Po načinu izdelave je del keramike zelo dobro izdelan, sive površine in tudi čvrstega sivega preloma. Drugo vrsto pa predstavljajo posode, ki so zelo pazljivo mehanično zglijane, črne ali sive barve, na prelomu pa rdečkaste do rjave barve. Vidi se namreč, da je na površini le tenka plast prevleke, ki je zelo slabo ohranjena. Po mnenju avtorja je ta vrsta bolj pogostna od prve in dela vtis ritualne keramike.

Zelo često so med pridevki tudi fibule. Izdelane so iz brona ali železa. Ob skeletu so bile na raznih mestih. Bronaste fibule so zelo često služile le še kot nakit, medtem ko so skromnejše železne fibule, ki so najdene v istem grobu z bronastimi, služile v praktične namene. Tipološko imamo fibule tako imenovanega duchovskega tipa, potem srednjelatenske fibule z nogo v obliki klešč na loku itd. Najmlajše fibule predstavljajo podolgovate železne ali bronaste fibule z ravnim ali nekoliko izbočenim lokom, dolgo nogo in dvojno spiralo. Vzboklina na nogi je le slabo naznačena ali sploh manjka. Na raznih grobiščih so našli različno število fibul. Opaziti je, da so v starejših grobovih bolj pogostno bronaste fibule, medtem ko so železne v pretežni večini karakteristika mlajših grobov, četudi jih v starejših ne manjka.

Tudi zapestnice so v grobnem inventarju zelo čest pojav. Pretežno so izdelane iz brona. V mlajši latenski dobi so tudi iz železa. Na slovaških grobiščih je najbolj čest tip pločevinasta zapestnica s šivom na notranji strani. Na površini je takšna zapestnica ornamentirana s trikotnimi skupinami vzboklin ali vbodov. Često so se takšni obroči uporabljali tudi kot nanožnica. Večje število je najdenih tudi tako imenovanih orehastih nanožnic, dalje nanožnic z vzboklinami in bogato ornamentiranih s polžastim ornamentom. Starejše zapestnice s konci v obliki pečatnika so se našle tudi v dokajšnjem številu na raznih grobiščih. Poleg tega imamo tudi še druge vrste, med ostalim fragmente steklenih zapestnic in zapestnice iz lignita.

Ogrlice so bolj redke in so le v bogatejših grobovih. Imamo jih več tipov. Iz brona, srebra ali železa so bili izdelani prstani. Često niso mogli ugotoviti, ali so to res prstani ali pa le obročki za druge namene. Sami prstani so bili bolj pogostno nošeni na levi kakor pa na desni roki. Najdeni so tudi prstani ali obročki iz jantarja. Bolj redke so jagode iz steklene testovine. Navadno imajo drugobarna očesa. Imamo jih tudi iz gline. Pasice so našli predvsem v moških grobovih, vendar jih nahajamo tudi v bogatih ženskih grobovih. Izdelane so iz železa ali tudi iz brona. Avtor jih deli na več vrst.

Od orožja so na slovaških grobiščih našli kopja, ščite, meče, nože in eno čelado. Noži so relativno redki, imamo pa nekoliko tipov. Meči so do 80 cm dolgi s štirioglatim trnom za ročaj ter srčastim ali šiljastim spodnjim delom nožnice. Nekateri meči so bili tudi 3 do 4-krat zviti. Med ostalimi predmeti so našli tudi škarje.

Avtor sodi, da so se Kelti na južnem delu zahodne Slovaške naselili z juga iz prekdonskega območja Ogrske, in sicer po dolinah rek. Časovno postavlja to naselitev v prvo in drugo polovico 1. stoletja pred n. št. Konec naselitev naj bi po mnenju avtorja bil v zvezi z zgodovinskim spopadom Kelto in Dačanov 60 let pred n. št.

V drugem delu obravnava Emanuel Vlček antropologijo Kelto na jugozahodnem Slovaškem. Uporabil je ostaline skeletov 4 nekropol. Drugi 2 nekropoli nista nudili zadostno gradiva. V celoti je avtor imel 44 oseb, od katerih je za sklepe mogel uporabiti le 21. Zanimivo je majhno število otroških skeletov. V vsem gradivu sta bila le dva, kar navaja avtorja na to, da so zdravstvene razmere otrok in mlajših oseb bile zelo dobre, verjetno zaradi življenjske in mogoče tudi družbene ravni. Poleg tega je mogel ugotoviti, da je starost moških oseb bila večja kakor ženskih. Med najbolj česte patološke posebnosti spada karies. Manj pogostni so gnojni procesi na alveolah. Le dva skeleta sta imela zaraščene rane na glavi, eden pa frakturo na levi roki. Dva skeleta sta imela tudi trepanirano lobanjo. Vse trepanacijske odprtine so dobro zaraščene. En skelet pa je imel verjetno dve postmortalni trepanacijski odprtini. Trepanacije so bile napravljene s tako imenovano strgalno

tehniko. Pri postmortalni trepanaciji so pa uporabili tako imenovano tehniko izsekavanja, da bi verjetno dobili rondele. Po vsej priliki je to bilo v zvezi z magičnim in kultnim običajem. Med lobanjami so našli tudi še eno, ki je verjetno imela artificialno odprtino na skeletu nosa.

Avtor podaja dalje opis vsega antropološkega materiala ter ga klasificira. V posebnem poglavju govori o kranimetrijskih izledkih, v drugem pa o tipoloških analizah. Tudi primerjavi antropološkega gradiva Kelto v jugozahodnem delu Slovaške s keltskim antropološkim gradivom v srednjeevropskem okviru je posvetil posebno poglavje. V končnem sklepu pa podaja glavne rezultate raziskav. Tako je ugotovil, da je južnoslovaško prebivalstvo latenske dobe heterogeno in kaže na mešanje doseljencev z domačim prebivalstvom. Glede na rase imamo v slovaškem gradivu evropeidne tipe, ki razpadajo v dve skupini: a) dolihokrana nordijsko-mediteranska skupina s posameznimi brahikranimi elementi in b) brahikrana skupina pretežno s cromagnonskim B-tipom ter z dinarskimi in posameznimi dolihokranimi elementi. Posebna velika sorodnost s slovaškim osteološkim gradivom je na Ogrskem, medtem ko se gradivo na Češkem, Moravskem in Avstrijskem razlikuje. Po mnenju avtorja so dolihokrani elementi nekdanjemu keltskemu etnosu bili verjetno tuji. V srednji Evropi je bil keltski etnos verjetno pretežno brahikran (a + d).

Tretji del obravnava osteološki inventar iz latenskih grobov na južnem Slovaškem. Obravnava ga Cyril Ambros. Gradivo je bilo v istih grobovih, katere sta obravnavala že prejšnja avtorja. Avtor je imel vsega skupaj 20 grobov z živalskimi kostmi. Obravnava pa tudi še 9 drugih grobov, v katerih so sicer kosti nekdanje bile, a so propadle.

Gradivo, ki ga je avtor analiziral, pripada domači svinji (*Sus scrofa* dom. L.), ki je bila najdena v 17 grobovih, dalje govedu (*Bos taurus* L.), ki je bilo v 5 grobovih, kozi (*Capra hircus* L.) v 1 grobu, gosi (*Anser* cfr. *fabalis* Lath.) v 4 grobovih ter drugim ptičjim kostem v 2 grobovih. Vse kosti so pripadale domačim, le ptičje pripadajo lovnim živalim. Za svinjo avtor ni mogel izvesti točne klasifikacije, kateri zvrsti pripada. V grobovih so svinjske kosti bile ali od skoraj cele živali, ali pa le od posameznih delov. Glede na to, da je pojav svinje v keltskih grobovih čest tudi v drugih krajih, sodi avtor, da so dele svinje dajali v grobove iz nekih kultnih vzrokov, ne pa le za hrano. Posebnost na slovaških keltskih grobiščih predstavljajo kosti gosi kot pridelek v grobovih. Avtorju ni znan noben podoben primer.

Novo delo Slovaške akademije je tako po vsebini kakor tudi po tehnični opremi, dalje po fotografijah oziroma klišejih in risbah na višku. Tega smo pa sicer že navajeni pri dosedanjih publikacijah Slovaške akademije. Novost je sedaj ta, da je celotno delo dvojezično, in sicer tokrat v slovaškem in nemškem jeziku, v stolpcih paralelno v obeh jezikih. Tako je seveda tudi tujcu mogoče slediti vsem tabelam in risbam povsem normalno kakor domačemu čitatelju.

J. Korošec

Slovenská archeológia V-2. Časopis Slovenskej akademie vied Archeologického Ústavu v Nitre, Bratislava 1957, str. 253—450.

Drugi zvezek V. letnika Slovenské archeologie je v vsem ohranil staro tradicijo dosedanjih letnikov. Obsega pa po vsebini vsa arheološka obdobja.

Gábori Miklós v članku »Die Fundstelle des Aurignacien in Šahy Parassa an der ungarisch-tschechoslowakischen Grenze« obravnava paleolitske najdbe, ki pripadajo aurignaški dobi in so najdene na postaji, ki je bila na prostem. Prve najdbe so bile znane že leta 1913, obsegajo pa 8 artefaktov, ki so bili že zdavnaj objavljeni in tudi v literaturi često omenjani. Na isti postaji so kasneje leta 1955 odkrili še nove artefakte. V okolici starega najdišča so pa našli še 3 nove postaje. Sistematičnih raziskovanj niso izvršili, zbrali so le površinski material, ki je prišel na svetlo ob raznih poljskih in drugih delih. Kljub temu so zbrali okoli 350 predmetov, od katerih je 111 artefaktov. To so razna rezila, strgala, konice, dletca itd. raznih oblik, izdelanih iz kalcedona, kalcedonopala, roženca, mlečnega kremenjaka, voščenega opala in drugih polopalnih vrst. Kulturno gradivo stavlja avtor v kasno aurignaško dobo.

O zaščitnih izkopavanjih predvsem naselbine, ki pripada linearni keramiki, in sicer tako imenovani železovski kulturi, poročata Titus Kolník in Jozef Paulík v članku »Záchraný výskum na neolitickom sídlisku v Botovciach pri Piešťanoch«. Na tem najdišču so bile tudi mlajše ostaline, ki pripadajo tako badenski kakor madjarovski kulturi. Odkrite so bile kulturne jame zelo nepravilnih oblik, ki po sodbi avtorjev pripadajo verjetno zvečine jamam, iz katerih so kopali glino za razno uporabo. Vendar pa neko število avtorja pripisujeta tudi gospodarskim poslopjem ter mogoče celo v zemljo vkopanim stanovanjskim jamam. Od orodja so zanimivi izdelki iz sileksa, razna rezila ter odbitki, podobni rezilom. Zanimiva je tudi depojska najdba 35 rezil, ki še niso popolnoma dokončana, v eni od kulturnih jam. Izredno je bogata keramika železovske kulture. Rdeča barva, s katero so bile barvane posode, je bila vedno uporabljana le med vrezanimi trakovi. So pa tudi nekatere izjeme. Včasih imamo tudi nebarvane trakove, ki so razporejeni med na sijaj zglaženimi trakovi. Po mnenju avtorjev naj bi bil efekt isti kakor pri barvnih posodah. Karakteristika železovske kulture, posebno ornamentike, so tudi dvojne črte, ki so navpično presekane. Zanimiv je med keramičnimi fragmenti tudi fragment vratu in zgornjega dela posode, ki ima ročaj v obliki modela hiše, kakor mislita avtorja. Za novo najdišče je pomembno, da so se v jamah med keramiko železovske kulture našli tudi fragmenti mlajše trakaste keramike. Na temelju tega sklepa avtorja, da bo na jugozahodnem delu Slovaške bistveni del mlajše trakaste keramike predstavljala ravno ta železovska kultura. Glede na zvezo z jugovzhodom ne bo pomenila tudi najmlajšo fazo linearne keramike. Pač pa sodita avtorja, da je njena doba trajanja bila daljša, kakor so doslej domnevali. Po vsej verjetnosti bo v mlajši dobi železovska kultura predstavljala samostojno skupino, ki je sicer bila pod vplivom mlajših neolitskih kultur, kot sta lengyelska in bükk kultura, vendar je pa v mnogočem enakopravna z njimi.

Ladislav Hájek obravnava v članku »Hliněné lidské plastiky z doby bronzové v Barci u Košic« figurarno plastiko, ki je bila 1951–1954 odkrita v Barci I, na vzhodnem Slovaškem. Poleg tega so v razrušenih hišah bile najdene tri bronaste in ena zlata garnitura nakita, ki omogočajo tudi datacijo statuet. Naselbina sama je bila naseljena v več časovnih obdobjih. Tudi plastične izdelke so našli v nekaj plasteh, vendar je oblika vedno ista. Razlika je le v značaju ornamentacije. Figure so dokaj grobe in ornamentirane z vbodi ali pa z žigosanimi krožiči (s travo). Avtor jih vzporeja s posameznimi statuetami panonske keramike (Vršac, Kličevac, Dalj itd.). Časovno jih stavlja v starejšo bronasto dobo. Izvor za figure iz Barce išče avtor na jugu, kjer jemlje za temelj jugoslovansko plastiko.

O lužičkih žarnih grobovih poroča Pavol Čaplovič v članku »Lužické žiarové hroby pod Skalou vo Vyšnom Kubíne«. Leta 1955 je bilo tu odkritih vsega 16 grobov, v katerih so našli 44 žar na majhni površini vsega 22 m². Grobišče je karakteristično tako po majhnem obsegu kakor tudi po majhnem številu bronastih predmetov. Avtor sodi, da pripada koncu lužiške kulture, s posameznimi elementi pa sega v halštatsko dobo.

Zelo obširno razpravo o grobiščnih poljih černjahovskega tipa in antski problematiki je napisal Jozef Kudláček: »Kultura pohrebných polí čerňahovského typu na Ukrajině a antská problematika«. Avtor se trudi, da bi na temelju nekaterih mnenj ruskih znanstvenikov dokazal, da so černjahovska grobišča bila uporabljena tudi še v 6. in 7. stoletju. Zametuje pa mnenja tistih znanstvenikov, ki sodijo, da so černjahovska grobišča prenehala že v 4. stoletju. S temi grobišči veže tudi tako imenovani moščinski emajl. Dalje skuša posamezne elemente te kulture povezovati s przeworsko kulturo. Glede etnične pripadnosti je avtor voljan pripisati grobiščna polja černjahovskega tipa Antom. Vendar pa sodi, da so sodelovali tudi Sklavini poleg raznih neslovanskih plemen skitsko-sarmatskega porekla, dalje ostanki dakogetskega prebivalstva itd. Avtor zastopa tudi gledišče, da je lužiška kultura slovanska. Meni pa, da so le vzhodnoslovanska plemena tudi avtohtona in da se je od tam začela selitev okoli 4. stoletja v vse smeri. Razprava je zanimiva posebno zato, ker avtor zastopa gledišče, ki ga želi tudi podkrepiti in ga v zadnjem času vsaj nekateri ruski znanstveniki negirajo in zahtevajo zanj revizijo.

Antropološko gradivo iz preseljevanja narodov na Slovaškem obravnava Emanuel Vlček. V glavnem je bilo to gradivo zbrano pri zavarovalnih raziskovanjih. Doslej je bilo zbrano gradivo le s petih najdišč s 24 grobovi ter 26 osebami, od

katerih je pa le manjši del uporabljen za preiskave. Avtor je skušal prvenstveno ugotoviti, koliko je bilo v 5. stoletju mongoloidnih in prednjeazijskih elementov na eni strani ter evropeidnih znakov na drugi. Pri tem je ugotovil, da se na prehodu v 5. stoletje javljajo mongoloidni elementi na domači evropeidni osnovi. Te moramo pripisati Hunom. V sredini 5. stoletja je še 50–60 % evropeidnih elementov in 30 % mongoloidnih ter 15 % prednjeazijskih. Kot mongolske elemente bi mogli šteti Hune, a k prednjeazijskim mogoče Sarmate. V 6. stoletju imamo zopet le evropeide. Kljub temu je pričakovati tudi mongoloidne elemente. Gradivo, ki ga je avtor obravnaval, kaže tudi umetno deformacijo glav.

Konstantin Vasiljevič Bernjakovič je v članku »Drevneslavjanske pamjatniki zakarpatskoj oblasti (SSSR)« podal pregled o dosedaj znanih slovanskih najdbah v karpatski Ukrajini. Pri obravnavanju prihaja do sklepa, da so predniki karpatskih Ukrajincev živeli tu nekaj tisočletij. Čeprav ima tamkajšnja slovanska kultura nekatere posebnosti, sodi avtor, da je vendar genetično povezana s kulturo vzhodno-slovanskih plemen in s kijevsko Rusijo. Same najdbe so omejene v ravninah in v predgorju Karpatov.

Poleg teh večjih člankov in razprav je objavljenih tudi še nekaj poročil. Tako Václav Spurný v poročilu »Hromadný nález radiolaritových čepeli z Kálnice« poroča o danes že skoraj popolnoma zgubljeni depojski najdbi radiolaritnih rezil, časovno iz eneolit. Mária Novotná v članku »Nálezy medených sekier s jedným ostrím zo Slovenska« poroča o novih bakrenih sekirah (Schafthalsäxte), ki so na Slovaškem, a niso bile objavljene. Vsega je 7 takšnih sekir, od teh 5 s Slovaškega 2 z Ogrskega. Tipološko jih avtorica deli na nekoliko skupin. Ker predstavljajo naključne najdbe, sodi avtorica, da je vprašanje njih nosilcev za sedaj še odprto. Utegnejo pa biti sorodni nosilcem šnekenberške ali pa bodrogkereszturske skupine. Glede na kemijske analize, po katerih je baker druge vrste kakor domač, naj bi predstavljale import na Slovaško. V drugem članku poroča ista avtorica o depojski najdbi vlivnih kalupov, ki so bili najdeni leta 1955 (Hromadný nález odlievacích kadlubov zo Želiezoviec). Najdena sta bila dva fragmentirana kalupa, izdelana iz skrilja. Eden je služil za vlivanje ploščatih sekir, drugi za vlivanje ploščatih sekir in bodal. Časovno jih avtorica stavlja v srednjo bronasto dobo, kulturno jih je pa pripisala kasni fazi madjarovske kulture. L'udmila Kraskovská v članku »Látenske pohrebisko v Komjatisiach« poroča o zaščitnih izkopavanjih latenskega grobišča, ki ga datira v 2. stoletje pred n. e. O lekitosu, ki je v Mestnem muzeju v Bratislavi, poroča Jiří Boháč. O grobovih rimske dobe in selitve narodov, ki so bili odkriti že leta 1939, poroča Vojtech Budinský-Krička v članku »Hroby z doby rímskej a stahovania národov v Kapušanoch«. Najdba je pomebna, ker nudi sliko o oddaljenosti postaji nekdanje sarmatske pokrajine. Šele nova raziskovanja bodo razjasnila, ali imamo tu grobove nekdanjega karpatskega prebivalstva, ali pa grobove Jazigov ali nekega drugega sarmatskega plemena. Isti avtor je objavil tudi krajše poročilo o slovanskem grobišču z gomilami v članku »Zpráva o pokusnom výskume na slovanském mohylníku v Bitarovej«. Raziskana je le ena gomila, ki pripada biritualni dobi. Tu so namreč upepeljen grob ter dva skeletna pokopa. Časovno postavlja avtor gomilo na začetek velkomoravske države. Mirjana Čorović-Ljubinković je podala kratek pregled dela v slovanski arheologiji v Srbiji od 1945 do konca 1955. leta.

Na koncu je objavljenih nekoliko recenzij, ki sta jih napisala B. Benadík in O. Pelikán.

J. Korošec

Rad Vojvodjanskih muzeja 4. Novi Sad 1955, 310 str.

Nova številka glasila vojvodinskih muzejev se vsebinsko, razen nekaterih manjših sprememb, ki zadevajo le razporeditev gradiva, ne razlikuje od prejšnjih. Tokrat je arheologija zastopana z manjšim številom člankov, razprav in poročil, kakor smo bili doslej vajeni. Največ razprav je posvečenih raznim bronastim depojskim najdbam, medtem ko je starejša doba od kovinske dalje, pa tudi slovanska perioda zastopana le s po enim člankom. Tudi rimska doba je v resnici zelo skopo zastopana.

Od arheoloških člankov in razprav je na prvem mestu razprava Milutina Garašanina »Neki problemi hronologije i geneze u balkansko-podunavskoj hronologiji na prelazu u metalno doba«. Avtor se mudi največ na podatkih, ki jih je zbral pri novih izkopavanjih na Bubnju pri Nišu. Svoja opazovanja in izsledke skuša s primerjavo z drugim gradivom tudi kronološko izkoristiti. Primerjajoč bubanjsko-humsko skupino z badensko ter kostolaško skupino na eni strani ter Cotofeni, Junacite, Vei in drugimi skupinami na drugi strani, je avtor prišel do sklepa, da je bubanjsko-humska skupina na prehodu iz neolita v kovinsko dobo povsem prevladala v Pomoravju. To je bila posledica dolgega procesa asimiliranja novih elementov metalne dobe. Ta skupina je po avtorjevem mnenju začela v Pomoravju živeti in se formirati v času, ko je v Podonavju živila še mlajša vinčanska faza (okoli 4 m vinčanske kulturne plasti). Avtor deli bubanjsko-humsko skupino na dve fazi. Prva bi naj bila paralelna časovno vinčanski mlajši fazi, medtem ko naj bi se druga faza (Bubanj-Hum II) začela okoli leta 1900. Tedaj se začenja po avtorju v Pomoravju že izrazita bronasta doba. Avtor dalje tudi meni, da v Bosni v tem času obstaja še povsem izrazita neolitska kultura. Zanimivo je tudi njegovo gledišče, po katerem nekatere kulturne skupine, kakor so badenska in kostolaška, ki sta na Bujnu že v prvi fazi mešane z bubanjsko-humsko skupino, ter njim sledeča slavonska kultura ne predstavljajo še bronastodobnih kultur. Zadnja je po njegovi kronološki razporeditvi časovno paralelna bronastodobni bubanjski skupini.

Slavenka Ercegović je pod naslovom »Brončana ostava iz Sviloša« objavila depojsko najdbo bronastih predmetov. Ta je zanimiva posebno po dveh tu najdenih, tako imenovanih posamenterijskih fibulah, ki se širijo po karpatski kotlini in Panonski ravnini. Najdba sama je v resnici bila že objavljena (Holste, Hortfunde Süd-osteuropas). Avtorica datira najdbo v kasno fazo halštatske stopnje »A« po Reineckeju. Etnično jo pa pripisuje brezimnim narodom, ki so tedaj bivali (živel) v Panonski ravnini.

Drugo depojsko najdbo, ki je bila ravno tako, toda nepopolno objavljena, je sedaj znova objavil Zdenko Vinski pod naslovom »Tračko-kimerijski nalaz Adaševci u Srijemu«. Poleg same objave gradiva, ki ga na široko obravnava in datira v prehodno dobo od kasne kulture žarnih grobišč v halštatsko kulturo (Halštāt B — Halštāt C po Reineckeju), daje avtor tudi pregled drugih sorodnih trako-kimerijskih najdb tega časa v Sremu.

Naslednjo depojsko najdbo iz Novega Bečaja je objavil Šandor Nadj v članku »Bronzana ostava iz Novog Bečaja«. Tu je bilo slučajno najdeno okoli 120 bronastih predmetov. Avtor deli predmete na tri skupine. V prvo postavlja orodje in orožje, kakor so srpi, tulaste sekire, noži, kopja, fragmenti mečev, žago, dleta in razna rezila. V drugo skupino postavlja nakitne predmete in predmete, ki so služili delu oblačil, kakor so igle, gumbi, steklene jagode, zapestnice, verižice, fibule, zapone itd. V tretjo skupino pa postavlja razne polizdelke ter kose kovine. Gradivo je zelo nehomogeno. Zato sodi avtor, da je ta najdba čisto trgovskega značaja, ker so tudi časovno predmeti dokaj različni. To potrjuje tudi kemijska analiza v sestavi brona, ki jasno kaže razlike. Najstarejši predmeti naj bi bile tulaste sekire, dalje igle in večji del zapestnic. Te predmete datira v bronasto periodo C in D po Reineckeju. Ostali predmeti pa po avtorjevi sodbi pripadajo starejši železni dobi.

Slovanskemu obdobju pripada članek Olge Šafarik »Nalazi sa nove avarsko-slovenske nekropole na Malom Idjošu«. Izvedli so zaščitna izkopavanja. Odkopanih je bilo 15 grobov, že poprej so bili 3 grobovi uničeni. Vsi pripadajo avarskoslovanski periodi. Nekateri grobovi so bili izredno bogati. Posebno pomembne so garniture pasic, tako jezički, kakor okovi in zapone. Ornametirane so z rastlinskimi motivi, rozetami in palmetami. Takšni motivi so v splošnem zelo redki. Avtorica postavlja del grobišča v mlajšo fazo avarske dobe in sicer na konec VIII. in na začetek IX. stoletja.

Med poročili so le trije kratki članki, ki se dotikajo arheologije. Vse je napisala Natalija Simovljević in v njih objavila rimsko aro, najdeno v Kajtosovem, dalje rimski nagrobnik iz Narodnega muzeja v Vršču in aro iz lapidarija Narodnega muzeja v Pančevu.

Ostale razprave, članki in poročila obravnavajo razna etnografska vprašanja, kakor n. pr. Rajko Nikolić »Vetrenjače u Jugoslaviji«, Krunoslav Tkalac »Narodna nošnja sremskih Klimenata u Hrtkovcima i Nikincima« in Radovan Jovančić »Obra-

mica u Sremu«. Zgodovinska vprašanja obravnavajo Kosta Milutinović: »Razvoj federalističke misli kod podunavskih naroda«, Kosta Petrović: »Poreklo, ekonomsko stanje i zanimanje karlovačkog stanovništva u XVIII veku« itd. Z umetnostno zgodovino se ukvarja članek Ljubomira Ivančevića: »Prilog proučavanju crkve sv. Nikole v Starom Slankamenu«. Naravoslovne vede imajo ravno tako nekaj razprav in člankov: Milorad Marčetić: »Istorijat i noviji podaci o gneždjenju močvarica u ptičjim kolonijama« i Nadežda Babić: »Nizinske livade u Podunavlju«.

Obširna so tudi poročila iz življenja in dela vojvodinskih muzejev, v katerih se obravnavajo razni sestanki muzejskih delavcev, adaptacija posameznih stavb za muzeje, muzejske razstave, razne tematične razstave itd. Posebno poglavje je posvečeno tudi muzejskim zbirkam, arhivom in podobnemu gradivu, posebno pa novim muzejskim akvizicijam. Tudi varstvo kulturnih spomenikov v Vojvodini je obravnavano z razpravo Olivera Milanović in arhitekta Miloševića »Crkva sv. Nikole manastira Novog Hopova«. Sledi še muzejska kronika, ocene in prikazi, na koncu pa bibliografija za Vojvodino ter seznam zamenjave publikacij.

J. Korošec

Stanko Pahič: Drugo žarno grobišče v Rušah. Razprave IV/3, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1957, 67 str., nemški povzetek, 10 prilog, 26 tabel in več slik med tekstem.

V sklopu četrtega zvezka Razprav zgodovinskega razreda je SAZU izdala kot tretji zvezek S. Pahiča »Drugo žarno grobišče v Rušah«, ki je izšla leta 1957. V tej razpravi obravnava avtor drugo žarno grobišče, odkrito v Rušah leta 1952. Razprava v obliki monografije je razdeljena na več poglavij, ki obravnavajo določeno področje. V prvem poglavju podaja avtor opis grobišča, njegovo geografsko lego, njegov obseg, splošen opis lege grobov in njihov medsebojni odnos ter njihove posamezne značilnosti, ugotovljene pri izkopavanjih. Dalje obravnava avtor v istem poglavju grobove po keramičnih pridatkih, tako na primer grobove z žarami in brez njih, obenem po daje tudi pregled odnosa posameznih oblik posod v grobovih. Dosti pažnje posveča tudi legi kosti in pepela. Ostanke po sežigu so shranjevali bodisi v žari ali izven nje na dnu groba.

Drugo poglavje je avtor namenil podrobnejšemu opisu posameznih grobov. Vsega je bilo leta 1952 izkopanih 34 grobov. Ravno tako daje avtor nadrobnejši opis inventarja vsakega groba posebej. Ves ta odstavek razprave je opremljen s posameznimi slikami o legi keramičnih pridatkov v grobovih.

Tretje poglavje posveča S. Pahič keramiki, ki jo obravnava po posameznih odstavkih. V prvem odstavku obravnava tehnično izdelavo posod, tako sestav keramike po materialu, način izdelave, žganje posod, strukturo ostenja, dalje oblike dna, ročaje in površino posod. Drugi odstavek je posvečen tipologiji; del posod je avtor tipološko opredelil med žare, ki jih deli na velike in male. Po profilu jih obravnava še podrobno. Dalje obravnava terine, lonce, ki so maloštevilni, amfore, vrče ter skodele in skodelice. Tretji odstavek obravnava ornamentiko, v glavnem način okraševanja in motiviko. Vrči in polkroglaste skodele so večji del okrašeni, skoraj popolnoma neokrašeni so pa razni tipi žar. Pri drugih oblikah je okraševanje posod v sorazmerju. Med motivi so v glavnem zastopane vodoravne ali pa navpično potekajoče paralelne črte, cik-cak črte itd. Tehnike ornamentiranja so naslednje: vrez, vbodi, brazdasti vrez in plastična rebra. Kovinski predmeti so zelo redki, vsega so najdeni le trije kosi.

Detajlneje je avtor razčlenil zaključek. V vsakem posameznem večjem odstavku obravnava zaključen problem. V odstavku o naselitvi skuša podati družbeni ustroj prebivalstva, lego in odnos grobišča do naselbine itd. V odstavku o gospodarski obliki skuša podati avtor svoje misli o gospodarskem življenju. Po geografski legi prisoja prebivalcem grobišča poljedelsko delovanje, na osnovi keramike pa sklepa, da je bila razvita že neka stopnja obrtništva. Na podlagi male raziskane površine ni v popolnosti mogoče dati slike o socialnem sestavu. O kulturnih problemih žarodobnega prebivalstva je znano le malo, tako niso znani obredi pri sežigu in pokopu, dalje mesto sežiga, po kakšnih vidikih so zbirali keramiko za

pokop, njena nadrobnejša funkcija itd. Problemu kulturne in etnične pripadnosti prebivalstva posveča avtor precej prostora. To grobišče dopolnjuje število najdišč tako imenovane »ruške skupine«. V glavnem pa novo najdišče ne izstopa iz kompleksa žarodobnih najdišč vzhodne Avstrije, Moravske, zahodne Madžarske in Posavine. Lokalno bi se najdišče najbolj naslonilo na posavski kulturni krog in sovpadalo s tako imenovano »ruško-dobovsko« skupino. Avtor nakazuje dalje problem končnih faz trajanja »ruške skupine« in premika dela prebivalstva v severno Italijo. Poudarja genetično zvezo keramike z Este II. Opozarja na pomen grobišča v Ljubljani, ki veže v sebi žarodobne in starejše ilirske elemente. Genetičnemu povezovanju teh najdišč z Veneti avtor ni preveč naklonjen, opredeljuje jih kot rano ilirsko prebivalstvo. Končno pridaja avtor temu odstavku še povezavo in daljni razvoj s HaC skupino Kranjske. Najdišče datira avtor v čas med 11. in 8. stoletje in vključuje končno fazo HaA in začetek HaC. Poudarja, da so novoodkriti ruški grobovi premalo značilni za točnejšo datacijo ali morda celo členitev skupine HaB.

Tatjana Bregant

ARHEOLOŠKI VESTNIK
ACTA ARCHAEOLOGICA

1 X—X/1

Izdala

Slovenska akademija znanosti in umetnosti
v Ljubljani

Natisnila

Triglavska tiskarna v Ljubljani
v aprilu 1960

Naklada 800 izvodov

PUBLIKACIJE ARHEOLOŠKE VSEBINE, KI JIH JE IZDALA SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI

Josip Korošec: Poročilo o izkopavanju na Ptujskem gradu leta 1946. Ljubljana 1947. 62 str. + XVII tab. 8°.

Josip Korošec: Slovansko svetišče na Ptujskem gradu. Ljubljana 1948. 76 str. + III tab. + 32 slik + 18 skic. 8°.

Josip Korošec: Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu. Ljubljana 1950. 368 str. + LXXXIX tab. + 1 pril. 8°.

Jože Kastelic-Božo Škerlj: Slovanska nekropola na Bledu. Arheološko in antropološko poročilo za leto 1948. Ljubljana 1950. 103 str. + 21 slik + X tab. + 1 pril. 8°.

Arheološka poročila. Poročilo o izkopavanju v Ljubljani, Novem mestu in na Panorami v Ptuj. Ljubljana 1950. 112 str. + XXXIX tab. + 3 pril. 8°.

Josip Klemenc: Ptujski grad v kasni antiki. Ljubljana 1950. 100 str. + XLVIII tab. + 2 pril. 8°.

Franjo Ivaniček: Staroslavenska nekropola u Ptuj. Rezultati antropoloških istraživanja. Ljubljana 1951. 234 str. 4°.

Josip Korošec: Predzgodovinska naselbina na Ptujskem gradu. Ljubljana 1951. 273 str. + LV tab. + 6 pril. 8°.

Srečko Brodar: Otoška jama, paleolitska postaja. Ljubljana 1951. 40 str. + IX tab. 8°.

Srečko Brodar: Paleolitski sledovi v Postojnski jami. Ljubljana 1951. 42 str. + I tab. 8°.

Razprave III. Ljubljana 1953. 335 str. + 69 tab. + 21 pril. 8°.

France Starè: Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani. Ljubljana 1954. 135 str. + LXXXV tab. + 2 pril. + 2 zvd. 8°.

Josip Korošec: Arheološke ostaline v Predjami (Razprave IV/1). Ljubljana 1956. 64 str. + XLIX tab. + 1 pril. 8°.

Stanko Pahič: Drugo žarno grobišče v Rušah (Razprave IV/3). Ljubljana 1957. 75 str. + XXVI tab. + 11 pril. 8°.

Arheološki vestnik II/1—2. Ljubljana 1951. 277 str. 8°.

Arheološki vestnik III/1—2. Ljubljana 1952. 358 str. 8°.

Arheološki vestnik IV/1—2. Ljubljana 1953. 365 str. 8°.

Arheološki vestnik V/1—2. Ljubljana 1954. 425 str. 8°.

Arheološki vestnik VI/1—2. Ljubljana 1955. 382 str. 8°.

Arheološki vestnik VII/1—4. Ljubljana 1956. 500 str. 8°.

Arheološki vestnik VIII/1—4. Ljubljana 1957. 355 str. 8°.

*Naslov za zamenjavo: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Biblioteka.
Poštni predal 323, Ljubljana, Jugoslavija.*

1. xief. t. 13. III, 1960

ARCHAEOLOGICAL PUBLICATIONS EDITED BY THE SLOVENE ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

Josip Korošec: Report on Archaeological Excavations on the Castle-hill of Ptuj in 1946. Ljubljana 1947. 62 pp. + XVII tables. 8°.

Josip Korošec: The Old Slav Sanctuary on the Castle-hill of Ptuj. Ljubljana 1948. 76 pp. + III tables + 32 phot. + 18 drawings. 8°.

Josip Korošec: The Old Slav Burial Place on the Castle-hill of Ptuj. Ljubljana 1950. 368 pp. + LXXXIX tables + 1 app. 8°.

Jože Kastelic-Božo Škerlj: The Slav Necropolis at Bled. Archaeological and Anthropological Report for 1948. Ljubljana 1950. 103 pp. + 21 drawings + X tables + 1 app. 8°.

Archaeological Reports. Reports on Excavations in Ljubljana, at Novo mesto and, on the Panorama of Ptuj. Ljubljana 1950. 112 pp. + XXXIX tables + 3 app. 8°.

Josip Klemenc: Le château de Ptuj à l'époque de la décadence romaine. Ljubljana 1950. 100 pp. + XLVIII tables + 2 app. 8°.

Franjo Ivaniček: Ancient Slav Necropolis at Ptuj. Results of Anthropological Researches. Ljubljana 1951. 234 pp. 4°.

Josip Korošec: A Prehistoric Settlement on the Castle-hill of Ptuj. Ljubljana 1951. 273 pp. + LV tables + 6 maps. 8°.

Srečko Brodar: The Otoška Cave — a Paleolithic Station. Ljubljana 1951. 40 pp. + IX tables. 8°.

Srečko Brodar: On Paleolithic Traces in the Postojna Cavern. Ljubljana 1951. 42 pp. + I tab. 8°.

Dissertationes III. Ljubljana 1953. 535 pp. + 69 tables + 21 maps. 8°.

France Starè: Illirische Funde aus der Eisenzeit in Ljubljana. Ljubljana 1954. 135 pp. + LXXXV tables + 2 app. + 2 maps. 8°.

Josip Korošec: The Archaeological Remains at Predjama (Dissertationes IV/1). Ljubljana 1956. 64 pp. + XLIX tables + 1 map. 8°.

Stanko Pahič: Das zweite Urnenfeld in Ruše (Dissertationes IV/3). Ljubljana 1957. 75 pp. + XXVI tables + 11 maps. 8°.

Acta Archaeologica II/1—2. Ljubljana 1951. 277 pp. 8°.

Acta Archaeologica III/1—2. Ljubljana 1952. 358 pp. 8°.

Acta Archaeologica IV/1—2. Ljubljana 1953. 365 pp. 8°.

Acta Archaeologica V/1—2. Ljubljana 1954. 425 pp. 8°.

Acta Archaeologica VI/1—2. Ljubljana 1955. 382 pp. 8°.

Acta Archaeologica VII/1—4. Ljubljana 1956. 500 pp. 8°.

Acta Archaeologica VIII/1—4. Ljubljana 1957. 355 pp. 8°.

*Address for exchange of publications: The Library of the Slovene Academy
of Sciences and Arts. Post office box 323, Ljubljana, Yugoslavia.*